

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

‘ARCHITEKTONES’
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 63, Cycle B, May/June 2007
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου
Γεν. Γραμματέας: Γιώργος Διαμαντόπουλος
Ταμίας: Αλέξανδρος Βράκας
Ειδ. Γραμματέας: Αργύρης Δημητριάδης
Μέλη: Σαράντος Βενιζέλος
Πόλυ Γεωργακοπούλου
Μαρία Κουρμπανά
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμπης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ουρανία Οικονόμου
Θανάσης Παπιάς
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Ρ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όλγα Σπμαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Βιργινία Παυλίδου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ

Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ
Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 63 – περίοδος Β | Μάιος/Ιούνιος 2007



Εξώφυλλο: Μπανγλαντεσιανό κουρείο στην οδό Ευριπίδου [φωτ. Χ. Μαραθού]

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Μάρω Σίνου
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος
[Κύπρος]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
[Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Εμμανουήλ Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Καλαντίδης
[Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 22 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
24 **N. Κεφαλογιάννης**, «Ευρωπαϊκό Βραβείο Αρχιτεκτονικής Mies van der Rohe 2007»
26 **L.M. Mansilla, E. Tunon**, «Το πρόσωπο του συλλογικού»
31 **Στ. Δαούτη**, «Αρχιτεκτονικές Διαδρομές Αθήνα – Columbia University, New York»
33 **O. Βενετσιάνου**, «City Debates – Διάλογοι για την Πόλη»
35 **A.Π. Κυριαζής**, «Ακόμα μια χαμένη ευκαιρία»

Ε Π Ι Τ Ο Π Ο Υ

36 **A. Μελανίτου**, «Διπλή Ανάπλαση. Βοτανικός - Λ. Αλεξάνδρας»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Ευάλωτοι αστικοί χώροι

[Επιμέλεια: Δ. Πολυχρονόπουλος]

- 56 **Δ. Πολυχρονόπουλος**, «όμορφα» επισφαλείς και ευάλωτοι δημόσιοι τόποι...»
58 **Θ. Μουτσόπουλος**, «ΣΥΛΛΑΜΒΑΝΕΣΑΙ. Σύντομη τοπογραφία της αθηναϊκής παραβατικότητας»
64 **Χρ. Μαραθού**, «Χώρου «διάλογοι». Μία μεταναστευτική κοινότητα στο κέντρο της Αθήνας»
66 **Γ. Μαρνελάκης**, «Οι επισφαλείς γεωγραφίες του “δημόσιου σεξ” στην πόλη»
69 **A. Σαπουνάκης**, «Γωνίες αστέγων»
71 **N. Αναστασόπουλος**, «Παράλληλες αναγνώσεις»
76 **E. Πορτάλιου**, «Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης. Ευάλωτοι χώροι νοσηματοδοτούν το μέλλον»
80 **Γκ. Καπλάνι**, «Ψάχνοντας για ένα σπίτι (αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Αμπντού)»

82 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

83 Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περιλήψη του άρθρου του.

Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δισκέτα και να συνοδεύονται από PRINT-OUT και φωτογραφικό υλικό. για άρθρα αφιερωμάτων η έκτασή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπομπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαίρων 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις.

Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από την Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στην Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Η έννοια του «ευάλωτου» αποτελεί ίσως ένα κλειδί για την κατανόηση θεμελιακών μεταβολών στη σύγχρονη πόλη και τη δυτική κουλτούρα. Η αποσύνθεση της δημόσιας ζωής ως ηθικά νομιμοποιημένης σφαίρας αλλά και η διαρκής μεταβολή των σχέσεων που την ορίζουν, αναδεικνύει τόσο έντονα όσο ποτέ άλλοτε την παρουσία μια πόλης μέσα στην πόλη, μιας κουλτούρας μέσα στην κουλτούρα, μιας αστικής ζωής μέσα ή πίσω από αυτή τη «στερεά πραγματικότητα» που αντέχει στο φώς.

Μέσα και γύρω από τους «ευάλωτους αστικούς χώρους», σταδιακά καταρρέουν πάγιες διακρίσεις ανάμεσα στον παρατηρητή και τον παρατηρούμενο, το εσωτερικό και το εξωτερικό, το υποκείμενο και το αντικείμενο, το ηθικά αποδεκτό και απαράδεκτο, ενώ όψεις μιας άλλης αστικότητας, προβάλλονται. Χώροι εφήμερων και παράνομων παζαριών, γωνιές αστέγων, πιάτσες αγοραίου έρωτα, κτήρια σε κατάληψη ή εγκατάλειψη, κυνηγημένοι λαθρομετανάστες και αλλά λιγότερο ευδιάκριτα στο φως της μέρας και τη φασαρία των ανθρώπων συναλλαγών και επαφών, συστήνουν ένα δυναμικό πλέγμα σχέσεων που διαπερνά και χρωματίζει την καθημερινότητα της πόλης, σε μια εποχή που δίκτυα συσχετισμού των εμπειριών που δυνωτικά προκαλούν τα αντικείμενα, αναδεικνύονται σημαντικότερα από τα αντικείμενα καθαυτά.

Στο αφιέρωμα αυτού του τεύχους επιχειρείται μια προσέγγιση της «ευάλωτης αστικότητας» μέσα από τη λογική των παραδειγμάτων, τόπων και καταστάσεων, αλλά και την ανάδειξη σχέσεων και συνδέσεων που εξαπατούν, χάνονται και εφευρίσκονται, αποκόπτονται και επανενώνονται στο πλαίσιο μιας συνεχούς μεταβολής αστικών δράσεων.

ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ
ΥΠΕΝΘΥΜΙΣΗ

Στηρίξτε την έκδοση του περιοδικού μας

R Εξοφλείστε τις συνδρομές σας στον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

R Εγγραφείτε στον Σύλλογο

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Η ανταπόκρισή σας ήταν πολύ μικρή, στην επείγουσα πρόσκληση που σας απευθύναμε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, για εξόφληση των συνδρομών σας στο Σύλλογο, έτσι ώστε να στηρίξετε μ' αυτόν τον τρόπο την απρόσκοπτη έκδοση και αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες», το οποίο, μετά τις τεράστιες αυξήσεις των ταχυδρομικών τελών αποστολής (από 3.000,00 € το τεύχος, σε 14.000,00 € !!!) αδυνατούμε πλέον να αποστείλουμε.

Σας καλούμε ν' ανταποκριθείτε στο κάλεσμα μας, καταβάλλοντας στο λογαριασμό του Συλλόγου στην Εθνική Τράπεζα το ποσό των 20,00 €, για ετήσια συνδρομή ή 30,00 € για εγγραφή και συνδρομή, ούτως ώστε να μπορέσουμε απρόσκοπτα να συνεχίσουμε την έκδοση και την αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες» σ' όλους εσάς που θα ανταποκριθείτε.

Καταθέστε την συνδρομή σας στον Λογαριασμό 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας δηλώνοντας απαραίτητα το ονοματεπώνυμό σας ώστε να πιστωθεί η συνδρομή σας.

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Π. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σας επισυνάπτουμε σ' αυτό το τεύχος ένα «απόκομμα» προσωπικής υπενθύμισης, το οποίο εφόσον το αφαιρέσετε από το περιοδικό, μπορείτε να το έχετε μαζί σας, ώστε με τις άλλες σας συναλλαγές στην Εθνική Τράπεζα, να θυμηθείτε να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας στο Σύλλογο.



ΟΝΟΜΑ:

ΕΠΩΝΥΜΟ:

ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ:

ΑΡΙΘΜΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ: 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας

ΠΡΟΣ: ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

ΠΟΣΟ: 20,00 ή 30,00 €



Ο νέος σταθμός του μετρό στον Ελαιώνα

Προς Δήμο Ελληνικού
Υπόψη Δημάρχου κου Χ. Κορτζίδη

Θέμα: Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και του δημόσιου χαρακτήρα του παραλιακού μετώπου του Ελληνικού

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ) υπερασπίζεται υποστηρίζει και αγωνίζεται εδώ και δεκαετίες, καταρχήν για τη θεσμοθέτηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας και στη συνέχεια για την εφαρμογή του.

Στη περίπτωση του Ελληνικού και του παραλιακού μετώπου εν γένει, έχουμε άλλη μια σοβαρότατη παρέκκλιση, που ουσιαστικά ακυρώνει κάθε έννοια ρύθμισης του χώρου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, το παράκτιο μέτωπο του Σαρωνικού αποτελεί προστατευόμενο φυσικό περιβάλλον και δημόσιο χώρο ανοικτό στους πολίτες όλης της Αττικής.

Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις δυστυχώς ουδόλως σεβάστηκαν τον νόμο του Ρυθμιστικού, τον καταστράτηγαν κατά συρροή, παρανομώντας σε βάρος του Ελληνικού λαού. Σήμερα, με παράνομες ενέργειες και παραχωρήσεις των Α.Ε. Τουριστικά Ακίνητα και Ολυμπιακά Ακίνητα, η παραλιακή ζώνη συνεχίζει να δομείται, να εμπορευματοποιείται και να ιδιωτικοποιείται.

Ο Δήμος Ελληνικού και ο δήμαρχος Χρήστος Κορτζίδης, που βρίσκεται σε απεργία πείνας από τις 18 Μαΐου, δίνουν ένα σημαντικό αγώνα υπερασπιζόμενοι θέσεις, αρχές και αξίες τις οποίες ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ υποστηρίζει εδώ και δεκαετίες.

Χαιρετίζουμε την αγωνιστική στάση του δημάρχου Ελληνικού, την ευαισθητοποίηση που επιδεικνύει, έστω και καθυστερημένα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ζητάμε να γίνουν δεκτά τα αιτήματα του Δήμου, που αφορούν στο δημόσιο χαρακτήρα τόσο της παραλίας του Ελληνικού όσο και του Ολυμπιακού Κέντρου Ιστιοπλοΐας.

Θεωρούμε, καθότι οι Ελληνικές κυβερνήσεις παρανομούν, ότι μόνο η αγωνιστική στάση και η ευαισθητοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η ενεργοποίηση των κινημάτων πόλης, των επιστημονικών φορέων και των ενεργών πολιτών μπορούν να σταματήσουν την καταστροφική πορεία αποσάθρωσης του Αττικού τοπίου.

Κοινοποίηση:

- 1) Νέα Δημοκρατία. Υπόψη κου Α. ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ
- 2) Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα. Υπόψη κου Α. ΛΟΒΕΡΔΟΥ
- 3) Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Υπόψη κου Α. ΣΚΥΛΑΚΟΥ
- 4) Συνασπισμό. Υπόψη κου Φ. ΚΟΥΒΕΛΗ
- 5) ΤΕΔΚΝΑ. Υπόψη Προέδρου κου Δ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΝΙΚΟΥ ΔΕΣΥΛΛΑ
ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ**

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΕΚΦΡΑΖΕΙ ΤΗ ΒΑΘΙΑ ΤΟΥ ΛΥΠΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΕΚΛΕΚΤΟΥ ΜΑΣ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΥ ΝΙΚΟΥ ΔΕΣΥΛΛΑ, ΠΟΥ ΥΠΗΡΞΕ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΚΑΙ ΜΕ ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΑΙ τ. ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ.

Προς Υπουργό Δημόσιας Τάξης
Κο Β. Πολύδωρα

Θέμα: Απαράδεκτη συμπεριφορά Αστυνομικών οργάνων

Τρία αλληπάλληλα περιστατικά, όλα στον Πειραιά, καταγγέλλθηκαν από συναδέλφους στο Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ- Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων.

Το πρώτο χρονικά αφορούσε την προσαγωγή και κράτηση στο Α.Τ. Πειραιά της Διευθύντριας της Πολεοδομίας της Νομαρχίας Πειραιά, κας Κωσταντζας Οικονομοπούλου, αρχιτέκτονος, επειδή κάποια κυρία δήλωσε στην Αστυνομία ότι «προτίθεται να υποβάλλει μήνυση». Χρειάστηκε η επικοινωνία με τον Αρμόδιο Εισαγγελέα για να αφαιρεθεί τελικά ελεύθερη.

Ακολούθησαν δύο παρόμοια περιστατικά (2/2/07 & 9/3/07), που αφορούσαν τον Διευθυντή της Πολεοδομίας του Δήμου Πειραιά κο Μελέτη Καταβάτη, πολιτικό μηχανικό, τον οποίο κυρία (δικηγόρος) απείλησε με υποβολή μηνύσεως και Αστυνομικά όργανα, εκτελώντας εντολές (κατά δήλωσή τους), επιχειρήσαν να τον προσάγουν στο Α.Τ. Η σφοδρή αντίδραση των παρισταμένων συναδέλφων, υπαλλήλων και μη και η τηλεφωνική διαμαρτυρία στο Διοικητή του Α.Τ., απέτρεψε το ολίσθημα.

Στα δύο τουλάχιστον συμβάντα, εκ των τριών, η συμπεριφορά των οργάνων ήταν επεικώς απαράδεκτη.

Η «κατόπιν εορτής» συγγώμη του κ. Διοικητού, δεν επουλώνει το τρωθέν κύρος των προσώπων και των θεσμών.

Η Αστυνομία οφείλει να τηρεί τους Νόμους και να προστατεύει την ομαλή λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης.

Δεν χρειάζεται κανείς να υπενθυμίζει το αυτονόητο.

– Δεν είναι νόμιμο να προσάγεται στο αστυνομικό τμήμα κανείς, πολύ περισσότερο δε Διευθυντής Δημοσίας Υπηρεσίας, χωρίς να συντρέχει περίπτωση αυτοφώρου αδικήματος.

– Τυχόν διαφορές που προκύπτουν μεταξύ Διοικήσεως και πολιτών, επιλύονται από τα κατά νόμο αρμόδια όργανα (Διοικητικό Εφετείο, Σ.τ.Ε., Συνήγορο του Πολίτη, κ.λπ.) και όχι από την Αστυνομία.

– Η συμπεριφορά των Αστυνομικών οργάνων, δεν πρέπει να είναι υποτιμητική ή απαξιοτική για κανένα πολίτη.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ καταδικάζει τις πρακτικές αυτές, διαμαρτύρεται έντονα προς κάθε αρμόδιο φορέα και δηλώνει ότι θα προασπίσει τα μέλη του από τέτοιες απαράδεκτες, παράνομες, παράτυπες και καταχρηστικές συμπεριφορές Αστυνομικών οργάνων.

Κοινοποίηση :

- 1) Νέα Δημοκρατία. Υπόψη κας Ζ. ΜΑΚΡΗ
- 2) Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα. Υπόψη κου Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
- 3) Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Υπόψη κου Α. ΣΚΥΛΑΚΟΥ
- 4) Συνασπισμό. Υπόψη κου Φ. ΚΟΥΒΕΛΗ

Ευρωπαϊκό Βραβείο Αρχιτεκτονικής Mies van der Rohe 2007

Νεκτάριος Κεφαλογιάννης, αρχιτέκτων, ανταποκριτής Βαρκελώνης

Το φετινό βραβείο στους Luis M. Mansilla και Emilio Tunon

Το Mies van der Rohe θεωρείται το Ευρωπαϊκό Βραβείο Αρχιτεκτονικής, μια και είναι το επίσημο βραβείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αρχιτεκτονική δημιουργία που υλοποιείται στην ήπειρό μας. Δίνεται, κάθε δύο χρόνια, στη Βαρκελώνη από το Ίδρυμα Mies van der Rohe. Από τον Rem Koolhaas και τους NL Architects το 2005, περνάμε στους Ισπανούς Luis M. Mansilla και Emilio Tunon (όσο αφορά το καθαυτό βραβείο Mies van der Rohe, για το έργο τους: Museo de arte contemporaneo de Castilla y Leon/MUSAC) και στους Σλοβένους (για την ακρίβεια Σερβο-σλοβένους) Matija Bevk και Vasa J. Perovic (για

την ειδική μνεία *Emerging Architect Special Mention*, στο έργο τους: Σχολή Φυσικής και Μαθηματικών, στη Ljubljana) το 2007. Από τους Ολλανδούς στους Μεσόγειους, από τους διάσημους στους λιγότερο γνωστούς. Αυτά τα συνεχή περάσματα από τους μεν στους δε, αυτές οι αλλαγές καταστάσεων, δικαιολογούν ένα λόγο περί εφήμερων τάσεων στην αρχιτεκτονική; Υπάρχουν κυρίαρχες τάσεις στην αρχιτεκτονική που μεταβάλλονται ανά δύο χρόνια, όπως στη μόδα;

Η αρχιτεκτονική είναι από τις τέχνες/επιστήμες που αλλάζουν λίγο έως καθόλου με το πέρασμα του χρόνου, σε σχέση με άλλες επιστήμες ή τέχνες, τουλάχιστον όσο αφορά την τεχνική που χρησιμοποιεί. Αυτό που συμβαίνει όμως είναι ότι η αρχιτεκτονική κοινότητα σταδιακά μαζικοποιείται. Ήδη στην Ελλάδα είμαστε πάνω από 18000 αρχιτέκτονες με αυξητικές τάσεις. Οι εκατοντάδες χιλιάδες αρχιτέκτονες στην Ευρώπη (για να περιοριστώ σχηματικά σε αυτήν) έχουν αρχίσει να συγκροτούν μια πραγματικά σύνθετη αρχιτεκτονική μαζική κοινότητα που έχει ανάγκη από μετα-αρχιτεκτονικές δράσεις, γεγονότα δηλαδή που να τροφοδοτούν την ύπαρξή της. Μετα-αρχιτεκτονικά γεγονότα και μετα-αρχιτέκτονες που οφείλουν να ανακυκλώνονται για να προσφέρουν νέο αρχιτεκτονικό λόγο πάνω στο αμετάβλητο (;) τρόπο σχεδια-

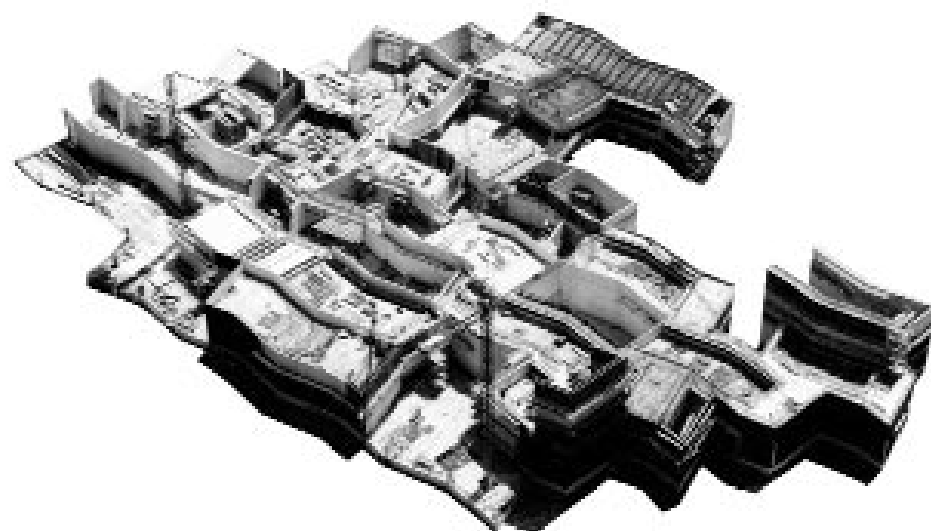
σμού της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Επί της αρχιτεκτονικής στην κοινωνία των μαζών σταδιακά προστίθεται μια μετα-αρχιτεκτονική (στα πλαίσια μιας μαζικής αρχιτεκτονικής κοινότητας) που λειτουργεί ακριβώς όπως περιέγραψε ο Παναγιώτης Κονδύλης τη σύγχρονη μας μαζικοδημοκρατική κοινωνία.

Αυτό τι μπορεί να σημαίνει; Ότι πρέπει να δούμε αυτά τα γεγονότα (συμπεριλαμβανομένου του βραβείου Mies van der Rohe) ως ένα πανηγύρι; Ως κάτι που έρχεται και φεύγει, που δεν αφήνει σημάδια, που σκοπό έχει απλά να καταναλωθεί; Ρώτησαν τους Mansilla και Tunon αν άλλαξε κάτι με το βραβείο. Με την αίσθηση του χιούμορ που τους διακρίνει, απάντησαν: «Ε, ναι, κάτι άλλαξε! Εκεί που θεωρούσαν το έργο μας (MUSAC) ως άσχημο και ακριβό, τώρα το βλέπουν μόνο ακριβό!» Φαίνεται ότι αυτού του είδους τα γεγονότα, όσο επιφανειακά και ας φαίνονται σε ορισμένους, είναι σε θέση να αλλάξουν την αισθητική αντίληψη μιας κοινωνίας, όπως, για παράδειγμα, της Leon (όπου κατασκευάστηκε το συγκεκριμένο έργο). Και εγώ θα πρόσθετα ότι έχουν τη δυνατότητα ίσως να μεταποτίσουν και την αρχιτεκτονική αισθητική των ίδιων των αρχιτεκτόνων. Τουλάχιστον, να φτάσουν στο σημείο οι τελευταίοι να αποδεχθούν κάποιες από τις αρετές διαφορετικών, από το δικό τους, «συστημάτων συγκρότησης του χώρου» και να ανοίξουν, να διευρύνουν το πεδίο θεώρησης της αρχιτεκτονικής. Ίσως αυτή η δυνατότητα αυξάνεται ανάλογα με την ικανότητα των αρχιτεκτόνων (που πρόσκαιρα, λόγω των γεγονότων, δέχονται τα φώτα της «αρχιτεκτονικής δημοσιότητας») να μπορούν να αναδείξουν και να επικοινωνήσουν, συγκροτημένα και διεισδυτικά, τις δικές τους αρχιτεκτονικές βάσεις, τα οικεία τους αρχιτεκτονικά εργαλεία και την προσωπική τους αρχιτεκτονική θεώρηση. [Σίγουρα, οι Mansilla και Tunon, έχουν αυτή την ικανότητα].

Αντί για τάσεις λοιπόν, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για επίκεντρα αρχιτεκτονικής σκέψης, για «οικογένειες» αρχιτεκτονικής πρακτικής, που στο πέρασμα του χρόνου, ενδυναμώνονται ή εξασθενούν, δέχονται τα φώτα της εφήμερης δημοσιότητας ή μένουν στο ημίφως, προετοιμάζοντας τη μετεξέλιξή τους.

Εξάλλου, αν ένα θετικό έχει η φετινή διαδικασία των βραβείων Mies van der Rohe είναι ότι μας γνώρισε τους Mansilla και Tunon, αρχιτέκτονες τόσο γνωστούς στο ισπανικό αρχιτεκτονικό περιβάλλον, αλλά μάλλον άγνωστους σε διεθνές επίπεδο. Αρχιτέκτονες που με κόπο, αργά αλλά σταθερά, οικοδόμησαν το γραφείο τους. Που συγκροτούν το αρχιτεκτονικό τους έργο με εννοιολογικές (conceptual) διαδικασίες, όπου η μέθοδος κυριαρχεί επί της μορφής. Η ταυτόχρονη παρουσία του όμοιου και του διαφορετικού, η συγκρότηση των «κανόνων του παιχνιδιού», η συνθήκη της αφαίρεσης και η σχέση με το κοντινό και το προσκείμενο απο-

μέση: Η σχολή Φυσικής και Μαθηματικών, στην Ljubljana της Σλοβενίας, έργο των αρχιτεκτόνων Matija Bevk, και Vasa J. Perovic. (© Miran Kambic)



πάνω: Το MUSAC υπό κατασκευή. (© Mansilla + Tunon arquitectos)

κάτω: Η κύρια όψη του Μουσείου MUSAC, όπου τοποθετείται η είσοδός του. (© Sergio Belinchon)

δίπλα κάτω: Εξωτερικοί υπαίθριοι χώροι. (© Angel Marcos)



τελούν τους τέσσερις πυλώνες της δουλειάς τους. Επιχειρούν η αρχιτεκτονική τους να είναι ένας καθρέφτης των αναγκών, ένας οικείος χώρος για τους χρήστες της. Πέρα από αυτά όμως, είναι αρχιτέκτονες με θέσεις και με ισχυρές θεωρητικές βάσεις. Στο πυκνό, σύνθετο και ευρηματικό θεωρητικό τους λόγο, μπορεί κανείς να αναγνωρίσει τη χειμαρρώδη, άμεση, και αισιόδοξη γραφή του ισπανού διανοητή José Ortega y Gasset και τις δονκιωτικές εμμονές του Cervantes ότι τα κτήρια μπορεί να είναι γίγαντες, και σαν άνθρωποι να δρουν, να αλληλεπιδρούν και να δίνουν μάχες στους κάμπους της Καστίλης...

Το πρόσωπο του συλλογικού

Luis M. Mansilla, Emilio Tunon, αρχιτέκτονες

Καταρχήν θα πρέπει να ευχαριστήσουμε τους Luis Mansilla και Emilio Tunon για την ευγενική τους καλοσύνη να μας παραχωρήσουν την άδεια για τη μετάφραση από τα ισπανικά και τη δημοσίευση στην Ελλάδα του κειμένου τους: «Το πρόσωπο του συλλογικού» («El rostro de lo colectivo» στο πρωτότυπο). Βρίσκεται στο βιβλίο MUSAC. Museo de Arte Contemporaneo de Castilla y Leon. El edificio, σελ. 13-18, μια έκδοση του ίδιου του Μουσείου και του ACTAR editions. Να τους ευχαριστήσουμε ακόμα για τη διάθεσή τους να επεξηγήσουν την οπτική τους, γεγονός που εξάλλου έχουν κάνει και στο παρελθόν. Το παρόν, αρκετά σύνθετο και συγκροτημένο κείμενό τους, δεν αναπτύσσει μόνο τη θεώρησή τους για την αρχιτεκτονική, επιτρέποντάς μας να τους γνωρίσουμε. Επεξηγεί ακόμα το συγκεκρι-

μένο, βραβευμένο (με το φετινό βραβείο Mies van der Rohe) Μουσείο τους που σχεδίασαν στην Castilla y Leon. Αυτή η συστηματική και ολοκληρωμένη ανάλυση της πρότασής τους ξεκινά από το επίπεδο συγκρότησης της συνθετικής αρχής που διέπει το έργο τους και φτάνει ως την ανάλυση επιμέρους (υλικών) συστατικών του. Από την πλευρά μου, ελπίζω να συγχωρεθούν οι αδυναμίες της «ερασιτεχνικής» μετάφρασής μου και οι μικρές (ελπίζω) νοηματικές διαφοροποιήσεις που προκαλεί, εκ των πραγμάτων, η μεταφορά από ένα γλωσσικό σύστημα (στην προκειμένη, το ισπανικό) σε ένα άλλο, διαφορετικό...

N. Κεφαλογιάννης

«Ένα πείραμα είναι ένα κείμενο που διηγείται μια μη αυθύπαρκτη κατάσταση, ένα κείμενο που άλλοι θα εποπτεύουν αργότερα για να αποφασίσουν αν πρόκειται ή όχι για ένα απλό κείμενο. Αν η τελική δοκιμή έχει επιτυχία, τότε δεν πρόκειται για ένα σκέτο κείμενο, υπάρχει, εκ των πραγμάτων μια πραγματική κατάσταση πίσω από αυτό».

Bruno Latour¹

Καθώς το παρόν κατασκευάζεται, το παρελθόν και το μέλλον παίρνουν νέες μορφές. Κάθε στιγμή, κάθε νέα δράση φανερώνει μια αναθεώρηση αυτού που ήδη έχει γίνει και επίσης δανείζει ένα νέο ή ανέκδοτο προφίλ –πιθανόν ακόμα άγνωστο– σε αυτό που πρόκειται να γίνει, μεταβάλλοντας αδιάκοπα τόσο τη συλλογική μνήμη, όσο και τα σχέδια του αύριο.

Σε αυτό το μεταβαλλόμενο σκηνικό, με ένα παρελθόν και μέλλον σε συνεχή κατασκευή, η πιθανότητα μετατρέπεται στη μόνη δυνατή εμφάνιση της βεβαιότητας, στο μόνο πρόσωπο που της επιτρέπει να εμφανιστεί στην πραγματικότητα. Στην καρδιά αυτής της μεταμόρφωσης, η αρχιτεκτονική εστιάζει το βλέμμα της με ένα τρόπο πιο ευρύ, αντιλαμβάνοντας τον καθορισμό του χώρου ως μόνο ένα μικρό μέρος του καθήκοντος που της έχει ανατεθεί: την κατασκευή των τεχνικών περιβαλλόντων όπου αναπτύσσονται οι δράσεις των ανθρώπων. Ή για να το πούμε με ένα πιο συγκεκριμένο τρόπο: την κατασκευή του χρόνου και της επικράτειας του συλλογικού, όπως το ορίζει ο Bruno Latour: «Στο νέο αναδυόμενο παράδειγμα, έχουμε αντικαταστήσει την λέξη “κοινωνία” τόσο ακινητοποιημένη από τις πολλαπλές εκδοχές της, με την έννοια του συλλογικού – οριζόμενου ως

ανταλλαγή ανθρώπων ή τεχνικών ιδιοτήτων στους κόλπους ενός συλλόγου».²

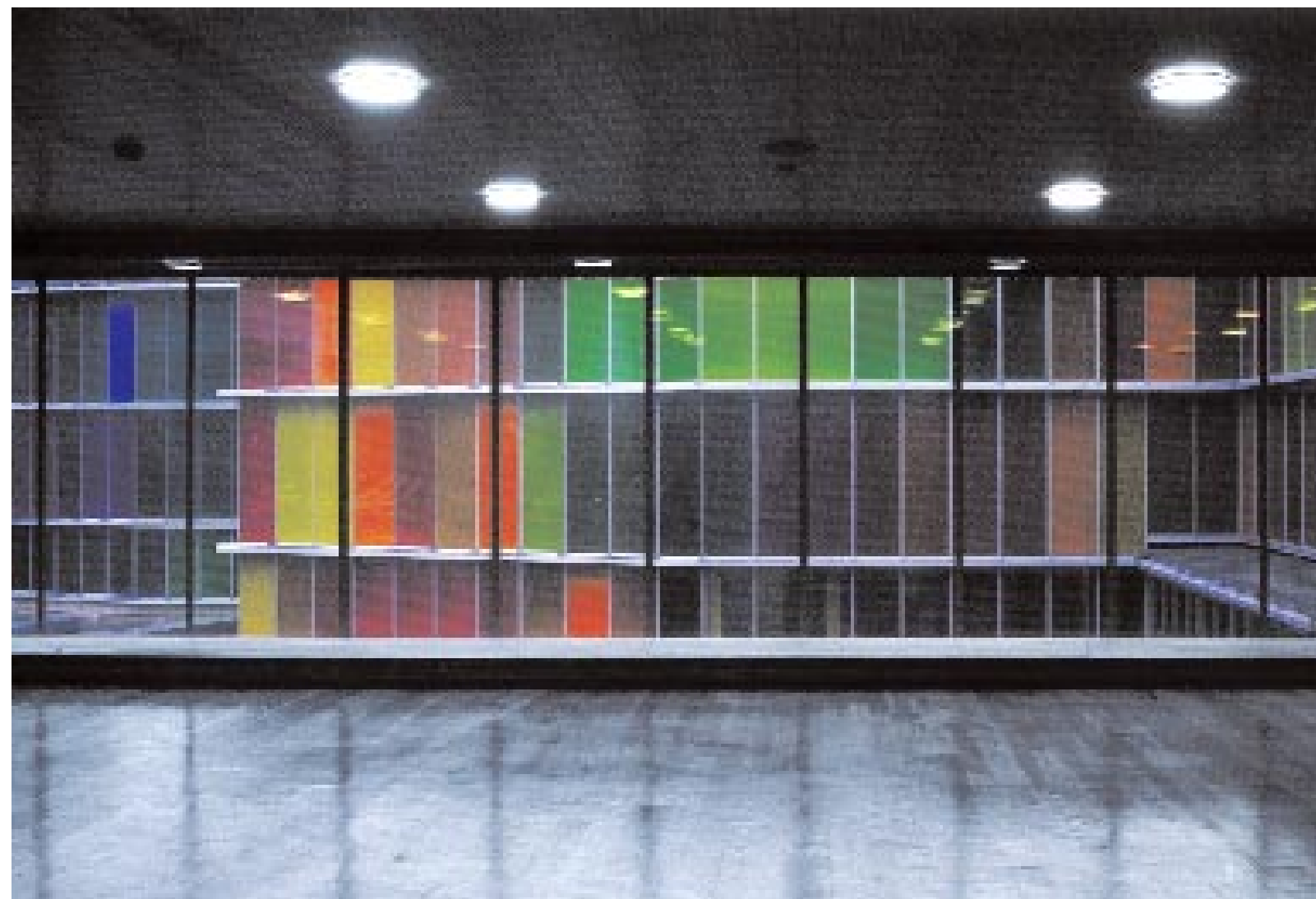
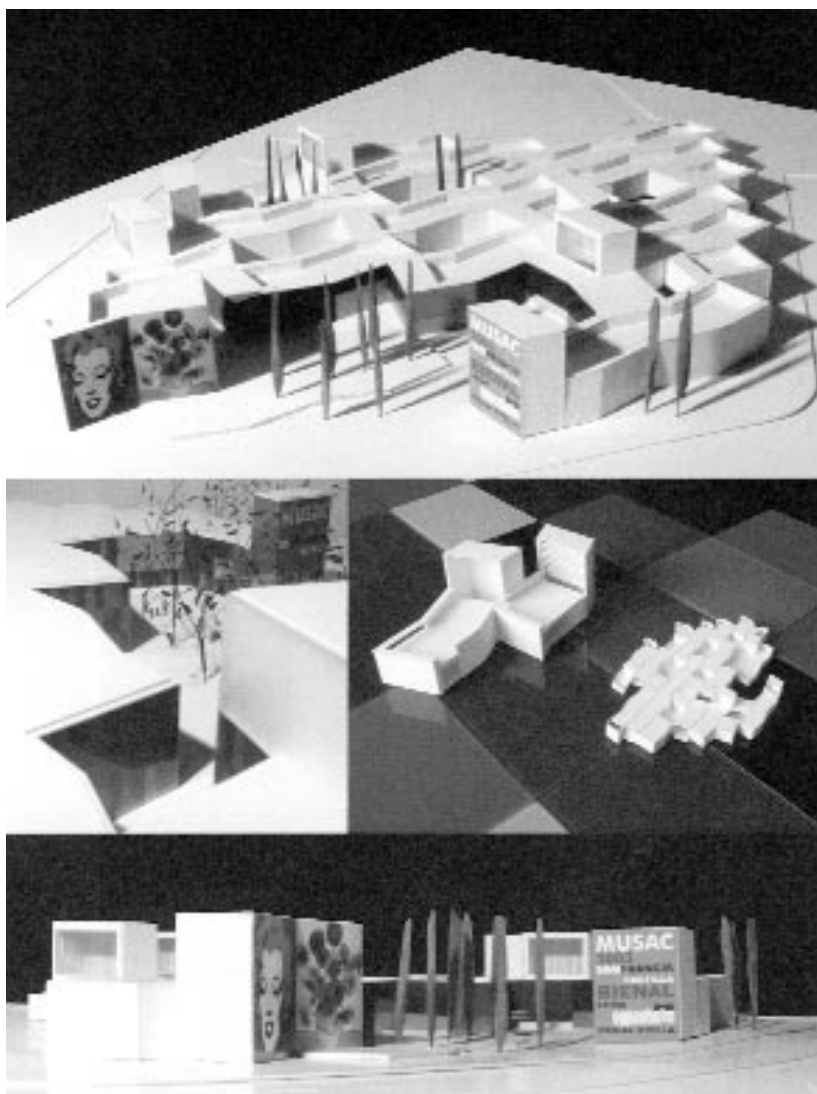
Είναι ένα είδος κινητοποίησης του κόσμου, κατά την οποία το βασικό εργαλείο είναι η διαπραμάτευση ανάμεσα στα μέρη, και ο στόχος: η δημιουργία πραγματικών ή εικονικών σκηνικών των επιθυμιών, που αναζωπυρώνουν την κοινωνική ταυτότητα. Πρόκειται για μια επέκταση, εξισώνοντας αυτό που είμαστε, ή νομίζουμε ότι είμαστε, με αυτό που μας περιβάλλει, με τέτοιο τρόπο ώστε το πραγματικά σημαντικό να είναι η ικανότητα πολλαπλασιασμού των σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους, τη φύση, τις μηχανές και το εικονικό. Με τέτοιο τρόπο ώστε ανάμεσα στις στενές σχέσεις, τις συγκρούσεις, τις συμφωνίες και τις αποστάσεις (που αναπτύσσονται μέσα στον κόσμο), να διαστέλλεται το δικό μας «είναι» μέσα στη ζωή, για να κάνουμε τόπο στη συνείδηση ότι ο άνδρας και η γυναίκα είναι φύση, αναπτυσσόμενοι χάρη στην ικανότητά τους να σκέφτονται τον εαυτό τους εικονικά. Ή για να το πούμε πιο σύντομα: δεν είμαστε τίποτα λιγότερο, αλλά επίσης τίποτα περισσότερο, από ένα μικρό κομμάτι ενός κόσμου που γυρίζει ακατάπαυστα, ακούραστα.

Σήμερα η αρχιτεκτονική κοινωνικοποιεί εκείνο που δεν είναι καθαυτό ανθρώπινο, έτσι ώστε να μπορεί να συγκροτήσει, διαμέσου της επιστήμης και της τεχνολογίας, σχέσεις με τους ανθρώπους. Αν και είναι προφανές ότι η μοίρα των κατασκευασμένων ή φανταστικών τεχνημάτων είναι στα χέρια των μετέπειτα χρηστών τους, η «εν δράσει αρχιτεκτονική» επιχειρεί, επιστρέφοντας στον B. Latour, να «ανοίξει τα μαύρα κουτιά», εξηγώντας τα γεγονότα και τους μηχανισμούς, μέσω της αποκάλυψης ή της ανάδειξης της συμμαχίας ανάμεσα στο ανθρώπινο και το μη-ανθρώπινο.

Το MUSAC (Museo de Arte Contemporaneo de Castilla y Leon), κατανοημένο όχι τόσο ως αρχιτεκτονική, αλλά περισσότερο ως δράση, είναι ένα πείραμα που επιχειρεί να κατασκευάσει ένα «κυκλοφορικό σύστημα του συλλογικού», ένα νέο χώρο δεσμών και κόμβων για την αλληλεπίδραση. Μια αλληλεπίδραση κατανοημένη ως εκείνο που κάνει φανερούς –ή ακόμα καλύτερα, δυνατούς– τους δεσμούς ανάμεσα στους ανθρώπους και τη φύση, τις μηχανές, τα τεχνήματα, τα γεγονότα –πραγματοποιημένα ή φανταστικά– ή (το οριακά να πραγματοποιηθεί) εικονικό.

δίπλα κάτω: Οι μακέτες του MUSAC. (© Mansilla + Tunon arquitectos)

κάτω: Μέσα-έξω, η σχέση με τον υπαίθριο χώρο. (© Angel Marcos)



Πάνω σε ένα μεγάλο επίπεδο, σχεδόν μια τεχνητή λίμνη, στα προάστια της πόλης της Leon, το MUSAC διαδρά με την ιστορία, ή ότι απομένει από αυτήν, μεταχειρίζοντάς την με τέτοιο τρόπο ώστε να σχεδιάσει το σκηνικό της τέχνης, με την ίδια αισιόδοξη στάση με την οποία οι Ρωμαίοι μηχανικοί επέκτειναν τις χαράξεις του στρατοπέδου του Legio VII –γεννιότερα της πόλης– μέσα στο τοπίο.

Μέσω μιας διαδικασίας ανεξαρτητοποίησης, κληρονομημένης από τις μη-μοντέρνες επιλογές ρήξης της ρορ με τα συμφραζόμενα και επίσης κληρονομημένης από τους κλιμακούμενους μετασχηματισμούς, γεννημένους από τον φόβο της μορφής, οι χαράξεις της «αποικιοποίησης» αντιστοιχούν σε ένα ρωμαϊκό μωσαϊκό: μια δομή που αναπτύσσεται με βάση ένα ανοικτό σύστημα, σχηματισμένο από μια συνύφανση τετραγώνων και ρόμβων, που επιτρέπει να κατασκευαστεί μια μυστική γεωγραφία της μνήμης.

Πρόκειται για μια διαδικασία ενεργοποίησης ή διέγερσης ενός αποσπάσματος από αυτό που μας περιβάλλει, σαν να πετάει κανείς μια πέτρα (... ή μια λέξη ή μια ανάμνηση...) σε μια λίμνη με τυχαία περίμετρο, που σχηματίζει άμεσα κυματισμό στην επιφάνειά της, ανακλώντας τον και μετασχηματίζοντάς τον κατά την αλληλεπίδρασή του με αυτό που την περιβάλλει. Με αυτόν τον τρόπο, η πλώ του εκσφενδονισμένου ρωμαϊκού μωσαϊκού πάνω στην επιφάνεια του «τόπου» ενεργοποιεί ανυποψίαστες, και την ίδια στιγμή, λογικές περιμέτρους, φωτίζοντας με ένα διαφορετικό τρόπο τους κοντινούς καλλιερρημένους αγρούς, πάντα οργανωμένους στο εσωτερικό τους αλλά ανοργάνωτους στην περίμετρό τους, ήρεμους σαν τους ορίζοντες

της ερήμου. Αυτή η εναλλαγή δύο μορφών (οργανωμένο – ανοργάνωτο) συγκροτεί τη γλυκιά συμμαχία με τη φύση, που αναγκάζει να αφεθούν, στην Castilla y Leon, σε αγρανά-παιση, οι μισοί από τους αγρούς, για να μην εξαντληθούν.

Αν κοιτάξουμε σε άλλες κατευθύνσεις, η τριβή με τη γεωμετρία επικαιροποιεί τη δυναμικότητα των μη-καρτεσιανών σχηματισμών. Παραδείγματος χάριν, η οκταγωνική οργάνωση, στην πραγματικότητα, μπορεί να ευνοεί τη σχέση του κάθε σημείου με μια αφεπρία-κέντρο, εγκαθιστώντας μια ταξινόμηση που δύναται να είναι (ή όχι) ιεραρχική, αλλά συναντά σοβαρές δυσκολίες στο να συγκροτήσει ειδικές σχέσεις με το εγγύς, σχέσεις ιδιαίτερες ή αντιθετικές με το παρακείμενο. Ωστόσο, ο συνδυασμός-συνύφανση στοιχείων (με τη δομή που παράγει η διαδικασία της ύφανσης) δεν κάνει αναφορά σε ένα κέντρο, αλλά συμπεριφέρεται σαν ένας μηχανισμός που ευνοεί και αλληλεπιδρά με αυτό που είναι κοντινό ή παρακείμενο, χωρίς την ανάγκη να γνωρίζει τι συμβαίνει πιο πέρα. Συγκροτείται έτσι ένα σύστημα συμπεριφοράς τοπικού σχηματισμού που παράγει σχέσεις στοιχείο προς στοιχείο. Η συνοχή του συνόλου δεν προκύπτει από τη διαίρεση-κατακερματισμό μιας συνολικής μορφής, ούτε από τα στοιχεία που την συναπαρτίζουν, αλλά από την συμμαχία που τα συσχετίζει. Ο «κυματισμός», σε αυτή την περίπτωση, πάλλεται πάνω στο επίπεδο των μαθηματικών πεδίων, κάτω από τη σκιά και την ανάμνηση του τζαμιού της Cordona, των Atarazanas της Βαρκελώνης ή του ισπανικού περιπτέρου της Έκθεσης των Βρυξελλών.

Η διαδικασία ομοιάζει σε μια δυναμική που επιχειρεί να υπερβεί τις διαφορές ανάμεσα σε



εσωστρεφείς ερμηνείες (που κοιτάζουν προς το περιεχόμενο) και σε εξωστρεφείς (που κατευθύνουν το βλέμμα τους προς τα συμφραζόμενα και τα περιβάλλοντα), υιοθετώντας τη θέση ότι το αληθινά σημαντικό είναι οι δεσμοί τους, οι αρθρώσεις τους, οι μετασχηματισμοί τους.

Μπολιάζοντας το περιβάλλον της αρχιτεκτονικής με ένα οργανωτικό σχήμα συμπεριφοράς που έχει την ικανότητα να παρακολουθεί μόνο το κοντινό του πεδίο –το τετράγωνο μόλις που γνωρίζει ότι έχει ένα ρόμβο δίπλα του– βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια φιγούρα, όμοια με ότι παράγει η διαδικασία της ύφανσης, ένα προϊόν που επαναλαμβάνει ένα μοτίβο, αλλά και που μπορεί να κοπεί σε οποιοδήποτε σημείο του, χωρίς, εξαιτίας αυτού του γεγονότος, να χάσει τη δομή που το συγκροτεί. Όμοια με ένα σμήνος πουλιών που δεν χάνει τον χαρακτήρα του, αν του προστεθούν ή του αφαιρεθούν μερικά από αυτά. Αυτό είναι σημαντικό, γιατί οδηγούμαστε σε ένα σχήμα συμπεριφοράς που δεν αντιλαμβάνεται αλλοιωμένο τον χαρακτήρα του, αν του αφαιρεθούν ή του προστεθούν κομμάτια ή επίσης αν μειωθεί ή αυξηθεί το μέγεθός του. Κυριολεκτικά, παύει να έχει σημασία η περίμετρος ή η μορφή του κτηρίου και οποιαδήποτε διάταξη. Μέχρι να προσαρμοστεί στο πραγματικό αναγκαίο μέγεθος, όλα τα στάδια είναι ισόδυναμες (ή δυνατές) και η τελική μας ανάμνηση θα παραμείνει αναλλοίωτη. Αν και το σημαντικό εδώ δεν είναι η δική μας ανάμνηση, αλλά η εμφάνιση της έννοιας του «πιθανού» και, πέρα από αυτή, της ελευθερίας.

Μια ελευθερία στην οποία η ταυτόχρονη παρουσία του όμοιου και του διαφορετικού μετατρέπεται σε ένα πεδίο αντανακλάσεων που πλημμυρίζει το αρχιτεκτονικό έργο, αποκτώ-

ντας μια συγκεκριμένη μορφή μόνο μέσω των τελικά εμφανιζόμενων συνθηκών που επικρατούν στις παρυφές του. Η σύνδεση του σχεδιασμού, της κάθε δράσης, της κάθε σκέψης με ένα πεδίο αντανακλάσεων, επιτρέπει να προικιστεί το αρχιτεκτονικό έργο με ένα αφηρημένο συστατικό και, ως τέτοιο, ανεξάρτητο της μορφής. Είναι μια αντανάκλαση ή μια τάση ενδιαφερόντων το ίδιο, που συγκεκριμενοποιείται αργότερα σε σχέση με τις εκάστοτε τελικές καταστάσεις.

Με αυτό τον τρόπο, το εσωτερικό του MUSAC κατασκευάζεται σαν μια διαδοχή συνεχόμενων (αλλά διαφορετικών) χωρικών συμβάντων, διάστικτων από αίθρια και μεγάλους φωταγωγούς, δίνοντας μορφή σε ένα εκφραστικό σύστημα που μας μιλάει για τα κοινά ενδιαφέροντα της αρχιτεκτονικής και της τέχνης: τη σύγχρονη έκφραση του μεταβλητού και του ανέασου, του όμοιου και του διαφορετικού, του καθολικού και του παροδικού, σαν μια πλώ της δικής μας διαφορετικότητας και ομοιότητας ως άτομα.

Με αυτόν τον τρόπο, τον λίγο ακούσιο, το MUSAC λαμβάνει ένα καθαρό προφίλ: το προφίλ ενός συγκροτήματος με συγκεκριμένους κανόνες, μια σκακιέρα όπου εμφανίζονται ταυτόχρονα παρούσες η τάξη και η ελευθερία, η άλλη όψη της προαναφερθείσας παρουσίας του όμοιου και του διαφορετικού, σαν υλική πλώ της δικής μας ανθρώπινης κατάστασης.

Αντίθετα προς άλλα είδη χώρων, των οποίων η μουσειακή ποιότητα συνοψίζεται στην έκθεση αμετάβλητων ιστορικών συλλογών, το MUSAC είναι ένας ζωντανός χώρος που ανοίγει την πόρτα σε μια μεγάλη ποικιλία σύγχρονων καλλιτεχνικών εκφράσεων. Είναι ένα κέντρο τέχνης που κατασκευάζει ένα σύνολο από σκακιέρες, όπου οι δράσεις είναι οι πρωταγωνιστές του



πάνω αριστερά: Μια από τις μεγάλες φωτιστικές επιφάνειες του Μουσείου. (©Angel Marcos)
πάνω δεξιά: Αίθουσες εκθέσεων του MUSAC. (© Angel Marcos)



πάνω: Κολάζ καταστάσεων. (© Mansilla + Tunon arquitectos)
κάτω: Οι Mansilla και Tunon. (© Mansilla + Tunon arquitectos)

ίδιου του χώρου. Ένα σύνολο από αυτόνομες και διασυνδεδεμένες αίθουσες εκθέσεων, που επιτρέπει να πραγματοποιηθούν εκθέσεις διαφορετικών μεγεθών και χαρακτηριστικών. Κάθε αίθουσα, με ακανόνιστη μορφή, κατασκευάζει ένα συνεχές χώρο, διαφοροποιημένο όμως χωρικά, που ανοίγεται στις άλλες αίθουσες και αίθρια, επιτρέποντας κατά μήκος, εγκάρσιες και διαγώνιες οπτικές.

Πρόκειται για ένα σύνολο ιδίων περιβαλλόντων, ως προς τη γεωμετρία και την κατασκευή τους, που παρ' όλα αυτά, μεταμορφώνονται σε χώρους με διαφορετικές ποιότητες, διαμέσου διαφορετικών φωτεινών εστιών, που προέρχονται από φεγγίτες, αίθρια και μεγάλα παράθυρα. Μια μεταμόρφωση μέσω της ταυτόχρονης διαδικασίας αυτονόμησης και σύνδεσης γεγονότων και τεχνημάτων. Σε αυτή τη λογική, πεντακόσιο προκατασκευασμένοι δοκοί στεγάζουν τη μορφική εκφραστικότητα που προκαλεί ένα μεταβαλλόμενο φως.

Αυτή η ταυτόχρονη παρουσία του όμοιου και του διαφορετικού ενισχύεται στο foyer της εισόδου, όπου δύο μεγάλοι φεγγίτες, δύο δίδυμοι πρωταγωνιστές, εκκύνονται στο χώρο. Μόνο που ο κάθε ένας λαμβάνει το φως από διαφορετικές κατευθύνσεις, ο ένας από ανατολικά και ο άλλος από δυτικά. Έτσι, το πρωί, ο ένας αφήνει να πέσει ένα φως θερμό και βαρύ, ενώ ο άλλος επιτρέπει να εμφανιστεί ένα φως γαλάζιο και ελαφρύ. Με το που πέφτει το απόγευμα και γυρίζει ο ήλιος, η κατάσταση αντιστρέφεται, σαν δύο φεγγίτες, ή δύο άτομα, που θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν προς στιγμήν την διαφορετικότητά τους, αλλά στο τέλος της ημέρας, θα αντιληφθούν τους εαυτούς τους ως ανταλλάξιμους ή μέρος της ίδιας ομάδας.

Στο εξωτερικό, ο δημόσιος χώρος προσλαμβάνει μια κοίλη μορφή, για να υποδεχθεί δράσεις και συναντήσεις, μια μορφή σχηματισμένη από γυάλινες έγχρωμες επιφάνειες, όπου αποδίδεται φόρος τιμής στη πόλη ως τόπος σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους. Η σπαστή περίμετρός του σχηματίζεται από τα απομεινάρια του «ψαλιδίσματος του υφάσματος». Μοιάζουν πιο πολύ ως ευρήματα παρά ως προϊόντα μιας αποφασιστικής αναζήτησης.

Οι επιφάνειες αυτού του forum ντύνονται με χρώματα, αποφασισμένες να αυτοαναγορευτούν πρωταγωνιστές της Δημόσιας Αντιπροσωπείας. Μας μιλούν για την ζωντάνια των απλωμένων ρούχων και των φυτών που κρέμονται από τα μπαλκόνια των πλατειών, τη ζωντάνια των περιέργων παιδιών που ξεπροβάλλουν στα παράθυρα. Λεπλώνοντας άλλη μια φορά ατιμωρητή την ιστορία, η εικόνα (της όψης του) προέρχεται από τη ψηφιοποίηση ενός κομματιού του βιτρώ του Καθηδρικού της Leon. Αυτή η διαδικασία της αφαίρεσης (ή μιας ματιάς κρύας και απύσας) πάνω στη φιγούρα του El Halconero

(εκπαιδευτή γερακιών, φιγούρα που εμφανίζεται στο βιτρώ του Καθηδρικού), απομακρύνει το τελικό προϊόν από την αρχική μορφή, το απομακρύνει τόσο όσο απομακρύνεται ένα γεράκι, αλλά συνεχίζει να βασίζεται, χωρίς αμφιβολία, σε εκείνο το συνδυασμό της τάξης και της αταξίας, της αλληλεξάρτησης και της αποστασιοποίησης, που μόνο η φύση, με την πολυπλοκότητά της, είναι ικανή να παράγει. Πρόκειται για θέαση του πιο παλιού μέσα από το φακό της σημερινής εποχής, τους υπολογιστές. Μόνο αυτοί καταφέρνουν να προσεγγίζουν τη φύση, με τέτοιο τρόπο, ώστε το έργο του ανθρώπου να εμφανίζεται ως ένα απόσπασμα της φύσης ή ως ένα ανθρωπολογικό κατάλοιπο του μέλλοντος. Αν και είναι αλήθεια ότι ούτε κατασκευάζουμε μια πραγματικότητα, ούτε η πραγματικότητα μας κατασκευάζει, το MUSAC σκοπό έχει να αδυνατίσει τα σύνορα ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, ανάμεσα στη διασκέδαση και την εργασία, και εν τέλει, ανάμεσα στη τέχνη και στη ζωή. Γι' αυτό και οι στεγασίες του, σε μορφή μαιάνδρου, παραπέμπουν στον ποταμό Duero, που διατρέχει, δίνοντας ζωή, όλες τις επαρχίες της Castilla y Leon. Ως αν η τέχνη και το νερό να μοιράζονται το ίδιο, αδιάκοπο κύκλο που τις κάνει να εμφανίζονται πάντα ίδιες και πάντα νέες... ή ίσως απλά (οι στεγασίες του) χρησιμεύουν για αυτό που είναι, να μεταφέρουν, να απομακρύνουν ένα βρόχινο νερό απλό και συνηθισμένο, καθημερινό. Μόνο νερό...

Σημειώσεις

1. Latour, Bruno. *La esperanza de Pandora, ensayos sobre la realidad de los estudios de la ciencia*, Gedisa editorial, Barcelona, 2001, σελ. 149.
2. *Ibid.* σελ. 231.

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Luis Mansilla (1959) και ο Emilio Tunon (1958) διδάσκουν αρχιτεκτονική ως καθηγητές στον Τομέα Αρχιτεκτονικής Σύνθεσης της Αρχιτεκτονικής Σχολής της Μαδρίτης (ETSAM) και ήταν επισκέπτες καθηγητές πολλών πανεπιστημίων. Το 1993 ίδρυσαν, με τον Luis Rojo, τον «συνεταιρισμό σκέψης» CIRCO, εκδίδοντας μια μηνιαία έκδοση, με τον ίδιο τίτλο. Μετά από μια περίοδο συνεργασίας με τον αρχιτέκτονα Rafael Moneo (1982-1992) ιδρύουν το γραφείο Mansilla + Tunon Arquitectos. Έχουν βραβευθεί με πολυάριθμα πρώτα βραβεία, πολλά από τα οποία έχουν υλοποιηθεί.

Μετάφραση από τα ισπανικά και επιμέλεια: Νεκτάρια Κεφαλογιάννης

Αρχιτεκτονικές Διαδρομές Αθήνα – Columbia University, New York

Στυλιανή Δασούτη, αρχιτέκτων

Από τις 19 έως τις 31 Μαρτίου 2007 παρουσιάστηκε στο Ίδρυμα ΔΕΣΤΕ η ομαδική περιοδεύουσα έκθεση Ctrl CE. Πρόκειται για ένα μωσαϊκό αρχιτεκτονικών προτάσεων, ακουσμάτων, ρήσεων και αναγνώσεων 16 αρχιτεκτόνων σε ένα «ταξίδι», κατά το οποίο επιχειρείται να οριστεί η έννοια «Ευρωπαϊός αρχιτέκτονας».

Η έκθεση Ctrl CE έχει είδη παρουσιαστεί στη Σεβίλλη, το Μπάρι, και τις Βρυξέλλες καθώς και στη Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής του Κίτο στο Εκουαδόρ. Στα εγκαίνια της έκθεσης στην Αθήνα, παραβρέθηκαν και μίλησαν ο Marc Wigley, κοσμήτορας της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Columbia University της Νέας Υόρκης καθώς και ο Reinhold Martin, υπεύθυνος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Αρχιτεκτονικής της ίδιας σχολής.

Τι είναι το Ctrl CE;

Η έκθεση Ctrl CE αποτελεί το απόσπασμα του διαλόγου μεταξύ 16 Ευρωπαίων αρχιτεκτόνων, που γνωρίστηκαν στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Columbia της Νέας Υόρκης. Ανάμεσά τους βρίσκονται και δύο Ελληνίδες η Στυλιανή Δασούτη και η Μαρία Στεφανίδη. Τα μέλη του Ctrl CE βρίσκονται στη διασταύρωση μεταξύ δύο κόσμων: της Ευρώπης και του Columbia University. Με διαφορετικές προελεύσεις, τεχνικές απεικονίσεων και θεωρητικές επιλογές, οι αρχιτέκτονες έχουν ως κοινό στοιχείο την περιέργεια να ανακαλύψουν νέες αρχιτεκτονικές γλώσσες, αλλά και την κοινή επιλογή της Νέας Υόρκης ως χώρου έμπνευσης και αμφισβήτησης. Οι 16

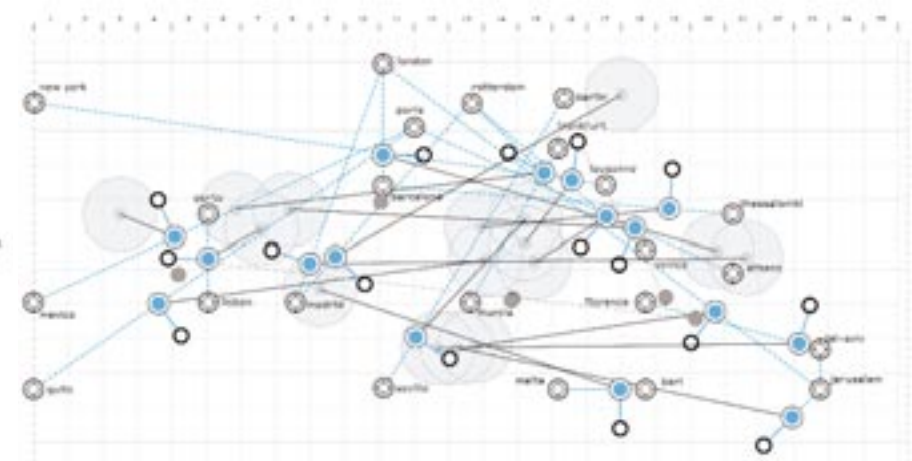
συμμετέχοντες αποτυπώνουν τις προτάσεις τους, τις συζητήσεις τους με καθηγητές, τις συνεντεύξεις των Marc Wigley, Bernard Tschumi και Reinhold Martin και τις παρεμβάσεις χαρισματικών αρχιτεκτόνων όπως του Peter Cook και του Rem Koolhaas, οργανώνοντάς τις γύρω από ένα χάρτη συνδέσεων.

Ο τελικός προορισμός ή μάλλον ο αρχικός προβληματισμός του πλούσιου αυτού δίκτυου πολλών σχέσεων και διαδρομών είναι ο νέος ορισμός της εξελισσόμενης Ευρώπης μέσα από το ταξίδι στη Νέα Υόρκη.

Πώς παρουσιάζεται το Ctrl CE;

Η έκθεση Ctrl CE ξεδιπλώνεται μέσα από τρεις κλίμακες: την προσωπική, με κέντρο την φιγούρα του αρχιτέκτονα ως επαγγελματία στην υπηρεσία της κοινωνίας, τη θεσμική που διερευνά τα όρια των αλλαγών και μέσων παραγωγής της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης της Σχολής Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Columbia και τη χωρική που εξετάζει την έννοια «Ευρώπη» και τα όρια αυτής.

Οι τρεις κλίμακες μεταφράζονται σε τέσσερα επίπεδα «κόμβων» που τοποθετούνται πάνω σε ένα γεωγραφικό χάρτη και συνδέονται μεταξύ τους. Η κάθε κλίμακα λειτουργεί αυτόνομα, ακολουθεί ένα συγκεκριμένο παιχνίδι κανόνων και περιέχει έναν τύπο «κόμβων». Παρόλο που οι κανόνες έχουν επιλεγεί αυθαίρετα, σχετίζονται με τον τύπο πληροφοριών που περιέχουν οι «κόμβοι».





πάνω: Central Library and Jubilee Street Development, Μπράιτον [φωτ. James Brittain/Bennetts Associates]
κάτω: New Street Square, Λονδίνο [φωτ. Miller Hare Limited]



Στις 13 Μαρτίου, στο Μουσείο Μπενάκη, η συζήτηση αφορούσε σκέψεις πάνω στην αστική ανάπλαση (urban regeneration) από τους David Barrie, Crispin Kelly και την Ελένη Πορτάλιου. Ο Crispin Kelly είναι διοικητικό στέλεχος της εταιρείας Baylight Properties και ασχολείται με ανακαινίσεις γραφείων και κατοικιών. Η Ελένη Πορτάλιου, αν. καθηγήτρια της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, δραστηριοποιείται στον Σύλλογο Αρχιτεκτόνων, στο ΤΕΕ και μετέχει σε δράσεις που σχετίζονται με την πόλη. Ο David Barrie είναι τηλεοπτικός παραγωγός και γέτης του Castleford project, που έχει ως στόχο την προσέλκυση επενδύτων μέσω της αστικής ανάπλασης στην περιοχή. Το Castleford είναι μια πόλη ανθρακωρύχων στο δυτικό Yorkshire, υποβαθμισμένη λόγω της υψηλής ανεργίας στον κλάδο. Η προσπάθεια της ανάπλασης έχει προσελκύσει σημαντικούς αρχιτέκτονες που διαμορφώνουν προτάσεις σε στενή συνεργασία με εκπροσώπους των κατοίκων της περιοχής. Το σύνολο της διαδικασίας παρακολουθείται και καταγράφεται από το Channel 4 και θα παρουσιασθεί σύντομα στην Βρετανική τηλεόραση.

Η τελευταία παρουσίαση της σειράς City Debates – Διάλογοι για την Πόλη, αφορούσε στη Βιοκλιματική Αρχιτεκτονική και ειδικότερα στις αρχές και εφαρμογές του Βιοκλιματικού σχεδιασμού. Στη συζήτηση συμμετείχαν αρχιτέκτονες με σημαντικές διακρίσεις για τις μελέτες τους στον τομέα του βιοκλιματικού σχεδιασμού. Ο Rab Bennetts, διευθυντής της εταιρείας Bennetts Associates Architects, ο Σίμος Γιαννάς, υπεύθυνος Μεταπτυχιακών και διδακτορικών προγραμμάτων στην Architectural Association και οι αρχιτέκτονες Ήβη Νανοπούλου και Θύμιος Παπαγιάννης, ο οποίος εκτός των άλλων έχει ασχοληθεί με κοινωνικές και επιστημονικές δραστηριότητες στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Ο γενικός απολογισμός της όλης διοργάνωσης, σύμφωνα με την κα Mary Χαρόγιαννη, projects co-ordinator του Βρετανικού Συμβουλίου, κρίνεται θετικός. Για πρώτη φορά το Βρετανικό Συμβούλιο όχι μόνο συνεργάστηκε με καταξιωμένους επαγγελματίες στον χώρο της αρχιτεκτονικής, από την Ελλάδα και τη Βρετανία, αλλά απευθύνθηκε και σε ένα αντίστοιχο ειδικευμένο κοινό. Οι ομιλητές, οι οποίοι τοποθετήθηκαν σε ενδιαφέροντα και επίκαιρα ζητήματα, βρήκαν ανταπόκριση και κέρδισαν τη μεγάλη και ζωντανή συμμετοχή του κοινού. Στα θετικά της όλης διοργάνωσης συγκαταλέγεται και η χρήση διαφορετικών χώρων όπως το Μέγαρο Μουσικής, το Μουσείο Μπενάκη, ο πολυχώρος Βίος και το Εθνικό Ωδείο, εξαιρετικός χώρος για παρόμοιες εκδηλώσεις.

Ακόμα μια χαμένη ευκαιρία

Απόστολος Δ. Κυριαζής, αρχιτέκτων

Το πολεοδομικό εργαλείο των Ενεργών Οικοδομικών Τετραγώνων (Εν.Ο.Τ.) βρίσκεται σε ισχύ από το 1985, ως μέρος του ΓΟΚ (αρ. 13). Μαζί με μια σειρά παρόμοιων διατάξεων –όπως η παραχώρηση ακάλυπτων σε κοινή χρήση (αρ. 12, ΓΟΚ 1985) και το κεφάλαιο Β του Οικιστικού Νόμου (Ν.2508/97, άρθρα 8-17)– αποτελούν μεγάλο μέρος της σύγχρονης Ελληνικής πολεοδομικής νομοθεσίας όσον αφορά στις αναπλάσεις προβληματικών αστικών περιοχών και πιο συγκεκριμένα των υποβαθμισμένων αστικών κέντρων. Ωστόσο, αν και σε ισχύ από το 1985, ουδεμία εφαρμογή των προαναφερθέντων εργαλείων έχει λάβει χώρα στην Ελλάδα, σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Οι λόγοι που συντέιναν στο φαινόμενο αυτό είναι ποικίλοι. Οι σοβαρότεροι από αυτούς είναι: α) η αδυναμία – ακαμψία του νομικού πλαισίου, β) η έλλειψη πολιτικής βούλησης, γ) η έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά του κατασκευαστικού τομέα, δ) η πολεοδομική γραφειοκρατία και οι ασαφείς αρμοδιότητες, ε) το ιδιότυπο καθεστώς ιδιοκτησίας γης και κατάτμησης της αστικής γης στις Ελληνικές πόλεις και στ) η άγνοια των άμεσα ενδιαφερομένων (π.χ. των πολιτών) για τις πραγματικές δυνατότητες των εργαλείων αυτών και ο αδικαιολόγητος φόβος τους για πιθανή απώλεια των ιδιοκτησιών τους. Ειδικότερα η άγνοια των πολιτών ανάγεται στον πλέον σοβαρό λόγο μη αξιοποίησης έστω και του ελλιπούς υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, την ίδια στιγμή που το επίπεδο υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος μοιάζει μη αναστρέψιμο. Στα πλαίσια μιας συνεχούς προσπάθειας για την άρση των δυσκολιών και τη θεσμοθέτηση – χρήση ενός ευέλικτου και πρακτικού εργαλείου αστικών αναπλάσεων, υπήρξε μια σειρά ερευ-

νητικών μελετών, βιβλιογραφικών αναφορών, ακόμα και πιλοτικών εφαρμογών. Μέγιστης σημασίας παράγοντας θα πρέπει να χαρακτηριστεί η προσπάθεια για συνεχή ενημέρωση των άμεσα ενδιαφερομένων, δηλαδή των πολιτών, αλλά και πιο εξειδικευμένα των μηχανικών. Η προσπάθεια αυτή δυστυχώς καταργείται και περιφρονείται με τον χειρότερο τρόπο στην περίπτωση του Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών για την «Ανάπλαση της περιοχής Σαλάτς» της πόλης του Κιλκίς και εκ μέρους της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Κιλκίς. Πιο συγκεκριμένα, στο κείμενο με τις διευκρινιστικές ερωτήσεις-απαντήσεις, το οποίο εξέδωθη από τον Δήμο Κιλκίς (αρ.πρ.25582/22-11-2006), στην ερώτηση υπ.αρ.27β «Επιτρέπεται η επέμβαση στους ακάλυπτους χώρους των ιδιοκτησιών των οικοδομικών τετραγώνων με στόχο την παραχώρηση σε κοινή χρήση των υποχρεωτικώς ακάλυπτων των οικοπέδων; Προτίθεται η δημοτική αρχή να εφαρμόσει τις διατάξεις των αρ. 12, 13 του ΓΟΚ 2000;» η απάντηση της Τ.Υ. ήταν μονολεκτικά «Όχι». Προκαλεί ερωτηματικά η άρνηση της δημοτικής αρχής να συμπεριλάβει σε έναν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό «ιδεών» ένα υπάρχον σημαντικό εργαλείο ανάπλασης, το οποίο με τη σειρά του μπορεί να προσφέρει αξιοσημείωτες λύσεις – προτάσεις στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομική κλίμακα. Επίσης, προκαλεί απορία γιατί η δημοτική αρχή απέρριψε τη χρήση ενός πακέτου μέτρων, τα οποία –έστω και σε θεωρητικό επίπεδο στην Ελλάδα– παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα. Εξάλλου, επρόκειτο για διαγωνισμό ιδεών και όχι προσχεδίων. Αν η ανεπίσημη δικαιολογία είναι η αποφυγή εκ μέρους του Δήμου των όποιων προβλημάτων ιδιοκτησίας

και των συμμετοχικών διαδικασιών, τότε πρόκειται για περίπτωση μετάθεσης των ζητημάτων «κάτω από το χαλί», αφού οι διαδικασίες συμμετοχής και διαβούλευσης κυριαρχούν στη σύγχρονη πολεοδομία. Αν πάλι γίνει αναφορά για άσκοπη χρήση των συγκεκριμένων εργαλείων στη δοθείσα περιοχή λόγω έλλειψης προβλημάτων, τότε ποιος ο λόγος και για τη διεξαγωγή διαγωνισμού; Η μορφολογία του αστικού ιστού στη συγκεκριμένη περιοχή του Κιλκίς επίσης δεν απαγορεύει τη χρήση των εργαλείων αυτών. Επιπλέον, η πιθανή απόκριση ότι ο αγνοθέτης (Δήμος Κιλκίς) είχε την τελική και απόλυτη επιλογή και διάθεση να θέσει τους όρους του διαγωνισμού –άρα και τον αποκλεισμό ορισμένων μεθόδων επίλυσής του– είναι υποτιμητική προς τους μελετητές και αντιτίθεται στην επιστημονική του γκεχρημάτος. Όσο αφορά στο θέμα της ενημέρωσης, πιστεύω ότι τίθεται ζήτημα απόκρυψης ενός σημαντικού μέρους των δυνατοτήτων για αναβάθμιση της εικόνας των πόλεών μας, που τίθενται στο υπάρχον νομικό πλαίσιο και κατ' επέκταση και ζήτημα περιορισμού του συνολικού βαθμού ανάπτυξης των πόλεών μας. Η απόκρυψη αυτή επίσης υποβαθμίζει την αστική κουλτούρα –που ούτως ή άλλως υστερεί στην χώρα μας– και επίσης υποτιμά τη συνολική ενημέρωση και κρίση των Ελλήνων πολιτών. Τέλος, είναι λυπηρό το φαινόμενο η ίδια η πολιτεία –είτε κεντρικά είτε σε επίπεδο ΟΤΑ– να αντιτίθεται στη συνεχή συλλογική προσπάθεια για ενδυνάμωση και συμπλήρωση της «φαρέτρας» των πολεοδομικών εργαλείων για την αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, το οποίο μας αφορά όλους.



Διπλή Ανάπλαση Βοτανικός – Λ. Αλεξάνδρας

Έρευνα – επιμέλεια: Άννα Μελανίτου, αρχιτέκτων-συγκοινωνιολόγος-πολεοδόμος χλωροτάτης

Αφορμή για την ανάπλαση των δύο περιοχών, υπήρξε το αίτημα μεταφοράς του γηπέδου του Παναθηναϊκού από τη Λ. Αλεξάνδρας, που με πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων, την Άνοιξη του 2005, προτάθηκε η μεταφορά του στον Βοτανικό, μέσα στον Ελαιώνα.

Το θέμα έχει ενδιαφέρον και πολλές παραμέτρους, που αξίζει να διερευνηθούν: ο τρόπος δημιουργίας και υλοποίησης του προγράμματος, το νομοθετικό πλαίσιο, το κόστος, και άλλες όψεις: ποιοι είναι οι αποδέκτες, οι εμπλεκόμενοι φορείς, τι λένε οι κάτοικοι, κ.λπ.

Οπωσδήποτε πρόκειται για σημαντική παρέμβαση στην πόλη αρκετά εκτεταμένη. Η φυσιογνωμία των περιοχών θα αλλάξει μαζί με τη ζωή των κατοίκων. Εξαιτίας αυτών, άλλοι ανησυχούν, άλλοι διαμαρτύρονται, άλλοι παρεμβαίνουν και άλλοι περιμένουν.

Στό τεύχος αυτό θα παρουσιάσουμε, τις ενέργειες του Δήμου Αθηναίων για τα έργα της Ανάπλασης, τον τρόπο που υλοποιούνται και τα σχέδια της πρώτης φάσης που προωθούνται στο Βοτανικό κατά προτεραιότητα.

Διπλή Ανάπλαση ΑΕ

Ακολουθεί η τοποθέτηση του Αναπληρωτή Δημάρχου Αθηναίων και Αντιδημάρχου Τεχνικών Υπηρεσιών κ. Χρόνη Ακριτίδη, υπεύθυνου για να μας ενημερώσει εκ μέρους του Δημάρχου.

«Το πρόγραμμα της διπλής ανάπλασης του Βοτανικού και της περιοχής του γηπέδου στην Λ. Αλεξάνδρας αφορά σ' ένα εξαιρετικά πολύπλοκο έργο με πολλούς εμπλεκόμενους φορείς – Δήμος, Ερασιτέχνης ΠΑΟ, ΠΑΕ, κυβέρνηση σε επί-

πεδο πρωθυπουργού και δύο κορυφαίων υπουργών, ιδιοκτήτες περιοχής (Εθνική Τράπεζα, ΕΙΜΑ και αργότερα άλλοι ιδιοκτήτες), κ.λπ.

Την άνοιξη του 2005, η τότε Δήμαρχος, Ντόρα Μπακογιάννη, εκμεταλλευόμενη την χρονική συγκυρία της αναζήτησης στέγης από τον Παναθηναϊκό, πρότεινε τη χωροθέτηση των νέων αθλητικών εγκαταστάσεων του ιστορικού αθλητικού σωματείου της πόλης των Αθηνών, στον Βοτανικό και κατάφερε να έχει τη σύμφωνη γνώμη της ΠΑΕ και του Ερασιτέχνη Παναθηναϊκού στο να συζητήσουν σοβαρά πλέον τη βέλτιστη λύση, αν και γνώριζε ότι το έργο που προτείνει είναι δύσκολο και τα εμπόδια πολλά.

Τα εμπόδια μπορούν να καταγραφούν:

1. Ο Δήμος δεν είχε καμία ιδιοκτησία στην κατοχή του (αν και προβλεπόνταν ως δική του σύμφωνα με την Πολεοδομική Μελέτη, μετά από τη διαδικασία εισφορών και αποζημιώσεων) στην περιοχή, η οποία βρισκόταν από χρόνια σε άθλια κατάσταση.

2. Η υφιστάμενη κατάσταση πολύ εύκολα μπορεί να περιγραφεί:

– παλιά εργοστάσια, σκουπίδια, ασφυκτικές κυκλοφοριακές συνθήκες,

– παντελής έλλειψη έργων υποδομής, εγκατάλειψη από την πολιτεία.

3. Χρηματοδότηση δεν είχε εξασφαλιστεί, ούτε και οι αναγκαίες πολεοδομικές ρυθμίσεις χωροθέτησης του γηπέδου.

4. Ούτε επίσης είχαν ρυθμιστεί οι σχέσεις μεταξύ Ερασιτέχνη ΠΑΟ και ΠΑΕ.

Η λύση που πρότεινε ο Δήμος Αθηναίων και η

οποία προωθήθηκε με αποτελεσματικότητα σε όλα τα επίπεδα, ήταν ότι η χωροθέτηση του γηπέδου στον Βοτανικό παρουσίαζε και παρουσιάζει τεράστια πλεονεκτήματα τόσο για την πόλη όσο και για όλους τους εμπλεκόμενους (Ερασιτέχνη, ΠΑΕ, Δήμο, Πολιτεία κ.λπ.). Ήταν μια λύση αμοιβαίου οφέλους (win-win).

Αντί για τσιμέντο στην πράξη με το γκρέμισμα των εργοστασίων και την ανάπτυξη όλης της περιοχής του Ελαιώνα (οι κοινόχρηστοι χώροι της οποίας έμεναν στα χαρτιά εδώ και χρόνια), η Αθήνα κερδίζει πάνω από 120 στρέμματα πράσινο και το ανεπάρμοστο εδώ και χρόνια σχέδιο για τον Ελαιώνα μπαίνει σε τροχιά υλοποίησης. Ο Παναθηναϊκός αποκτά ένα καινούριο σύγχρονο ποδοσφαιρικό γηπέδο, τη δυνατότητα να στεγάσει με άνετο τρόπο όλα τα τμήματα του Ερασιτέχνη (ο οποίος έχει και σοβαρά οικονομικά οφέλη) και τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα κλειστό γηπέδο μπάσκετ. Η πολιτεία πυροδοτεί την ανάπτυξη σε ένα μεγάλο και υποβαθμισμένο τμήμα της Αθήνας, 1,5 χλμ. από την Ομόνοια και ο Δήμος Αθηναίων αυξάνει σημαντικά την περιοχή του και εξασφαλίζει μεγάλα έργα υποδομής στο πιο υποβαθμισμένο κομμάτι του.

Τα συνολικά πλεονεκτήματα της λύσης οδήγησαν τον Πρωθυπουργό να υιοθετηθεί και να στηρίξει τη λύση αυτή και τους υπουργούς ΥΠΕΧΩΔΕ και Οικονομικών να την προωθήσουν εξασφαλίζοντας τις προϋποθέσεις για την υλοποίηση του έργου.

Ο Βοτανικός και η Περιοχή του Ελαιώνα

Η περιοχή του Ελαιώνα έχει μεγάλη ιστορία. Ήταν κάποτε ο Ίερος Ελαιώνας της αρχαίας Αθήνας. Σήμερα είναι μια υποβαθμισμένη περιοχή με διάφορες χρήσεις, οι οποίες ξεκινούν από την κατοικία και φτάνουν, στην σημαντικότερη, την βιομηχανία – βιοτεχνία.

Αυτό που σήμερα καλείται Ελαιώνας, αφορά σε μια έκταση 8.500 στρ. ανήκει διοικητικά σε 5 δήμους (Αθηναίων, Περιστερίου, Αιγάλεω, Ταύρο και Αγ. Ιωάννη Ρέντη).

Η υπόψη περιοχή παρέμεινε, μέχρι πρόσφατα, εκτός σχεδίου πόλης, αν και βρίσκεται σε απόσταση μικρότερη του 1 χλμ. από το κέντρο της Αθήνας.

Η ιστορία (γιατί περί ιστορίας πρόκειται) της ένταξης ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Ο Δ. Αθηναίων στον Ελαιώνα

Το τμήμα του Ελαιώνα που ανήκει στο Δ. Αθηναίων αφορά σε έκταση 2.200 στρ. περίπου και οριοθετείται από τη Λ. Αθηνών βόρεια, την Αγ. Άννης (Μαρκόνη) δυτικά και τις Πέτρου Ράλλη και Σαλαμίνιας νότια.

Η συνολική έκταση του προβλεπόμενου πρασίνου στο Δήμο της Αθήνας στο τμήμα αυτό ανέρχεται στο 46% της συνολικής έκτασης.

Η αναλογία των υφιστάμενων χρήσεων γης στο υπόψη τμήμα είναι περίπου ίδια με αυτή του συνόλου του Ελαιώνα. Για την υλοποίηση του

Π.Δ. ανετέθη η πράξη εφαρμογής το 1993 με απόφαση του υπουργού ΠΕΧΩΔΕ.

Από το 1997 έως και σήμερα εκπονούνται μεμονωμένες πράξεις εφαρμογής. 20 χρόνια μετά και 12 μετά την έκδοση του Π.Δ. οι μεμονωμένες πράξεις καλύπτουν περίπου 300,5 στρ. συν 38,5 στρ. του Μαρκόνη, δηλαδή το 15% της έκτασης.

Στο σύνολο του Ελαιώνα της περιοχής του Δ. Αθηναίων και με θεωρητική κύρωση της πράξης εφαρμογής ο Δ.Α. έχει υποχρέωση προς αποζημίωση 300 στρ. μη συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης των υπερκειμένων.

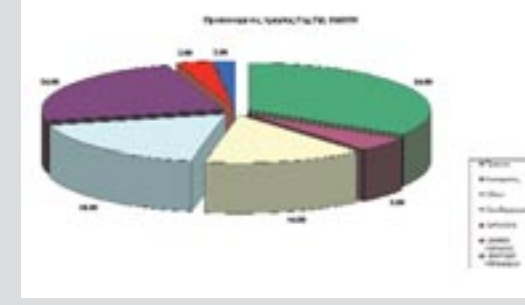
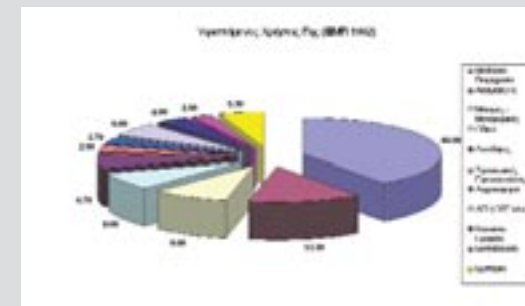
Είναι φανερό και αυταπόδεικτο 25 χρόνια μετά ακόμα και από τη συνοπτική ανάλυση διαφόρων διαταγμάτων και χρήσεων γης και σε συνδυασμό με την υφιστάμενη κατάσταση ότι ο Ελαιώνας έπεσε θύμα διαλόγων και αντεγκλήσεων που χαρακτηρίστηκαν από εφήμερες σκοπιμότητες ακόμα και όταν σε αυτό συμμετείχαν πρόσωπα και φορείς με καλές προθέσεις.

Το έργο που συντελέστηκε

Σε διάστημα ενός χρόνου και μερικών μηνών που σχεδιάζεται και υλοποιείται το πρόγραμμα, συντελέστηκε ένα τεράστιο έργο σε χρόνο πρωτοφανή για τα δεδομένα ενός τόσο σύνθετου project. Διαμορφώσαμε ένα ρεαλιστικό business plan του έργου που περιλαμβάνει την ανέγερση γηπέδου ποδοσφαίρου 44.000 θέσεων στον Βοτανικό, 5000 τμ. αθλητικές εγκαταστάσεις του Ερασιτέχνη καθώς και πολυλειτουργικό δημοτικό κτίριο 42500 τμ.

Συνάψαμε μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις, τα σχετικά μνημόνια με την ΠΑΕ, τον Ερασιτέχνη και την Εθνική Τράπεζα, δημιουργήσαμε την 21η Δεκεμβρίου του 2005 την Εταιρία Ειδικού Σκοπού (Διπλή Ανάπλαση ΑΕ), που ανέλαβε την κατασκευή του, προετοιμάσαμε όλες τις σχετικές προκαταρκτικές μελέτες, προωθήσαμε προς το ΥΠΕΧΩΔΕ πρόταση για τις αναγκαίες πολεοδομικές ρυθμίσεις (στη βάση της οποίας προετοιμάστηκε ο σχετικός νόμος Ν3491/06, που ψηφίστηκε τον περασμένο Ιούλιο), υπογράψαμε μετά από νέες επίσης πολύμηνες διαπραγματεύσεις την σύμβαση με την ΠΑΕ και επεξεργαστήκαμε το σχέδιο σύμβασης που προτείνουμε στον Ερασιτέχνη ΠΑΟ, κηρύχθηκαν οι απαλλοτριώσεις για το μέρος της ιδιοκτησίας που θα αποκτηθεί με απαλλοτρίωση, πραγματοποιήθηκε η προμελέτη και ξεκίνησαν οι οριστικές μελέτες του γηπέδου από την ΠΑΕ. Επίσης προωθήσαμε στα υπουργεία Εθνικής Οικονομίας και ΥΠΕΧΩΔΕ, τα απαραίτητα έργα υποδομής για την σωστή λειτουργία της ευρύτερης περιοχής και η κυβέρνηση με πρωτοβουλία των δύο υπουργών, των κ.κ. Σουφλιά και Αλογοσκούφη, ανέλαβε την κατασκευή τους.

Όσον αφορά στο ιδιοκτησιακό στην περιοχή ανάπλασης στο Βοτανικό, σήμερα ο Δήμος Αθηναίων έχει περίπου 60 στρέμματα, ως απόρροια της εφαρμογής του Ν3491/06 και την μεταβίβαση των συγκεκριμένων στρεμμάτων από την τέως έκταση ΕΙΜΑ) στον Δήμο Αθηναίων, επί των



Ο Βοτανικός και η περιοχή του Ελαιώνα 8.500 στρ. – 5 Δήμοι Αθηναίων, Περιστερίου, Αιγάλεω, Αγ. Ιωάννη Ρέντη, Ταύρου

οποίων θα κτιστεί το γήπεδο και το εμπορικό κέντρο του Δήμου.

Έχει ληφθεί επίσης απόφαση από το Δημοτικό Συμβούλιο για την αγορά 75 στρ. από τον όμιλο της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος τα οποία θα μεταβιβαστούν στον Δήμο το αμέσως επόμενο διάστημα. Η χρήση των οικοπέδων αυτών θα εισφερθεί με αύξηση μετοχικού κεφαλαίου στην Διπλή Ανάπλαση ΑΕ, η οποία έτσι αποκτά τη γη επί της οποίας θα οικοδομηθεί το γήπεδο και το πολυλειτουργικό κέντρο του Δήμου (οι απαλλοτριώσεις αφορούν αποκλειστικά χώρους πρασίνου).

Το έργο αφορά σε μία πολύ σημαντική πολεοδομική αναπτυξιακή παρέμβαση, κυρίως για την περιοχή του Ελαιώνα, η οποία όπως ανέφερα και προηγουμένως θα δημιουργήσει πολλαπλάσια της επένδυσή που θα πραγματοποιήσει ο Δήμος, οφέλη.

- Οι τοπικές κοινωνίες, οι πολίτες και επισκέπτες της Αθήνας,
- Ο Παναθηναϊκός Ερασιτέχνης και ΠΑΕ θα είναι χρήστες μιας ουσιαστικής αναπτυξιακής παρέμβασης και στις δύο περιοχές,
- Ο αστικός ιστός θα αναβαθμιστεί σημαντικά με πολλαπλά οφέλη για επαγγελματίες, κατοίκους και επισκέπτες, ενώ δίνεται σημαντική αναπτυξιακή προοπτική στην περιοχή του Βοτανικού μέσα από το πρώτο ουσιαστικό εγχείρημα αστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Υπάρχουν βέβαια πολλά βήματα να γίνουν και πολλά ακόμη προβλήματα να λυθούν. Είναι όμως βέβαιο πως η συνέχιση της συμβολής του Δήμου Αθηναίων σε αυτό το μεγαλύτερο από τα μεγάλα έργα είναι δεδομένη.

Όλοι οι φορείς έχουν κατανοήσει την αναγκαιότητα του έργου της Διπλής Ανάπλασης, απομένει να υλοποιηθούν και τις υποχρεώσεις τους».

Στο επόμενο τεύχος η συνέχεια για τη Λεωφόρο Αλεξάνδρας...

Συνεργαζόμενοι φορείς: Δήμος Αθηναίων, Ερασιτέχνης Παναθηναϊκός, ΠΑΕ Παναθηναϊκός, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, ΥΠΕΧΩΔΕ

Αύγουστος 2005

- Μνημόνιο Συνεργασίας Δήμου Αθηναίων με Ερασιτέχνη ΠΑΟ
- Μνημόνιο Συνεργασίας Δήμου Αθηναίων με ΠΑΕ ΠΑΟ

Δεκέμβριος 2005

- Μνημόνιο Συνεργασίας Δήμου Αθηναίων με Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
- Σύσταση εταιρείας ειδικού σκοπού Διπλή Ανάπλαση Βοτανικός - Α. Αλεξάνδρας Ανώνυμη Εταιρεία - 50% Δ. Αθηναίων, 50% ΕΤΕ

Μάρτιος 2006

- Υποβολή φακέλου μελετών και πρόταση του Δήμου Αθηναίων για πολεοδομική ρύθμιση στον Βοτανικό

Αύγουστος 2006

- Δημοσίευση του Ν 3481/06 στο ΦΕΚ 162/2-8-2006

Οκτώβριος 2006

- Συμπλήρωμα Μνημονίου Συνεργασίας Δήμου Αθηναίων με Ερασιτέχνη ΠΑΟ
- Συμπλήρωμα Μνημονίου Συνεργασίας Δήμου Αθηναίων με ΠΑΕ ΠΑΟ
- Ιδιωτικό Συμφωνητικό ΔΙΠΛΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΑΕ - ΠΑΕ ΠΑΟ - ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Δεκέμβριος 2006

- Ενεργοποίηση του Ν 3481/06 και μεταβίβαση στον Δήμο Αθηναίων 60 περίπου στρεμμάτων στην περιοχή του Βοτανικού
- Προετοιμασία φακέλου συμβολαίου αγοραπωλησίας του ακινήτου της ΕΤΕ
- Αύξηση μετοχικού κεφαλαίου - (δικαιώματα χρήσης) Διπλής Ανάπλασης ΑΕ



αφιέρωμα



Είσοδος καφενείου-εστιατορίου στην οδό Διπλήρη [φωτ. Χρ. Μαραθού]

Ευάλωτοι αστικοί χώροι

Επιμέλεια: Δημήτρης Πολυχρονόπουλος



«όμορφα» επισφαλείς και ευάλωτοι δημόσιοι τόποι...

του Δημήτρη Πολυχρονόπουλου, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΔΠΘ

Τίποτα στην πόλη δεν υπάρχει σε απομόνωση, παρά σε σχέση ή πλαίσιο. Αυτό κάνει τα στοιχεία που συγκροτούν την «αστικότητα», ευάλωτα στις μεταβολές ενός δυναμικού γίγνεσθαι.

Το «ευάλωτο» ορίζεται ως τρόπος να υπάρχει εκτεθειμένος, τρωτός σε παθολογικές καταστάσεις, στα όρια σχέσεων, συχνά εκτός των προκαθορισμένων και ευρύτερα αποδεκτών συναλλαγών και επαφών. Συνθήκη που οδηγεί άλλοτε σε δυναμικές αλλαγές, άλλοτε στην αποτυχία, την αποτομμή, την σύλληψη ή τιμωρία.

Μια γερή δόση προσωπικού ρίσκου είναι απαραίτητη σε κάθε απόπειρα εισχώρησης στις γκρίζες περιοχές της δημόσιας σφαίρας.

Άτομα και ομάδες όταν κινούνται στους «ενδιάμεσους τόπους» ανάμεσα στο ασφαλές και το επισφαλές, η πόλη του παθητικού θεάματος μετατρέπεται σε πόλη δράσης, το υποκείμενο εμπλέκεται ηθελημένα ή ακούσια σε σχέσεις και ενέργειες που το εκθέτουν.

...Στέκια περιθωριακών ομάδων, πιάτσες αγοραίου έρωτα, χώροι συναλλαγής απαγορευμένων ουσιών, διάθεση λαθραίων προϊόντων και ατόμων, υποβαθμισμένοι χώροι σε εγκατάλειψη, κτήρια σε κατάληψη από ομάδες ή άτομα, παρέες που «μολύνουν» αστικές επιφάνειες με graffiti... παράνομη παραμονή, παράνομη διαμονή, παράνομη στάθμευση, παράνομη διακίνηση... προσβολή της δημόσιας αιδοίας... απαγόρευση πρόσβασης, χρήσης, κατοχής αντικειμένων... Όταν αγνοούνται οι προειδοποιήσεις, το άτομο εντάσσεται με τη θέλησή του σε ένα νέο πλαίσιο που επανακαθορίζει τα επιτρεπτά όρια ελευθερίας, εξουσίας, και απόλαυσης.

Το πλαίσιο είναι καθοριστικό

Είναι αξιοπρόσεκτο πόσο άμεσα η ατομική προσωπικότητα μετατρέπεται σε κοινωνική κατηγορία και το αντίστροφο – στους επισφαλείς και ευάλωτους αστικούς χώρους– καθώς το ζήτημα μιας επιρρεπούς σε μη αποδεκτές δραστηριότητες προσωπικότητας, μπορεί προσωρινά να κλονίσει την ευπρέπεια της δημόσιας σφαίρας, αλλά την ίδια ώρα άτομα και ομάδες ολόκληρες μπορεί να χαρακτηριστούν με ειδικούς όρους (...ανάμालοι, παράνομοι, ταραξίες κ.ά.) καθώς αποσταθεροποιήσουν εξίσου καλά την εικόνα αυτή.

Δεν πρόκειται όμως τελικά, τόσο για την παραβατικότητα ως πράξη από την οποία αντλείται μια κάποια απαγορευμένη απόλαυση, όσο για την ίδια την απόκλιση –πολλές φορές αναγκαστική– ως συνθήκη μη ανεκτή για τη σταθε-

ρότητα του προκαθορισμένου πλαισίου. Η σημασία του πλαισίου είναι καθοριστική. Η ίδιες δράσεις σε διαφορετικό πλαίσιο καθορίζονται με άλλο τρόπο. Άλλωστε, η ιστορία μιας λεκάνης ουρητηρίων που δεν θα μπορούσε να είναι έργο τέχνης αν δεν άλλαζε το πλαίσιο (τόπος) στο οποίο ήταν προορισμένη να χρησιμοποιείται, είναι πολύ παλιά! Πιο παλιές ακόμη οι ιστορίες για το βασιλιά που ντύθηκε τα ρούχα ενός ζητιάνου και περιπλανήθηκε νύκτα, αλλάζοντας το πλαίσιο δράσης του, από το παλάτι στους δρόμους. Απολαμβάνει τη σκοτεινή πλευρά της πόλης του, εκθέτοντας τον εαυτό του σε κάθε είδους άγνωστες εμπειρίες.

Η αναγνώριση αυτών των συνθηκών απαιτεί τουλάχιστον εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης του αστικού φαινομένου που προσέφερε στοιχειωδώς το μετα-νεωτερικό πολιτισμικό πλαίσιο όπως η ανάδειξη της πολλαπλότητας και της ανάμειξης επιρροών, ομάδων, τάσεων και κωδίκων, ενώ εγκαταλείπονται οι απόπειρες για επιβολή μιας ενοποιητικής, καθολικής αφήγησης του «αστικού κόσμου» και των μεταβολών του όπως την γνωρίσαμε στην νεωτερική εκδοχή.² Πρόκειται όμως για την αναγνώριση των πολλαπλών τρόπων ζωής, των πολλαπλών λόγων εξουσίας και κυριαρχίας σε κομμάτια της σύγχρονης αστικής ζωής όπως ενσωματώνονται στον πολιτιστικό λόγο ενός ύστερου καπιταλισμού; Ή για μια ενδογενή παθολογία της αστικής ζωής με βαθιές ρίζες στον ιστορικό χρόνο δημιουργίας των πόλεων, που συναντάται σε κάθε φάση συγκρότησής τους, άσχετα από το πότε και πως αναδεικνύεται ξεχωριστά ως θεωρητικό ζήτημα.

Εικαστικές τέχνες και κινηματογράφος κυρίως όμως οι σκοτεινές ιστορίες των Manga μας δίνουν πολλαπλές υπερτονισμένες εκδοχές αυτής της προσέγγισης, μέσα από ακραία σενάρια παρακμασμένων αστικών τοπίων και φαντασιακών καταστάσεων που προβάλλουν την αποσταθεροποίηση και την παραβατικότητα ως κοινή πρακτική στις πόλεις του Masamune Shirow (*Appleseed*, 1986), και του Tsutomu Nihei (*Blame*, 1998), στο εγκληματικό Τόκιο του Katsuhiro Otomo (*Akira*, 1982) κ.ά.

Η ικανότητα απορρόφησης των μεταβολών από το σύστημα αναδεικνύει την δυναμική του

Το κέντρο της πόλης συχνά εκφράζει αυτή τη δυναμική. Εκεί όπου συγκρούσεις και αντιθέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές κλίμακες, ταχύτητες και κινητικότητες υπογραμμίζουν τις αντιπαραθέσεις πολλών ομάδων πάνω στην έννοια της ανάπτυξης και της διατήρησης των στοιχείων που συγκροτούν το ίδιο το πλαίσιο.³ Ανάμεσα στα πολυ-



τελή κτίρια διοίκησης και τις γωνιές των αστέγων, στα γιγάντια shopping mall και τις απλωμένες κουβέρτες με τις λαθραίες μικρο-πραμάθειες μεταναστών, αναγνωρίζεται ένας κόσμος μέσα στο κόσμο, μια αφήγηση μέσα στην αφήγηση που παραθέτει αποσπάσματα, λόγων, εικόνων και δράσεων, γεννώντας το ευάλωτο πλέγμα.

«Μετα – σχεδιασμός»

Μέσα σε μια διαρκή επιτάχυνση των αλλαγών δεν μπορεί να διατηρηθεί η αξίωση της μονιμότητας. Η έννοια του ευάλωτου τόσο σε σχέση με τον χώρο όσο και τις δράσεις που αναπτύσσονται πάνω σε αυτόν αποτελεί την ίδια ώρα στοιχείο έντονης διαπραγμάτευσης σε κάθε απόπειρα σχεδιασμού. Η νέα προβληματική μετατοπίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο από το αντικείμενο στον δυναμικό χώρο που αναπτύσσεται γύρω από αυτό κατά την εκδήλωση δράσεων.⁴ Σε αυτή τη θεώρηση του πεδίου επιρροής, είναι περιττή η σαφής διάκριση διαφορών μεταξύ αρχιτεκτονήματος, εικαστικής εγκατάστασης, ή μιας προγραμματισμένης δράσης-performance στην πόλη, αλλά αντίθετα πέρα από τις καθιερωμένες διαφορές μπορεί και αναδεικνύεται μια έντονη συνέκρια ανάμεσά τους. Αυτή η συνέκρια ή ασυνέκρια των πραγμάτων ενδιαφέρει στον σχεδιασμό περισσότερο από τα αντικείμενα καθαυτά.

Με τον χρόνο αναπόσπαστο από το χώρο, όσο ποτέ άλλοτε, η διαδικασία γίνεται πιο σημαντική από το παραγόμενο αντικείμενο. Στην πράξη μετατρέπεται σε μέρος ενός αντικειμένου που ποτέ δεν ολοκληρώνεται,⁵ ανεξάρτητα από την πειθαρχία με την οποία θα προσπαθήσει να επιβάλει αυτή την ολοκλήρωση ο σχεδιασμός ή ο όποιος κλειστός προγραμματισμός.

Ο ζωτικός διαδραστικός χώρος που αναπτύσσεται γύρω από τα πράγματα και λιγότερο τα ίδια τα πράγματα είναι τελικά αυτό που ενδιαφέρει. Ότι αποσταθεροποιεί τις πραγματοποιημένες σχέσεις είναι σημαντική παράμετρος και λαμβάνεται υπόψη χωρίς να αποκλείεται. Ο σχεδιασμός έτσι μπορεί να προσανατολίζεται από την «κατασκευή» στην διαλεκτική της «κατασκευής» (σύνθεση-αποσύνθεση) και τις σχέσεις που αυτή αναπτύσσει με το περιβάλλον. Σχέσεις, ανοικτές στις διαρκείς μεταβολές, που όμως χάνονται, ανακατασκευάζονται, παραπλανούν, αποσυνδέουν και επανασυνδέουν τα αντικείμενα σε διαφορετικούς συσχετισμούς. Μια πολλαπλή μετατόπιση, ένα παιχνίδι του ενδιαφέροντος, ανάμεσα στα αντικείμενα που αποκαλεί ο Edward Casey, «απόλυτο χώρο» και «χώρο σχέσεων».⁶ Η συμπληρωματικότητα των δράσεων είναι ιδιαίτερα κρίσιμη ενώ τα όρια είναι περισσότερο από γραμμικοί περιορισμοί, διαπερατές μεμβράνες με διαφορετικό βαθμό και ταχύτητα όσμωσης. Στη συνθήκη αυτή, οι τρόποι παραγωγής και διακίνησης των «ψηφιακών ροών» μετατρέπονται σε ένα ανοικτό, δυναμικά μεταβαλλόμενο παιχνίδι που διαπερνά σε όλο τους το βάθος τις αστικές δομές.

Για την Nan Ellin,⁷ μια «ευπαθής αστικότητα» αναγνωρίζεται μέσα από δίκτυα, όχι όρια, από σχέσεις και συνδέσεις, όχι απομονωμένα αντικείμενα από αλληλοεξαρτήσεις και όχι ανεξάρτητα μέρη, από κινητικότητα, όχι μονιμότητα... σίγουρα ποτέ δεν εμφανίζεται μέσα από την ανάγνωση κλειστών αντικειμένων, master plans και προγραμματισμένων σχεδιαστικών ουτοπιών.

Αντί επιμέτρου...

Σε μια Μητρόπολη «όμορφη» και «ευπρεπή» και όμως τρομαγμένη, από την караδοκούσα εγκληματικότητα, την τρομοκρατία, την απειλή μεταδοτικών νοσημάτων, απρόβλεπτων καταστάσεων και ατυχημάτων, η αναγνώριση της χρησιμότητας μιας ευάλωτης και ευπαθούς πραγματικότητας κρίθηκε εξ ορισμού ανεπιθύμητη. Η ζωτική σημασία αλλά και ο μοναδικός ρόλος του «επισφαλούς», στη συγκρότηση αυτού που αποκαλείται αστική καθημερινότητα θα εξακολουθεί να παραγνωρίζεται επιμελώς.

.....
κάθε μέρα οδηγώ στον αυτοκινητόδρομο και σκέφτομαι σήμερα θ' απολαύσω μια άνετη ευχάριστη διαδρομή. αλλά όλο κάτι συμβαίνει στον αυτοκινητόδρομο της Πασαντίνα με τις φιδωτές στροφές που ενισχύουν τον κίνδυνο και την ευθυμία...

Charles Bukowski, «Ταχύτητα»⁸

Σημειώσεις

1. Marcel Duchamp, 1917, *Fountain*, Readymade: porcelain urinal (original lost).
2. Bl. Kenneth Thomson, «Social pluralism and post-mondernity», σελ. 221, στο *Modernity and its futures*, ed. Stuart Hall, David Held, Anthony McGrew, Blackwell publ., Αγγλία, 1992, στην ελληνική έκδοση *Η νεωτερικότητα σήμερα*, μεταφρ. Θ. και Β. Τσακίρης, εκδ. Σαββάλας, 2003.
3. *Possible Urban Worlds*, ch. 6, The city as a contested terrain, INURA, Berlin 1999.
4. Luca Galofaro, «A space to be discovered», *ARTSCAPES*, Ed. Gustavo Gilli, Βαρκελώνη, 2004.
5. Nan Ellin, «A Vulnerable Urbanism», *Re-envisioning Landscape Architecture*, ed. Catherine Spellman, ACTAR, Βαρκελώνη, 2003.
6. Edward Casey, *The Fate of place*, University of California Press.
7. Nan Ellin, ό.π., σελ. 232.
8. Charles Bukowski, «Ταχύτητα» από τη συλλογή *Η λάμψη της αστραπής πίσω απ' το βουνό*, μετ. Σώτη Τριανταφύλλου, εκδ. Ηλέκτρα, 2005.



ΣΥΛΛΑΜΒΑΝΕΣΑΙ

Σύντομη τοπογραφία της αθηναϊκής παραβατικότητας

του **Θανάση Μουτσόπουλου**, αρχιτέκτονα

1. Παράβαση

«Το Λάγκος χαρακτηρίζεται συχνά ως η πιο επικίνδυνη πόλη στον πλανήτη και, όπως κάθε φτωχή πόλη του τρίτου κόσμου, έχει τα προβλήματά του από εγκλήματα που προέρχονται από τα εκατομμύρια ανθρώπων που προσπαθούν να επιβιώσουν σε

μητροπόλεων όπως η Νέα Υόρκη ή ακόμη και το Λονδίνο. Είναι αλήθεια, η Αθήνα έχει (ακόμη) ένα από τα μικρότερα ποσοστά βίαιης εγκληματικότητας, ή εγκληματικότητας προς το άτομο, στην Ευρώπη. Όμως αν την παρατηρήσει κανείς προσεκτικά θα δει ότι μια πλειάδα στοιχείων σε όλα τα επίπεδα την καθιστούν μια από τις πιο

μέση: *Ιθαγενής Σαμόνος στην Πλατεία του Καθεδρικού Ναού, Μέξικο Σίτι.*

δίπλα: *Οδός Σοφοκλέους, Αθήνα.*

μπορεί να παραβηθεί. Και φθάνει μέχρι του σημείου να διατυπώσει το αξίωμα «Η απαγόρευση υπάρχει για να την παραβούν».² Η ανάγκη για παράβαση σε μια πόλη, συνυφασμένη με την ιδιόμορφη ψυχολογία της μετεμφυλιακής κοινωνίας και η γενικευμένη δυσπιστία απέναντι στη συλλογική εικόνα του νεοελληνικού κράτους (δικασμός, πολιτικές εξορίες, επταετία, το μοντέλο του κωροφύλακα, απαγορεύσεις και των πιο στοιχειωδών ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών για μεγάλο διάστημα,...) μοιάζει να διαπερνά κάθε σχεδόν επίπεδο της σύγχρονης πόλης και, βεβαίως, η Αθήνα θα είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Μέσα σε μια ακτίνα ενός μόλις χιλιομέτρου το κέντρο της Αθήνας προσφέρει όλη την κλίμακα της παραβατικότητας: παράνομη (οικιακή) εργασία σε μια γωνία της Αγίου Κωνσταντίνου, παράνομους μουσικούς σε κάθε εστιατόριο της περιοχής, παράνομα ταξί, παράνομα cd και dvd (παντού), παράνομα τσιγάρα στην Αθηνά, παράνομες ουσίες στην πλατεία Ομονοίας, στη Σοφοκλέους και

τεία Κουμουνδούρου... Και δεν έχουμε υπολογίσει γιάφκες και κρησφύγετα εγκληματιών, αληθινών και φανταστικών.

2. Μάχες στους δρόμους, ένοπλη πάλη και επιτήρηση

Όμως το κοιμισμένο Λονδίνο απλά δεν είναι τόπος για τον μαχητή των δρόμων.

Rolling stones, Street Fightin' Man

Συγκρούσεις αστυνομικών με φοιτητές και άλλα νεαρά παιδιά. Βαρβαρότης και μίσος να παραμορφώνουν τις φάτσες. Φωτιές, φωτούλες, φωτίτσες και υποψίες οδοφραγμάτων. Τι ανοησία η ρομαντική μπουνιά και το εύθραστο παλούκι. Ακόμη και η μαγανεία μολότωφ με όλην της την πλάκα.

Γιώργος Ίκαρος Μπαμπασάκης,

Οι Θρυλικές Συνυφάδες ή που 'σαι θείε Κάρολε

Η βία στους δρόμους, η ένοπλη πάλη και τα τρομοκρατικά



έναν καταπιεστικό τόπο. Όμως να θυμάστε ότι οι στατιστικές για τα εγκλήματα είναι υψηλές λόγω του κολοσσιαίου πληθυσμού και ότι αυτά μειώθηκαν τα τελευταία χρόνια. [...] Ως ξένος θα συμπεράνουν ότι είστε σχετικά πλούσιοι και μαχαϊρώματα, απαγωγές αυτοκινήτων και ένοπλες ληστείες συμβαίνουν συχνά»

Ταξιδιωτικός οδηγός για τη Νιγηρία

Η Αθήνα δεν έχει αγγίξει τα επίπεδα επικινδυνότητας του Λάγκος της Νιγηρίας, της πιο επικίνδυνης ίσως (μη εμπόλεμης) πόλης του κόσμου, ούτε και τα επίπεδα άλλων ()

«παράνομες» πόλεις του κόσμου. Τροχαίες παραβάσεις, φορολογικές παραβάσεις, πολεοδομικές παραβάσεις, ποινικές παραβάσεις, είναι τόσο βαθειά ριζωμένες στη νοοτροπία του σύγχρονου Έλληνα ώστε η μεταμόρφωση της μετα-ολυμπιακής Αθήνας όχι μόνο δεν αλλάζει αυτό το στοιχείο αλλά το ενδυναμώνει και του δίνει πιο δυναμικό χαρακτήρα. Όπως γράφει ο Georges Bataille, αυτό που δυσκολεύει τη συζήτηση για την απαγόρευση δεν είναι μόνο η ποικιλομορφία των αντικειμένων, αλλά ο άλογος χαρακτήρας της. Δεν υπάρχει απαγόρευση που να μην

στους παράδρομους της πλατείας Κοτζιά, παράνομο εμπόριο ψιλικών στα πεζοδρόμια, παράνομα ρούχα (ή περίπου) στα κινέζικα μαγαζιά της Πειραιώς, παράνομη αρχιτεκτονική (πανωσηκώματα και κάλυψη ημιπαιθριων χώρων), παράνομοι ζητιάνοι στην Πειραιώς και την Ομόνοια, παράνομες διαδηλώσεις με εφόδους των ΜΑΤ στην οδό Πατησίων, παράνομες καρτοπαικτικές λέσχες, παράνομα νυχτερινά κέντρα όπου έχει προσληφθεί ειδικός «αυτοφωράκιας» για να περνάει τις νύκτες στο αστυνομικό τμήμα, παράνομο σεξ στη Σοφοκλέους και την πλα-

τυπήματα ή δολιοφθορές θα αποτελέσουν μείζον θέμα στην πολιτική ειδησεογραφία των τελευταίων τριάντα χρόνων αλλά ο φόβος της «τρομοκρατίας» που έχει κυριεύσει άλλες ευρωπαϊκές μητροπόλεις όπως το Λονδίνο ή τη Μαδρίτη, αλλά και τη γειτονική Ιστανμπούλ, μοιάζει ν' απουσιάζει από την Αθήνα. Όμως παρά την εξάρθρωση () των ιστορικών ομάδων της δεκαετίας του '70, πρόσφατα χτυπήματα υπονοούν ότι νέες ομάδες μπορούν να ξεκινήσουν δράση. Σταθερά όμως στην Ελλάδα τα χτυπήματα της ένοπλης πάλης αφορούν σε μεμονωμένους στόχους



δοσιακά τα συνθήματα και τα γκράφιτι στους τοίχους της πόλης, από το «Σούλα σ' αγαπώ» έως το κλασικό «Οι Μπάτσοι πουλάνε την ηρωίνη» έως πιο σοβαρά και συγκεκριμένα αιτήματα. Αυτές ήταν οι αποκλειστικές σχεδόν διέξοδοι επικοινωνίας για την εξωκοινοβουλευτική Αριστερά, τις αναρχικές ομάδες αλλά και την εξωκοινοβουλευτική Άκρα δεξιά (η οποία όμως κατέχει επιπλέον πολυάριθμα τηλεοπτικά βήματα).

«Ο μεγάλος εκθρόνος του underground ήταν πάντα η ικανότητα του κατεστημένου να αποπλανεί», γράφει ο Mario Maffi. «Το σύστημα υιοθετεί δύο τακτικές: εξουδετερώνει τα πιο επικίνδυνα για τη σταθερότητά του φαινόμενα (είτε με την αστυνομικο-νομική καταστολή είτε με την ηθική αποδοκιμασία) και, εκμεταλλευόμενο την τεράστια ικανότητά του να αφομοιώνει, αφήνει τα λιγότερο άμεσα, αν όχι λιγότερο εκθροικά στοιχεία, να χτυπιούνται παγιδευμένα στα δίκτυα του».⁶ Σε μια εποχή όπου το σύστημα εγκλωπώνεται ακόμη και τις πιο «προωθημένες» εκφράσεις της τέχνης και της διανοήσης, θέατρο, συναυλίες, εικαστικές εκθέσεις ελάχιστο κίνδυνο σηματοδοτούν για το σύστημα. Σε μια lifestyle ατμόσφαιρα που τα κάνει όλα εξώφυλλα σε free press έντυπα και ολόσωμες φωτογραφίες σε κυριακάτικα ένθετα, όπου οι καλλιτέχνες των γκράφιτι κλείνουν συμβόλαια με μοδάτες γκαλερί αναρωτιέται κανείς αν η έννοια του περιθωρίου μας είναι ακόμη χρήσιμη.

και σπανίως έχουν βλάβει «ουδέτερους» στόχους (τραγική εξαίρεση ο θάνατος του Θάνου Αξαρλιάν). Οι Γιάφκες παραδοσιακά προτιμούν χωροταξικά το Παγκράτι ή τα Πατήσια μέχρι την εξάρθρωση τους όμως κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος αν ο γείτονάς του είναι τρομοκράτης ή όχι (ιδίως αν μένει στο Παγκράτι ή την Κυψέλη). Οι δυνάμεις καταστολής έχουν φυσικά κάποιες οδηγίες σχετικά με το ποια άτομα πρέπει να ελέγχουν, κατ'επέκταση να τα θεωρούν εκθροούς σε έναν (όχι και τόσο) ψυχρό πόλεμο ο οποίος μαίνεται στους δρόμους της πόλης μέρα-νύχτα, όλο τον χρόνο. Το χρώμα του δέρματος, την ηλικία, το φύλο, το ντύσιμο θα είναι ίσως μερικοί από τους παράγοντες που καθορίζουν το προφίλ του «εκθροού», ο οποίος κυμαίνεται από λαθρομετανάστη έως «αναρχικό των Εξαρχείων». «Αν οι ανάγκες της επιτήρησης μόνο καθόριζαν τον χώρο», γράφει ο Σταύρος Σταυρίδης, «θα προέκυπτε ένας χώρος απόλυτα διαφανής. Απόλυτα επιτηρούμενος χώρος είναι ο απόλυτα ορατός χώρος. Τέτοιος χώρος είναι φανερό ότι ούτε υπήρξε ούτε πρόκειται να υπάρξει. Χώροι όμως που προσφέρουν ευκολίες στην επιτήρηση υπάρχουν και θα υπάρχουν».³ Κάμερες CCTV, «παραδοσιακή» αστυνόμευση, αυτό-επιτήρηση θα εμπλουτίσουν με ποικιλία την κατάσταση του ατόμου που ζει υπό παρακολούθηση.

3. Πολεοδομική Αυθαιρεσία και Παράβαση

Στην Αθήνα, εδώ και πολλά χρόνια, ακόμη και σήμερα, ο κάτοικος νιώθει ελεύθερος να χτίσει μόνος το σπίτι του και, αν αυτό έχει ήδη γίνει, να αρχίσει να προσθέτει μια σειρά στοιχεία στον βασικό κορμό του σπιτιού του: γλά-

στρες, πλαστικά κουτιά, απλωμένα ρούχα, κεραίες τηλεόρασης, θερμοσίφωνες, προσθήκες, κλεισιμο ελεύθερων χώρων, πανωσκάματα, αναμονές. Στο πρόβλημα της έλλειψης στέγης η απάντηση των κατοίκων δεν είναι πάντα η πολεοδομική αυθαιρεσία. Άστεγοι χρησιμοποιούν τον δρόμο για σπίτι τους, κυρίως στην οδό Πειραιώς, στην πλατεία Κουμουνδούρου και γύρω από την Ομόνοια. Εδώ η διάκριση ιδιωτικού και δημοσίου καταρρέει δραματικά. Άλλοι, νέοι κυρίως άνθρωποι, όπως και στο Βερολίνο και άλλες ευρωπαϊκές πόλεις καταλαμβάνουν εγκαταλεημένα κτίρια χωρίς χρήση και (συχνά) διοργανώνουν εκεί αντισυμβατικές κοινότητες. Το πιο γνωστό και ίσως το πιο παλιό παράδειγμα τέτοιας κατάληψης παραμένει η Villa Amalia.

4. Το Τέλος (;) του Περιθωρίου

«Υστερα από τη μεγάλη, σχεδόν παγκόσμια, νεανική και αμφισβητησιακή εξέγερση του '68, κυρίως, η έννοια του περιθωριακού κάνει την εμφάνισή της και αρχίζει να γίνεται όλο και πιο δημοφιλής μέσα από τον τύπο και στο λεγόμενο ευρύ κοινό», γράφει ο Φώτης Τερζάκης. «Ο περιθωριακός εκφράζει το νέο τύπο του εξεγερμένου αμφισβητή στα πλαίσια μιας ευρείας κατανάλωσης νέας μυθολογίας, αποκλεισμένου από τις κυρίαρχες νόρμες ζωής και συμπεριφοράς, αρνητή όλων των καθιερωμένων αξιών και σημασιών, πραγματικός ή ιδεοτυπικός ανασυστημένος γίνεται ο προνομιακός τόπος μιας ανακλαστικής κατανόησης της ίδιας της κοινωνίας».⁴ Ο περιθωριακός γίνεται ο κληρονόμος της παράδοσης του *flaneur*, του πλάνητα του Walter Benjamin.⁵ Η αντιεξουσιαστική παραφιλολογία βασίζεται

κυρίως στις προκηρύξεις, τον εναλλακτικό τύπο, τις αφίσες και την (κατά κανόνα νυχτερινή και φυσικά παράνομη) αψιδοκλήση την οποία συναντάμε κυρίως στην περιοχή των Εξαρχείων και εντός εκτός και επί τα αυτά πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Όμως η πιο αυθόρμητη έκφραση του αντιεξουσιαστικού και αντικρατικού στοιχείου ήταν παρα-



5. Διακίνηση και χρήση ουσιών στο δημόσιο χώρο

Το underground του '70, επικεντρωμένο γύρω από την πλατεία Εξαρχείων, πέθανε στις αρχές της επόμενης δεκαετίας όταν η περιοχή κατακλύστηκε από την ηρωίνη. Στα μέσα του '80 η περιφέρηση «Επιχείρηση Αρετή» επιχείρησε να χτυπήσει μαζί με τη διακίνηση ναρκωτικών και ό,τι περιθωριακό και αντιεξουσιαστικό στοιχείο είχε απομείνει στην περιοχή. Και μαζί μ' αυτό και τους φοιτητές, του Πολυτεχνείου κυρίως. Μετά απ' όλα αυτά η πλατεία Εξαρχείων απέμεινε μια άχρωμη, μισο-κυριλέ περιοχή design καφενείων. Η πρέζα μετακινήθηκε για χρόνια στην Ομόνοια αρχικά, στην πλατεία Κοτζιά και τη Σοφοκλέους στη συνέχεια ενώ σήμερα έχει πάλι επιστρέψει στην πλατεία καταγωγής της η οποία, παρόλα αυτά διατηρεί τις περιποιημένες καφετερίες της. Ένας κύκλος έκλεισε;

Η Ομόνοια ήταν πάντοτε μια αντιπαθής πλατεία. Ήταν άλλωστε μια λαϊκή πλατεία ή ακόμη χειρότερα, μια πλατεία των αποβλήτων και των περιθωριακών, των επαρχιωτών και των φαντάρων παλιότερα, των οικονομικών μεταναστών και των πρεζονιών σήμερα. Είναι αλήθεια αυτό που λένε, τις νύχτες αυτές η πλατεία Ομονοίας μοιάζει με σκηνή από την ταινία του John Carpenter, *Απόδραση από τη Νέα Υόρκη* ή από την πιο πρόσφατη του Danny Boyle, *28 Μέρες Μετά: Άνθρωποι-ζόμπι* περιφέρονται τρικλίζοντας. Ελάχιστα εξιδανικευμένη εικόνα, είναι η αλήθεια, όμως τι άλλο είναι από την εικόνα μιας κοινωνίας που, ναι, έχει προβλήματα. Το κέντρο της πόλης δεν μπορεί παρά να είναι οι δεξαμενές υποδοχής των κοινωνικών προβλημάτων που η ίδια η κοινωνία μας δημιούργησε και μεταθέτει στο κέντρο της μητρόπολης.

πάνω: Το Μάτι παρακολουθεί τους διαβάτες στον σταθμό Σιντζούκου, Τόκιο

δίπλα πάνω: Πύργος επιτήρησης στο πρώην Ανατολικό Βερολίνο
δίπλα κάτω: Φαβέλες στο Ρίο, Βραζιλία

6. Σεξ στο δημόσιο χώρο: Ψωνιστήρι και Πορνεία

Βράδυ γλυκό
κατάλληλο
τάζει πολλά
κάθε ζωστήρα και μια έξαψη

βράδυ γλυκό - και στο κουκούτσι του
η άλλη μέρα κουλουριάζεται
φαρμάκι

Ντίνας Χριστιανόπουλος, Το Κορμί και το Σαράκι.

Η επιθυμία για συναντήσεις, υπό μια έννοια, αποτελεί την κατεξοχήν μητροπολιτική εμπειρία. Από την απλή γνωριμία και επικοινωνία, αυτή που δεν μπορούσε να πετύχει ο Baudelaire όταν ερωτευόταν στιγμιαία την ωραία *Passante*, την περαστική γυναίκα στο κέντρο της πόλης, έως την ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή, την άλλη ουτοπία που σκαλώνει στη διάσταση ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας στην πόλη. Όπου συμβαίνει είναι κυρίως σε μπαρ και σε πάρκα. Σ' αυτά τα τελευταία η δραστηριότητα αφορά σχεδόν (:) αποκλειστικά τους gay άντρες οι οποίοι αναζητούν αυτές τις συναντήσεις κυρίως στο μεταμεσονύχτιο Ζάππειο και στο Πεδίο Άρεως. Φυσικά το σεξ στον δημόσιο χώρο, πολύ περισσότερο το σεξ μεταξύ ανδρών στον δημόσιο χώρο απαγορεύεται ρητά (:) από τον νόμο όμως τα τελευταία χρόνια σπανίως γίνονται σχετικές συλλήψεις. Η γυναικεία πορνεία είναι μι ιστορία πολύ μεγαλύτερης κλίμακας η οποία συναντάται σε εκτεταμένα σημεία στο κέντρο της Αθήνας, μέρα νύχτα. Μόνον η μάζα των κατοίκων επιτρέπει στην πορνεία τη διασπορά σε εκτεταμένα τμήματα της πόλης, γράφει ο Walter Benjamin και μόνον η μάζα δίνει στο σεξουαλικό αντικείμενο τη δυνατότητα να μεθά με χίλιους ερεθισμούς που το ίδιο συνάμα προκαλεί.⁷ Ο Ηλίας Πετρόπουλος γράφει για την προ-μητροπολιτική Αθήνα αλλά κυρίως για τη μετα-μητροπολιτική Θεσσαλονίκη:

«Υπάρχουν πολλών ειδών οίκοι ανοχής. Η ταξινόμηση των οίκων ανοχής – από το απλό στο πολυσύνθετο- παρουσιάζει τις εξής ποικιλίες:

Τύπος μπορντέλο-καμαρούλα (μια πόρνη)

Τύπος μπορντέλο-σπιτάκι (μια πόρνη)

Τύπος μπορντέλο-οικία (λίγες πόρνες)

Τύπος μπορντέλο-ξενοδοχείο (πολλές πόρνες)

Τύπος μπορντέλο-στρατώνας (πολλές πόρνες)

Συνδυασμός μπουρδελογοιτονιας (ομάδα οίκων ανοχής)

Συνδυασμός μπουρδελο-πολιτεία (αυτόνομος οικισμός πορνών)»

Και διευκρινίζει: «Μιλώ πάντα για την Ελλάδα. Γι' αυτό δεν κατατάσσω σ' αυτή την ταξινόμηση άλλου είδους μπορντέλα (π.χ. τα Κέντρα Έρωτος)». ⁸ Όταν τα έγραφε αυτά ο Πετρόπουλος στη δεκαετία του '70 η κατάσταση (όπως και σε πολλά άλλα πράγματα) ήταν πολύ διαφορετική. Από τις παραπάνω κατηγορίες μάλλον μόνο ο τύπος μπορντέλο-σπιτάκι επιζεί, κυρίως στην οδό Φυλής και το Μεταξουργείο. Νέες κατηγορίες έχουν προκύψει των οποίων η ποικιλία βασίζεται κυρίως στην πολυφυλετικότητα και πολυμορφικότητά τους και λιγότερο στη χωρικότητά τους: «υπαιθρίες» Νιγηριανές στη Σοφοκλέους, «σπιτωμένες»

ανατολικοευρωπαϊκές στην ιστορική πλέον οδό Φυλής, κάτω από την Ομόνοια και στο Μεταξουργείο, ηρωινομανεϊές πόρνες στη Σόλωνος, τραβεστί και τρανσέξουαλ στη λεωφόρο Συγγρού, Κούρδοι αρσενικοί έφηβοι στην πλατεία Κουμουندούρου,... Η (αρχική τουλάχιστον) απούλοποίηση της πορνείας έχει προκύψει με τις επισκέψεις κατ' οίκον (βίζιτες) αλλά και τα σαλόνια Μασάζ. Αμφότερα διαφημίζονται μέσα από αγγελίες έντυπες και τηλεοπτικές (φαινόμενο της μετάπολης κι αυτό).

7. Εξωτική Αθήνα, παράνομη Αθήνα

«Γιατί, πάνω απ' όλα», γράφει ο Σταύρος Σταυρίδης, «η νεωτερική μητρόπολη συνιστά το πεδίο ανάπτυξης μιας υπερπαραγωγής της ετερότητας. Όπου καθετί καινούργιο ξενίζει ερεθιστικά, καθετί που διαφέρει από τη συνήθεια προετοιμάζει μια καινούργια μόδα». ⁹ Δίπλα στην καταναλωτική ποικιλία σε πρωτόγνωρα προϊόντα προστίθεται η μεταμόρφωση της Αθήνας από την εισροή νέων αλλοδαπών κατοίκων που φέρνουν μαζί τους νέες πολιτισμικές εμπειρίες. Ο Paul Virilio υπογραμμίζει την αυξανόμενη επιρροή που ασκούν στον κόσμο οι μεγάλες μητροπόλεις, οι οποίες όλο και περισσότερο, έχουν μικρή σχέση με τα εθνικά κράτη εντός των οποίων βρίσκονται και λειτουργούν βαθμιαία και πιο αυτόνομα. ¹⁰ Τα παραδείγματα της Νέας Υόρκης, του Λος Άντζελες, του Παρισιού, του Λονδίνου και του Βερολίνου είναι ίσως τα πιο χαρακτηριστικά όμως και η Αθήνα αναδύεται, για πρώτη φορά στην ιστορία της, ως μια πολυπολιτισμική και πολυεθνική μητρόπολη (:) με τη δική της «αθηναϊκή» κουλτούρα με φθίνουσα σχέση με τις κουλτούρες των επαρχιακών πόλεων και, φυσικά, της υπαίθρου. Για παράδειγμα, τα κλαρίνα που χαρακτηρίζουν τη διασκέδαση από τα Γιάννενα έως την Τρίπολη, στην Αθήνα περιορίζονται σε λίγους θύλακες νυχτερινών κέντρων και κασετοπολών γύρω από την Ομόνοια, με την ίδια περίπου πολιτισμική σημασία για τη μητροπολιτική γεωγραφία όσο και τα αφρικάνικα clubs. Η Ομόνοια για την οποία έγραφε ο Γιώργος Ιωάννου και ζωγράφιζε ο Γιάννης Τσαρούχης δεν υπάρχει πια. Σήμερα η Ομόνοια, μόλις πέσει ο σκοτάδι, κατοικείται από πρεζόνια ενώ στα περίεξ κυκλοφορούν μετανάστες απ' όλες τις Φυλές του Ισραήλ: Πακιστανικά εστιατόρια, αιγυπτιακά καφενεία, νιγηριανά nightclubs, κινέζικα ρουαδίκια ακροβατούν (:) ανάμεσα στη νομιμότητα και στην παρανομία, ανάμεσα στην πράσινη κάρτα και τη μη κάρτα...

8. Το Κράτος και ο Πολίτης

Η επανάσταση είναι θέατρο μέσα στον δρόμο. Είναι το θέατρο. Είναι ο ρηθοσιός. Δεν έχει ατζούφα. Δεν έχει θεατές.

Jerry Rubin, Do it!

Γιατί κάτι γίνεται όμως εσύ δεν ξέρεις τι.

Δεν είναι έτσι, κύριε Τζόουνς;

Bob Dylan, «Mr Jones»

Οι συγγραφείς ύμνησαν το μοντέλο του *πλάνητα* (flaneur) ο οποίος περιφέρεται εξερευνώντας και ανακαλύπτοντας την πόλη όμως το γεγονός παραμένει ότι αν αυτός ο πλά-

κάτω: *Θέατρο Δρόμου στο Τόκιο*

[Οι φωτογραφίες του κειμένου είναι του Θ. Μουτσόπουλου]

νητας έρθει αντιμέτωπος με τις δυνάμεις καταστολής και πληρεί κάποια απόν τα χαρακτηριστικά τα οποία αυτές θεωρούν επικίνδυνα (βλέπε παραπάνω) και, πολύ περισσότερο, έχει κάνει το λάθος να μην κουβαλάει ταυτότητα μαζί του τότε έχει βρει τον μπελά του... Ο Νόμος χαρακτηρίζει τη διάθεση του κράτους να ελέγξει μια φαινομενικά ανεξέλεγκτη αστικότητα. Ο πολίτης όμως σήμερα μοιάζει κυνηγημένος από παντού. Αν ήταν δυνατόν να ελεγχθεί απόλυτα (ευτυχώς πράγμα πρακτικά αδύνατον) θα έμπλεκε άσχημα. Στο συλλογικό ασυνείδητο ο καθένας από εμάς μπορεί να μετατραπεί σε παραβάτη, σε παράνομο, σε φυγά, σαν τον ομόνυμο της παλιάς τηλεοπτικής σειράς και της πιο πρόσφατης ταινίας. Μπορεί να υπάρχει άσυλο για τον παραβάτη στις μέρες μας; Το Πανεπιστήμιο ίσως; Και εκεί η καταπάτησή του μοιάζει σήμερα πιο πιθανή από ποτέ. Είναι οι χώροι τέχνης, τα μουσεία, οι γκαλερί άσυλα (για την ελεύθερη έκφραση τουλάχιστον;). Κι εκεί στις μέρες μας είναι συχνές οι επιθέσεις θρησκευτικών και παραθρησκευτικών φορέων αλλά ακόμη και η παρέμβαση του εισαγγελέα. Και το έσχατο οχυρό, η κατοικία, είναι άσυλο σήμερα; Είναι δυνατόν αυτή η πόρτα να τους κρατήσει όλους έξω; Είναι δυνατόν να γίνει η κατοικία μας κρατική αυτόνομη οντότητα ή Προσωρινή Αυτόνομη Ζώνη (T.A.Z. κατά Hakim Bey) σαν αυτή που είχε επιχειρήσει, με τραγικό τέλος, ο γιατρός Τοιρώνης στο Παλαιό Φάληρο; Είναι, τέλος, το Διαδίκτυο άσυλο; Μπορεί να υπάρχει μια παραβατική, ελεύθερη Μετάπολη, μια «Κυβέρνηση του Βουνού» στον Εικονικό Κόσμο; Μέχρι να βρούμε κάποιες μορφές ασύλου έχουμε κάθε λόγο να

φοβόμαστε. Κάποια από τις παραπάνω παραβάσεις μας αφορά. Έχουμε εμπλακεί. Έχουμε ενοχές. Είναι φυσικό: είμαστε όλοι παραβάτες. Είμαστε όλοι παράνομοι.

Σημειώσεις

1. Lizzie Williams, *Nigeria: the Bradt travel guide*, Bradt, 2005, σ. 144.
2. Georges Bataille, *Ο Ερωτισμός*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Ίνδικτος, 2001, σ. 91-92.
3. Σταύρος Σταυρίδης, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, 2002, σ. 55.
4. Φώτης Τερζάκης, *Στους Αντίποδες του '60: πίσω από τη διαφορομένη έννοια του μεταμοντερνισμού και μέσα από τα «νέα» κοινωνικά κινήματα*, Πρίσμα, 1992, σ. 114.
5. Βλ. Walter Benjamin, *Σαρά Μπωντλαίρ: ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, μτφρ. Γ. Γκουζούλης, Αλεξάνδρεια, 1994.
6. Mario Maffi, *La Cultura Underground*, G. Laterza, 1973 [ελλ. μτφρ. Τ. Καραϊσκάκη: Μάριο Μάφι, *Underground*, Οδυσσέας, 1983, σ. 53].
7. Benjamin, *ό.π.*, σ. 18.
8. Ηλίας Πετρόπουλος, *Το Μπουρδέλο: ήτοι λογογραφική πραγματεία περί των εν Ελλάδι οίκων ανοχής και του πληρώματός αυτών*, Γράμματα, 1980, σ. 33.
9. Σταυρίδης, *ό.π.*, σ. 17-8.
10. Βλ. Paul Virilio, *L' espace critique*, Christian Bourgois, 1984.
11. Jerry Rubin, *Do it*, μτφρ. Αλ. Μακρής, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1980, σ. 151.





Χώρου «διάλογοι». Μία μεταναστευτική κοινότητα στο κέντρο της Αθήνας*

της **Χριστίνας Μαραθού**, κοινωνικής ανθρωπολόγου

Μία Κυριακή πρωί του '98, ο κύριος John από το Μπανγκλαντές μου πρότεινε να «κατεβούμε για τσάι» στο σύλλογο της κοινότητάς του μαζί με τη γυναίκα του και το παιδί τους. Παρακάμπτοντας βιτρίνες και επώνυμα καταστήματα στους εμπορικούς δρόμους της πρωτεύουσας, καθήκαμε στα στενάκια γύρω από την Ομόνοια και βρεθήκαμε στην οδό Διπλήρη, ένα μικρό δρόμο στην περιοχή του Ψυρρή.

Εκεί συναντήσαμε πολλούς μετανάστες από το Μπανγκλαντές – νέους άντρες στην συντριπτική τους πλειοψηφία. Ο συγκεκριμένος δρόμος αποτελούσε το βασικό πυρήνα συνάντησης αυτής της εθνοπολιτισμικής ομάδας. Εκεί υπήρχε το γραφείο του συλλόγου τους, ένα αυτοσχέδιο τζαμί, ένα εστιατόριο, ένα μίνι μάρκετ και ένα ταξιδιωτικό γραφείο.¹ Τα καταστήματα αυτά ήταν επενδυμένα στις όψεις των κτηρίων με έντονα χρώματα, επιγραφές και ανακοινώσεις, συγκεντρώνοντας πελατεία πιστή, νοσταλγό μακρινών και αγαπημένων πατριδών.

Η «ξενάγηση» από το συγκεκριμένο ζευγάρι στους «δικούς» τους χώρους, προσομοίαζε με την επίσκεψη σε τόπους καταγωγής. Οι μετανάστες γνωρίζονταν μεταξύ τους, χαιρετιόντουσαν, αντάλλαζαν νέα, πίνανε τσάι, τρώγανε το παραδοσιακό biryani, στεκόντουσαν σε διάφορα σημεία του δρόμου για να μιλήσουν με τους «δικούς τους» ανθρώπους.

Πάνω από 15.000 μετανάστες από το Μπανγκλαντές ζουν σήμερα στην Ελλάδα, οι περισσότεροι από τους οποίους κατοικούν και εργάζονται στην Αθήνα. Από τη δεκαετία του '90 έχουν δημιουργήσει μία ζωντανή κοινότητα, με συλλόγους, καταστήματα, εστιατόρια και κατοικίες στην περιοχή του Ψυρρή γύρω από την Πλατεία Θεάτρου, μεταξύ των οδών Πειραιώς και Αθηνάς.² Σ' αυτό το τμήμα της πόλης, ανακαλύπτουν «κρυφούς» χώρους που γίνονται οικείοι και φανταστικοί, και μέσα στους οποίους οι εικόνες άλλων τόπων και κοινωνικής πραγματικότητας αναπαρίστανται.³

Για τους Μπανγκλαντεσιανούς –όπως και για άλλους μετανάστες– οι πραγματικοί και φανταστικοί δεσμοί με συγκεκριμένους χώρους-τόπους της Αθήνας αποτελούν θεμελιώδη συστατικά της συγκρότησης της συλλογικής τους ταυτότητας. Το κέντρο αποτελεί κυρίαρχο πόλο έλξης, με πληθώρα δραστηριοτήτων –πραγματικών και συμβολικών– που δεν απαντώνται πουθενά αλλού.⁴ Τα μικρά δρομάκια, οι πλατείες, οι ανοικτοί χώροι, γίνονται χώροι διαμονής, συνάντησης, ξεκούρασης, ανταλλαγής πληροφοριών για την εργασία και τη ζωή στην πόλη, αλλά και συχνά ασύλου από την αστυνομία.

Ο Ψυρρή αποτελεί μέρος του πολυπολιτισμικού τοπίου της Αθήνας την ίδια στιγμή που «αναβαθμίζεται» πολεοδομικά. Ενώ όμως «φιλοξενεί» τόσους μετανάστες στα όριά του, την ίδια ώρα τους αγνοεί ή τους αναγνωρίζει κατά περίπτωση. Η «συνύπαρξη» των μεταναστών με τους χώρους ψυχαγωγίας και τους επισκέπτες τους δεν είναι πάντα εύκολη. Οι επιχειρηματίες του «αναβαθμισμένου» τμήματος του Ψυρρή συχνά εκφράζουν αποστροφή για τους «γείτονες» τους.

Η διαπολιτισμική συνάντηση δημιουργεί, ανάλογα με τον χρόνο και τον τόπο, συναισθήματα συμπάθειας, αντιπάθειας ή ακόμη και αδιαφορίας απέναντι στον «άλλο», που οδηγούν σε συμπεριφορές φορτισμένες με κοινωνικές σημασίες. Δημιουργούνται όρια ανάμεσα στον «εαυτό» και τον «άλλο» και νέες αναπαραστάσεις για τη διαίρεση του κόσμου, διαίρεση που στηρίζεται στην πολιτισμική διαφορά.

...Εδώ τα μαγαζιά ήταν ξενοίκιαστα από το '80. Τα πρώτα που αδειάζανε ήταν στα στενάκια. Οι μετανάστες ήρθαν εδώ γιατί το ενοίκιο ήταν φτηνό. Η μεγάλη ζημιά είναι οι Κινέζοι. Αυτοί σε πριμοδοτούν να φύγεις από το μαγαζί σου για να το πάρουν. Τώρα που τα βρίσκουν τόσα χρήματα δεν το ξέρω. Είναι και η μαφία ανακατεμένη με αυτούς. Οι Μπανγκλαντεσιανοί όμως είναι ήσυχτοι. Είναι ήσυχτοι γιατί φοβούνται στην αρχή. Αν αποκτήσουν και αυτοί δύναμη θα φοβόμαστε εμείς. Γι' αυτό και κρατάνε τα προσχήματα δηλαδή. Όχι ότι είναι λουλούδια...

...Εγώ ήρθα να μείνω σε αυτή τη γειτονιά γιατί υπάρχουν και άλλοι συμπατριώτες μου. Οι περισσότεροι μένουν στις βιοτεχνίες αλλά και σε παλιά σπίτια. Τώρα βέβαια όταν λέμε σπίτια δεν είναι σαν τα σπίτια που μένεις εσύ, κανονικό σπίτι. Εδώ δεν είναι έτσι. Κάποιος που είχε ένα δωμάτιο γκρέμισε κάπως τον τοίχο και έβαλε ένα νιπτήρα, έβαλε ένα χώρισμα για κουζίνα, και τα ονόμασε μπάνιο και κουζίνα και πάει και τελείωσε...

...Εδώ απέναντι μένουν καμιά δεκαριά Μπανγκλαντεσιανοί. Τώρα που αρχίσαμε να πικνώνουμε μένουμε ομαδικά. Τι γίνεται, νοικιάζει ο ένας και μετά πάνε οι άλλοι, αυτοί που έρχονται στην Αθήνα πρώτη φορά και δεν έχουν που να μείνουν, δίνουν σε αυτόν κάτι και μένουν. Τους εκμεταλεύεται δηλαδή. Είναι χώροι ανοικτοί που παλιά στεγάζανε βιοτεχνίες, εκεί βρίσκουν καταφύγιο. Έχουν αυτό το ανατολίτικο, την πονηριά, το παζάρι, δεν ξεφεύγουν...

...Εμείς δεν διεκδικούμε τίποτα σε αυτή την περιοχή, απλά εδώ έχουμε την κοινότητα και τις επιχειρήσεις μας, δεν θέλουμε να υπάρχει αυτή η περιοχή σαν γκέτο. Θέλουμε μόνο ένα μέρος που να νιώθουμε πιο κοντά στην πατρίδα.

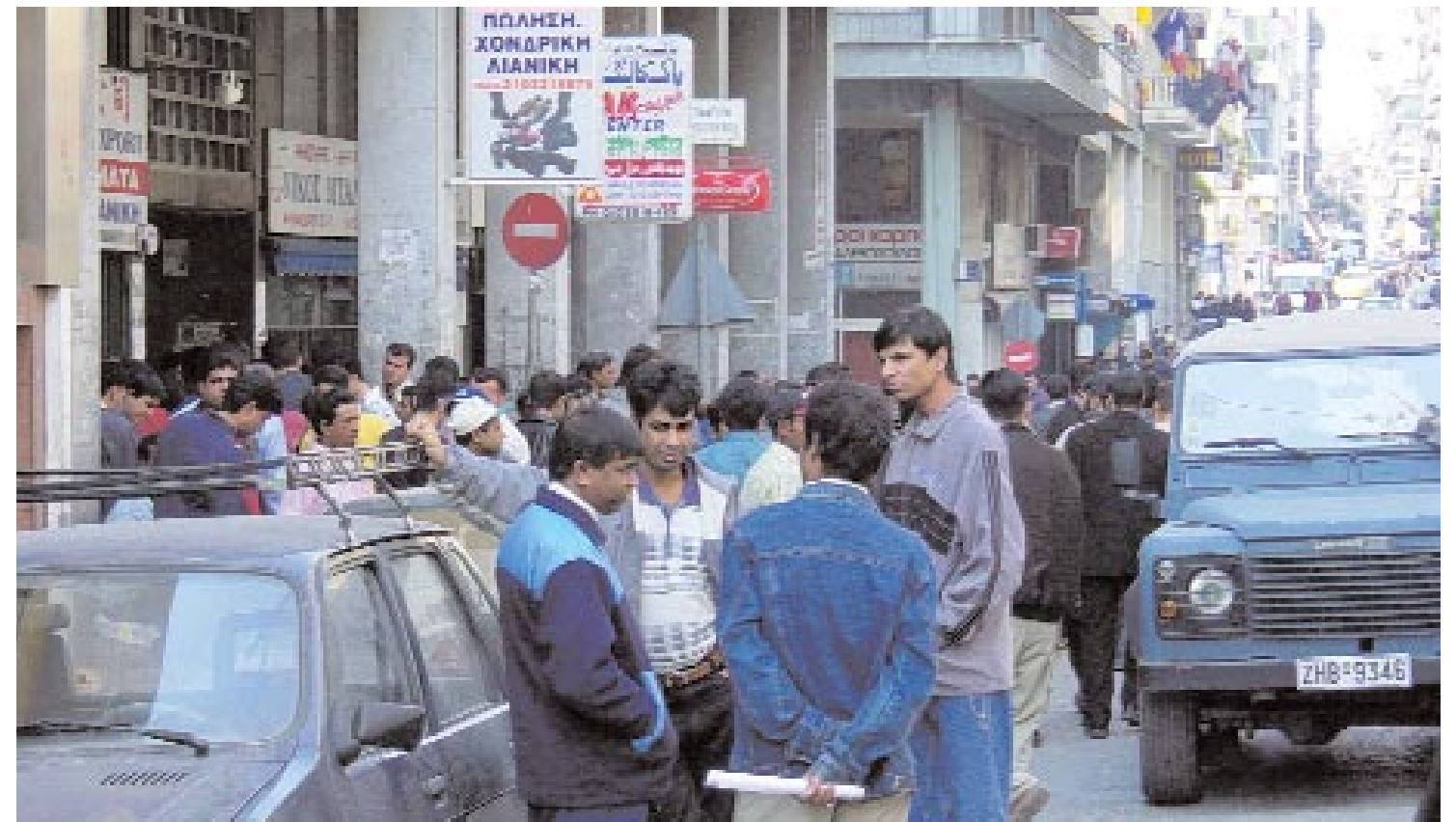
μέση: Ο δρόμος αποτελεί βασικό σημείο συνάντησης των μεταναστών. Οδός Μενάνδρου

Και βέβαια είμαστε ανοικτοί προς τους άλλους μετανάστες και τους Έλληνες. Οι Έλληνες όμως δεν έρχονται συχνά εδώ...

...Οι Μπανγκλαντεσιανοί ήρθαν εδώ όταν η περιοχή ήταν υποβαθμισμένη – και τώρα δηλαδή δεν έχει ανέβει, εκτός από το κομμάτι του Ψυρρή με τα εστιατόρια και τα μπαρ.. Αυτοί οι άνθρωποι ήρθαν από τη δυστυχία τους στην Ελλάδα. Τους φορτώσαν σε καράβια και τους πέταξαν εδώ. Άλλοι απορροφήθηκαν στην κεντρική Αγορά, σε εργοστάσια και βιοτεχνίες, ενώ κάποιοι άλλοι προσπάθη-

του, το κινητό του, ότι είχε... Το πρώτο πρωί αν περπατάει κάποιος μόνος του εδώ πέφτει ξύλο. Ένας άλλος φίλος μου έφαγε τόσο ξύλο που ήταν μια βδομάδα περίπου στο νοσοκομείο. Μπορεί να σε σκοτώσουν εδώ...

Όμως η ανησυχία για την εικόνα του Ψυρρή που «υποβαθμίζεται» από την παρουσία μεταναστών, αστέγων, ζητιάνων, τοξικομανών περνά μέσα από την κοινωνική ανακατασκευή-ανάπλαση του τόπου και την επέκταση των λειτουργιών της πόλης που προορίζονται για κατανάλωση και ψυχαγωγία στο κέντρο, εκτοπιζοντας από συμβολικούς και πραγματικούς χώρους τους επιμέρους πληθυσμούς



Σημειώσεις

1. Σήμερα η παρουσία των μεταναστών από το Μπανγκλαντές είναι έντονη και σε άλλους δρόμους της περιοχής όπως: Ευριπίδου, Μενάνδρου, Γερανίου, Αισχύλου, Αριστοφάνους, Σαρρή, Σαπφούς, Κορινθίας, Επικούρου, Σαχτούρη, Σωκράτους και Ευμορφοπούλου.
2. Στο ίδιο τμήμα της πόλης συναντάμε και μετανάστες άλλων εθνοπολιτισμικών ομάδων, κυρίως από το Πακιστάν, την Ινδία, την Αφρική, την Κίνα, Κούρδους κ.ά.
3. Βλ. Χ. Μαραθού, «Bangla Bazzar: Ένας τόπος εναπόθεσης συλλογικής μνήμης» στο Σ. Σταυρίδης (επιμ.) *Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006, σελ. 197.
4. Σ. Νικολαΐδου, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα: Παπαζήση, 1993, σ. 349.

σαν να ανοίξουν ένα μαγαζάκι. Ανοίξαν μπακάλικα και εστιατόρια και οι δικοί τους πηγαίνουν υποχρεωτικά σε αυτούς. Εμπορεύονται με όλους μεν –και με τους Έλληνες– αλλά συναλλάσσονται μεταξύ τους. Αυτό είναι εβραϊκό σύστημα στην ουσία. Όλοι αφεντικά είναι υποτίθεται. Έλα το βράδυ όμως να τους δεις, κοιμούνται πάνω σε κάτι κούτσες στα μαγαζιά και τρώνε ένα πιάτο ρύζι με μισή ντομάτα. Όλα τα λεφτά τα στέλνουν στην πατρίδα τους...

...Μου άρεσε η περιοχή εδώ αλλά έχει αλλάξει πολύ από το '90 που ήρθα πρώτη φορά. Τώρα έχει γίνει χαμός. Αφού κάτι μου λέει μέσα μου να μην έρθω εδώ την Κυριακή, τόσο έχει αλλάξει. Αλλά τι να κάνω, εδώ μένουν οι φίλοι μου, εδώ θα πάρω τηλέφωνο στην πατρίδα, θα φάω, θα περάσω με παρέα μια μέρα τη βδομάδα. Τώρα πια δεν έρχομαι για το μέρος, έρχομαι για τους ανθρώπους. Το βράδυ που θα γυρίσω φοβάμαι μη βγάλει κανένας μαχαίρι στο δρόμο. Ένας φίλος μου ήταν βράδυ έξω από ένα μαγαζί στη Σαπφούς κάποιος του πήρε το ρολόι

των κατοίκων –που δεν είναι ομοιογενείς. Στο βαθμό που η πολιτισμική και η εθνική ταυτότητα γίνονται αντιληπτές με χωρικούς όρους, ως ριζωμένους σε συγκεκριμένα εδάφη, η κινητικότητα στο χώρο μπορεί να γεννήσει αισθήματα φόβου ή και απώθησης.

...Πιστεύω ότι αναγκαστικά θα κλείσουν τα μαγαζιά μας εδώ σε λίγα χρόνια. Δεν θα μας πει κανένας να φύγετε από εδώ αλλά το σύστημα θα το κάνουν τόσο σκληρό που δεν θα μπορούμε να αντέξουμε. Εμείς είμαστε μέσα του Ψυρρή. Αν ο φίλος μου ο Έλληνας ανοίξει ένα μπαρ δίπλα στο και κάποιος θα βρεθεί να μου κάνει μία μήνυση, κάτι θα βρουν που δεν θα έχω σωστά. Ο μετανάστης όπου και να πάει θα έχει πρόβλημα. Ο φίλος μου που θα ανοίξει το μπαρ θα πάρει άδεια αμέσως, εγώ τρία χρόνια έκανα και αυτό με λαδώματα. Νομίζω ότι όταν κάνουν παντού πεζοδρόμηση στην περιοχή εμείς θα έχουμε φύγει...

* Το κείμενο στηρίζεται στην συλλογή πρωτογενούς υλικού από το 1998.



Οι επισφαλείς γεωγραφίες του «δημόσιου σεξ» στην πόλη

του **Γιώργου Μαρνελάκη**, αρχιτέκτονα

Τα κεντρικά πάρκα της Αθήνας, κυρίως το Ζάππειο και το Πεδίο του Άρεως, μετασχηματίζονται ριζικά κατά τις νυκτερινές ώρες, καθώς μετατρέπονται σε χώρους σεξουαλικής αναζήτησης και συνεύρεσης μεταξύ ανδρών. Η πρακτική αυτή, η οποία στη σχετική βιβλιογραφία ονομάζεται «δημόσιο σεξ» (public sex), αποτελεί μια αρκετά διαδεδομένη, αν και καθόλα άτυπη, δραστηριότητα του αστικού χώρου, για την οποία σπάνια συναντά κανείς αναφορές στους κυρίαρχους λόγους για την πόλη. Η χρήση της έννοιας «δημόσιο σεξ» εδώ δεν αναφέρεται απλώς στη «σεξουαλική συνεύρεση σε δημόσιο χώρο», αλλά επίσης στη διαδικασία αναζήτησης του σεξ στους χώρους αυτούς –στο κοινώς αποκαλούμενο «ψωνιστήρι» και την λειτουργία του– ενώ φέρνει στο προσκήνιο και ζητήματα όπως η ανωνυμία των σεξουαλικών συναντήσεων και η αναμέτρηση με το(υς) «ξένο(υς)». Η πρακτική αυτή δεν αποτελεί, βέβαια, ιδιαιτερότητα της Αθήνας: παρά τις ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις ως προς την κοινωνικοπολιτισμική προέλευση των συμμετεχόντων και τους κώδικες προσέγγισης από πόλη σε πόλη, το δημόσιο σεξ είναι γεγονός για τα πάρκα της Αθήνας όσο και της Ιστανμπούλ, του Λονδίνου, του Άμστερνταμ ή της Πόλης του Μεξικού.

Πριν συνεχίσουμε, είναι απαραίτητα δύο σχόλια σχετικά με το γεγονός ότι στην Αθήνα, όπως και σε τόσες άλλες πόλεις, το δημόσιο σεξ είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο κυρίως ανάμεσα σε άνδρες. Το πρώτο σχόλιο εδώ είναι ότι δεν υπάρχει απολύτως τίποτα το εγγενώς «ανδρικό» σχετικά με την πρακτική αυτή. Παρότι συχνά ταυτίζεται εξ ορισμού με τους άνδρες, θεωρούμε ως μια ουσιαδώς ανδρική δραστηριότητα, είναι σαφές ότι είναι συγκεκριμένες πολιτισμικές και κοινωνικές αντιλήψεις και συνθήκες που κάνουν το δημόσιο σεξ λιγότερο διαθέσιμο στις γυναίκες και όχι η «ουσία» της έμφυλης ταυτότητάς τους. Η ύπαρξη της πρακτικής αυτής μεταξύ και γυναικών σε άλλες πόλεις² αποτελεί, νομίζω, επαρκή τεκμηρίωση της παραπάνω θέσης (όσο, άλλωστε, και η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ανδρών που δεν επιδιέχεται σε δημόσιο σεξ). Βεβαίως, μιλώντας για μια πρακτική μεταξύ ανδρών –και αυτό είναι το δεύτερο σχόλιο– δε σημαίνει απαραίτητα ότι μιλάμε για μια «gay» πρακτική. Αν και συχνά το δημόσιο σεξ γίνεται κατανοητό ως μια συγκεκριμένη όψη της αστικής gay κουλτούρας,³ στην περίπτωση της Αθήνας θα ήταν λάθος να το εννοήσουμε με αυτούς τους όρους. Η κατασκευή της gay ταυτότητας και κουλτούρας είναι μια διαδικασία που συμβαίνει με διαφορετικούς, και ίσως πιο σύνθετους, τρόπους στην Αθήνα από ότι σε άλλες Ευρωπαϊκές και

Αμερικανικές μητροπόλεις, με αποτέλεσμα να μην είναι αυτονόητη εδώ η ταύτιση των ανδρών που προτιμούν άνδρες με την κατηγορία «gay». Από την άλλη μεριά, το δημόσιο σεξ είναι μια δραστηριότητα που προσελκύει, εκτός από μια μερίδα gay ανδρών, και ένα μεγάλο αριθμό ανδρών που θεωρούν τους εαυτούς τους «straight» και ζουν την υπόλοιπη ζωή τους σύμφωνα με τα πρότυπα της ετεροκανονικότητας. Για τους άνδρες αυτούς, τούτη η πρακτική είναι και η μοναδική «παρέκκλιση» από την ετεροφυλόφιλη ταυτότητά τους.

Η έννοια «δημόσιο σεξ» είναι εξ ορισμού, τουλάχιστον από μια συγκεκριμένη σκοπιά, σκανδαλώδης αντιφατική. Το σκανδαλώδες, τόσο για την έννοια αυτή και την πρακτική την οποία ονομάζει όσο και για τον χώρο τον οποίο η πρακτική αυτή παράγει, είναι η δημοσιοποίηση εκείνης ακριβώς της δραστηριότητας που θεωρείται από την τρέχουσα κουλτούρα μας ως η επιτομή της ιδιωτικότητας. Η μεταφορά της σεξουαλικής πράξης από τους τέσσερις τοίχους του υπνοδωματίου –τον μοναδικό χώρο στον οποίο είναι «κοινώς αποδεκτό» και επιτρεπτό να συμβαίνει το σεξ– σε ένα κεντρικό πάρκο της πόλης, η απρόσμενη αυτή ανάμιξη δημόσιων και ιδιωτικών στοιχείων, καθιστά, κατ' αρχήν, ιδιαίτερα επισφαλείς τις ίδιες τις κατηγορίες του «δημόσιου» και του «ιδιωτικού». Αν η διάκριση δημόσιο/ιδιωτικό γίνεται συχνά κατανοητή ως μια τυπική περίπτωση ιεραρχημένου δίπολου,⁴ τότε αυτό που ονομάζουμε «δημόσιο σεξ» μοιάζει να είναι, στην πραγματικότητα, ταυτόχρονα δημόσιο και ιδιωτικό. Η δραστηριότητα αυτή παραβιάζει ριζικά τα όρια μεταξύ των επικρατειών του «δημόσιου» και του «ιδιωτικού» και, καθώς κατοικεί ακριβώς στο χώρο που αντιστοιχεί στην κάθετο (!) που διαχωρίζει τους δύο πόλους της διχοτομίας –ένα χώρο εγγενώς πολλαπλό, αποσπασματικό και κατατετηγμένο– θέτει σε διαρκή κρίση την αυτονομία και, τελικά, την ίδια την υπόσταση των δύο επικρατειών.

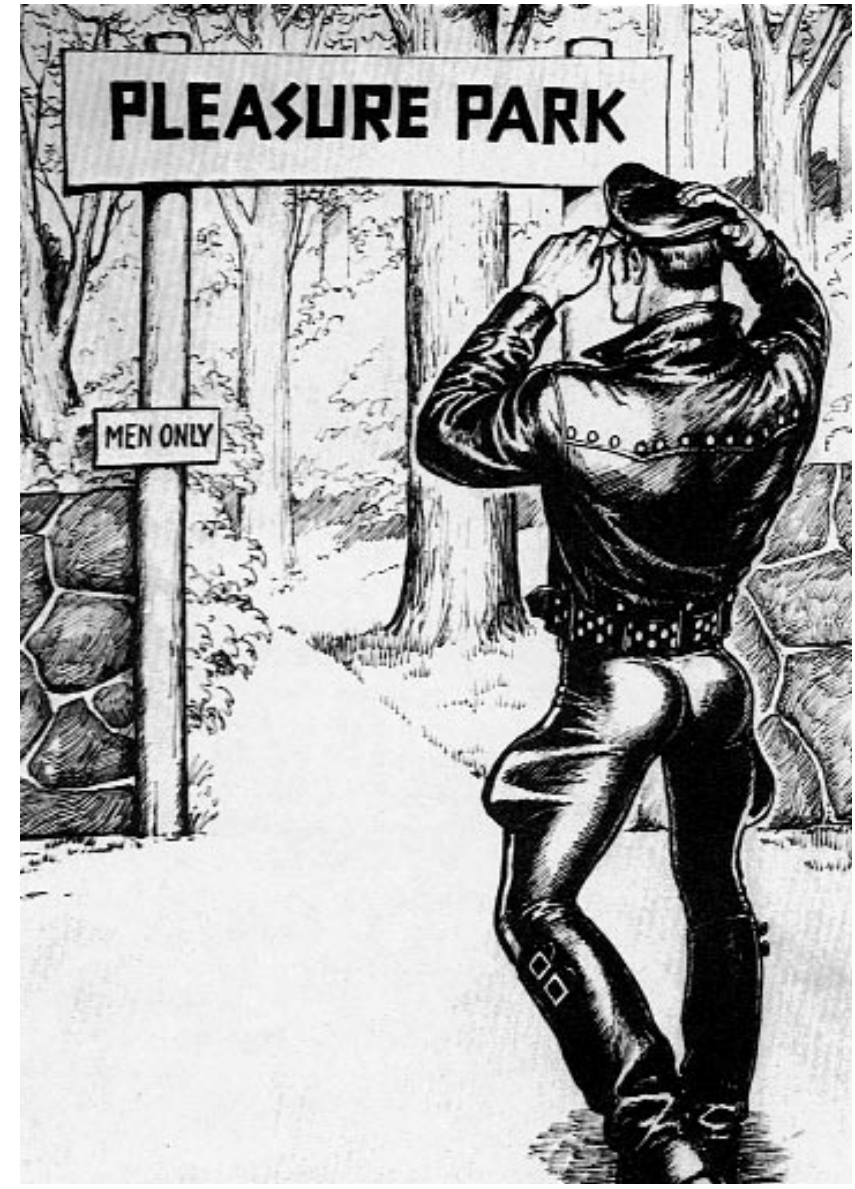
Το επισφαλές της πρακτικής του δημόσιου σεξ σχετίζεται κατά κύριο λόγο με αυτή τη σκανδαλώδη δημοσιοποίηση μιας τόσο οικείας δραστηριότητας. Αυτό που έρχεται εδώ στο προσκήνιο και αποτελεί τον αυτοσκοπό αυτής της πρακτικής είναι η σεξουαλική απόλαυση καθαυτή, χωρίς να εμπεριέχεται σε οποιοδήποτε «πολιτισμένο» πακέτο (γάμος, έρωτας, συμβίωση, «σχέση»), γεγονός που κάνει την πρακτική αυτή εξ ορισμού ηθικά προβληματοποίησιμη, ενώ εγκαθιστά μια προσδοκία ντροπής από την πλευρά των συμμετεχόντων.⁵ Οι συμμετέχοντες είναι συχνά έκθε-

κάτω: *Tom of Finland, Kake Pleasure Park, 1969-1970*

[πηγή: *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*, ed. *Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthillette και Yolanda Retter, Seattle: Bay Press, 1997, σ. 105*]

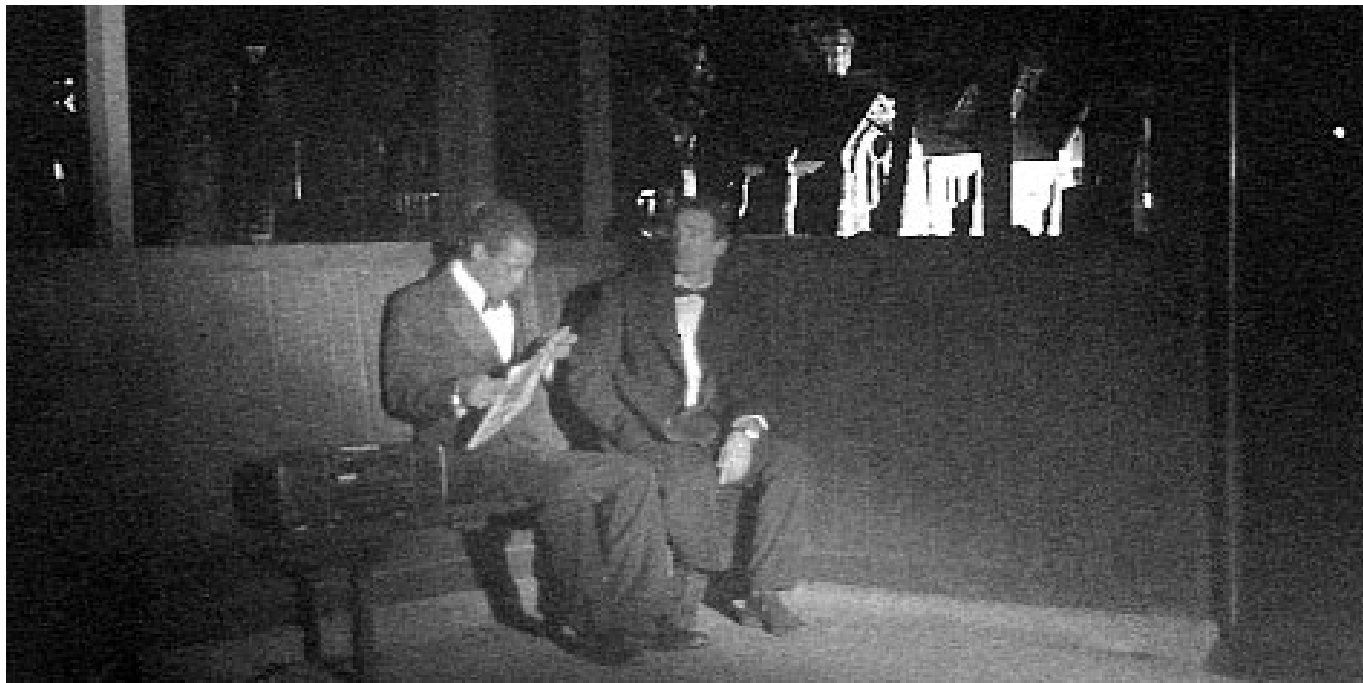
τοι στον κίνδυνο άσκησης ομοφοβικής βίας απέναντί τους, με δράστες σχεδόν αποκλειστικά ετεροφυλόφιλους άνδρες. Οι χώροι του δημόσιου σεξ μπορεί να είναι γνωστοί στους ενδεχόμενους δράστες και είναι δυνατό να αποτελέσουν συγκεκριμένο στόχο επιθέσεων – για κλεψισμό και εξευτελισμό, για κλοπή, έως και για δολοφονία. Συχνές είναι και οι επιδρομές της αστυνομίας στους χώρους αυτούς, όχι με στόχο να αποτρέψουν πιθανά εγκλήματα κατά των επιδομένων στην πρακτική αυτή, αλλά επίσης για να τους κλειδώσουν και να τους εξευτελίσουν, για να τους στιγματίσουν και να τους διασύρουν οδηγώντας τους στο αστυνομικό τμήμα για «εξακριβωση».

Όμως ο επισφαλής χαρακτήρας αυτής της πρακτικής δεν περιορίζεται εδώ. Το δημόσιο σεξ ονομαζεί ριζικά την ίδια την αντίληψη της υποκειμενικότητας και της αίσθησης του εαυτού των συμμετεχόντων. Η «έκθεση» –ορισμένες προσεγγίσεις θα έλεγαν η «απόλεια»⁷ του εαυτού που αποτελεί σε κάθε περίπτωση εγγενές χαρακτηριστικό της σεξουαλικής απόλαυσης καθαυτής, αυτή τη φορά συμβαίνει δημοσίως και απέναντι σε ξένους. Ο «κίνδυνος» στον



οποίο θέτει η σεξουαλική απόλαυση την ενότητα και την αυτονομία του υποκειμένου, η «απειλή» που είναι το σεξ για την ήδη συγκροτημένη και διαμορφωμένη υποκειμενικότητα καθώς και για την αίσθηση του εαυτού ως διακριτού από το «άλλο»,⁸ στην περίπτωση αυτή δε μπορεί παρά να εντείνεται. Η συνθήκη της ανωνυμίας και της αναμέτρησης με το(υς) ξένο(υς) καθιστά ακόμα πιο ευάλωτη τη συνοχή του υποκειμένου και θολώνει ακόμα πιο δραστικά την ευκρίνειά του. Η εν λόγω συνθήκη δε μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στους συμμετέχοντες ως μια ομολογία υποκειμένων, ως μια κοινωνική σχέση ανάμεσα σε δύο (ή περισσότερα) «πρόσωπα», η οποία είναι δυνατό να γίνει καταληπτή εντός ενός γνώριμου και ήδη επικυρωμένου πολιτισμικού πλαισίου (όπως θα ήταν, για παράδειγμα, η σχέση ανάμεσα σε συζύγους ή εραστές). Η ανώνυμη «έκθεση» απέναντι στο(υς) ξένο(υς) δε συνιστά διυποκειμενική αναγνώριση και, επομένως, η «σχέση» που εγκαθίσταται εδώ είναι χωρίς εγγυήσεις και δεν υπάρχει παρά μόνο τη στιγμή της τέλεσής της.⁹ Επιπλέον, η πρακτική του δημόσιου σεξ δεν είναι με κανένα τρόπο εντεταλμένη, αναγνωρισμένη ή θεσμοθετημένη: είναι ουσιαδώς χωρίς έγκριση, χωρίς «άδεια», άτυπη και ανεπίσημη. Για τον λόγο αυτό, και ο χώρος τον οποίο παράγει και ο οποίος της αντιστοιχεί δεν είναι σαφώς προσδιορισμένος, οροθετημένος και χαρτογραφημένος (ούτε και χαρτογραφησιμος). Ο χώρος του δημόσιου σεξ δε μπορεί να υφίσταται παρά μόνο τη στιγμή κατά την οποία διενεργείται η πρακτική αυτή. Η χωρικότητα, επομένως, που παράγεται κατά την (και ως η) τέλεση του δημόσιου σεξ είναι, τελικά, αυτό που η Sue Golding ονομάζει «αδύνατη χωρικότητα: αδύνατη όχι επειδή δεν υπάρχει, αλλά επειδή την ίδια ακριβώς στιγμή υπάρχει και δεν υπάρχει».¹⁰

Το δημόσιο σεξ, λοιπόν, μοιάζει να αποτελεί ακριβώς ένα «πλεόνασμα» για την κανονιστική τάξη του «υποκειμένου» (νοούμενου ως μια πλήρως συγκροτημένη, ενσυνείδητη και αυτοελεγχόμενη οντότητα), αλλά και για την κανονιστική τάξη της «κοινωνίας» (νοούμενης ως ένα επίσης πλήρως γνωστό, καταληπτό, ελέγξιμο και ελεγχόμενο «σύστημα», το οποίο είναι κλειστό και απόλυτα συνδεδεμένο). Με αντίστοιχους όρους, και ο χώρος που παράγεται κατά την (και ως η) τέλεση του δημόσιου σεξ αποτελεί ένα «πλεόνασμα» της «πόλης», νοούμενης ως μια αδιαίρετη ενότητα που είναι δυνατόν να γίνει γνωστή, να κατανοηθεί, να αναπαρασταθεί, να μελετηθεί και να σχεδιαστεί. Όμως, τούτη η επισφαλής χωρικότητα του δημόσιου σεξ, ακριβώς επειδή εμφανίζεται ως εξάρθρωση, ασυνέχεια ή διάσπαση του αντικειμένου που μπορούμε να κατανοήσουμε και να χαρτογραφήσουμε ως «πόλη», μπορεί και να εμπεριέχει τη δυνατότητα για κάτι καινούργιο, απρόβλεπτο και απροσδόκητο.¹¹ Μπορεί να συνεισφέρει σε μια νέα αντίληψη για την υποκειμενικότητα, απομακρυσμένη από τις καρτεσιανές καταβολές της, σε μια νέα αντίληψη για την κοινωνικότητα, ως κάτι που συνεχώς διαφεύγει των κανονιστικών κατηγοριών μέσα από τις οποίες είναι δυνατό να γίνει καταληπτή η «κοινωνία» και, εν τέλει, σε μια νέα αντίληψη για τη χωρικότητα, ως κάτι άλλο από ένα κλειστό «σύστημα» στο οποίο συμβαίνουν όλες οι δυνατές συνδέ-



πάνω: Σκηνή από την παράσταση του Isaac Julien, *Undressing Icons: Looking for Langston*, Newcastle, 1992. Φωτογραφία του Peter Barker

μέση: Σκηνή από την παράσταση του Isaac Julien, *Undressing Icons: Looking for Langston*, Kings Cross, London, 1990. Φωτογραφία του Peter Barker

[πηγή: *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*, ed. Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthilllette και Yolanda Retter, Seattle: Bay Press, 1997, σ. 85]

σεις και αποτελεί το ουδέτερο υπόβαθρο ή το «δοχείο» των δραστηριοτήτων και πρακτικών που συμβαίνουν σε αυτό.

Σημειώσεις

1. Βλ. π.χ. Elizabeth Grosz, *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*, Bloomington: Indiana University Press, 1994, σ. 200.
2. Βλ. π.χ. Sue Golding, «Sexual Manners», στο *Pleasure Principles: Politics, Sexuality and Ethics*, ed. Victoria Harwood, David Oswell, Kay Parkinson και Anna Ward. London: Lawrence and Wishart, 1993, σσ. 80-89.
3. Βλ. π.χ. Pat Califia, «Public Sex», στο *Public Sex: The Culture of Radical Sex*, Pittsburgh: Cleis Press, 1994, σσ. 71-82. Michael Warner, *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*, New York: The Free Press, 1999, σσ. 149-93.

4. Για παράδειγμα, η Nancy Fraser (στο «Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy», στο *Habermas and the Public Sphere*, ed. Craig Calhoun. Cambridge, MA: The MIT Press, 1992, σσ. 109-42) υποστηρίζει ότι το «δημόσιο» σημαίνει ό,τι σχετίζεται με το κράτος, αλλά και ότι είναι προσβάσιμο από όλους, ότι αποτελεί υπόθεση όλων και ότι αναφέρεται σε ένα «κοινό καλό» ή είναι «κοινού ενδιαφέροντος». Η έννοια του «διωτικού» αντιτάσσεται σε όλες αυτές τις σημασίες του «δημόσιου», ενώ αναφέρεται επίσης στην ιδιωτική περιουσία εντός της οικονομίας της αγοράς, καθώς και στην οικειότητα της προσωπικής, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής, ζωής.

5. David Bell, «Pleasure and Danger: The Paradoxical Spaces of Sexual Citizenship», *Political Geography*, 14(2), 1995, σσ. 139-53. David Bell, «Perverse Dynamics, Sexual Citizenship and the Transformation of Intimacy», στο *Mapping Desire: Geographies of Sexualities*, ed. David Bell και Gill Valentine. London: Routledge, 1995, σσ. 304-317.

6. Giorgos Marnelakis, «Cruising Ethics; or, the Demand of Promiscuity in the City of AIDS». Unpublished MA Dissertation, CUCR, Department of Sociology, Goldsmiths College, University of London, 2002, σσ. 20-26.

7. Βλ. William Haver, *The Body of This Death: Historicity and Sociality in the Time of AIDS*, Stanford: Stanford University Press, 1996, σσ. 15, 139.

8. Βλ. Γιώργος Μαρνελάκης, «Η Απόλαυση ως Παραβατικότητα», *Highlights*, 14, 2005, σ. 86.

9. Marnelakis, «Cruising Ethics», σσ. 42-45.

10. Sue Golding, «Quantum Philosophy, Impossible Geographies and a few Small Points about Life, Liberty and the Pursuit of Sex (All in the Name of Democracy)», στο *Place and the Politics of Identity*, ed. Michael Keith και Steve Pile, London: Routledge, 1993, σ. 206.

11. Βλ. Doreen Massey, «Spatial Disruptions», στο *The Eight Technologies of Otherness*, ed. Sue Golding, London: Routledge, 1997, σσ. 218-25.



Γωνιές αστέγων

του Άρη Σαπουνάκη, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

«Κλείδωσες την πόρτα;»
«Έκλεισες το θερμοσίφωνα;»

Συνηθισμένες καθημερινές φράσεις που ακούγονται στα ελληνικά σπίτια ιδίως προς το βράδυ, λίγο πριν την κατάκλιση μέσα στην ευχάριστη ατμόσφαιρα της ασφάλειας που προσφέρει η οικογενειακή θαλπωρή.

Τις ίδιες φράσεις τις είδα τυπωμένες πάνω στα μπλουζάκια που πουλούσαν τα παιδιά της «Κλίμακας», βασικής μη κυβερνητικής οργάνωσης που ασχολείται με τους άστεγους στην Ελλάδα, στην σχετική ημερίδα, ή καλύτερα «νυκτερίδα» που οργάνωσαν για να προωθήσουν την ευαισθητοποίηση του κοινού στα προβλήματα των αστέγων πριν λίγους μήνες.

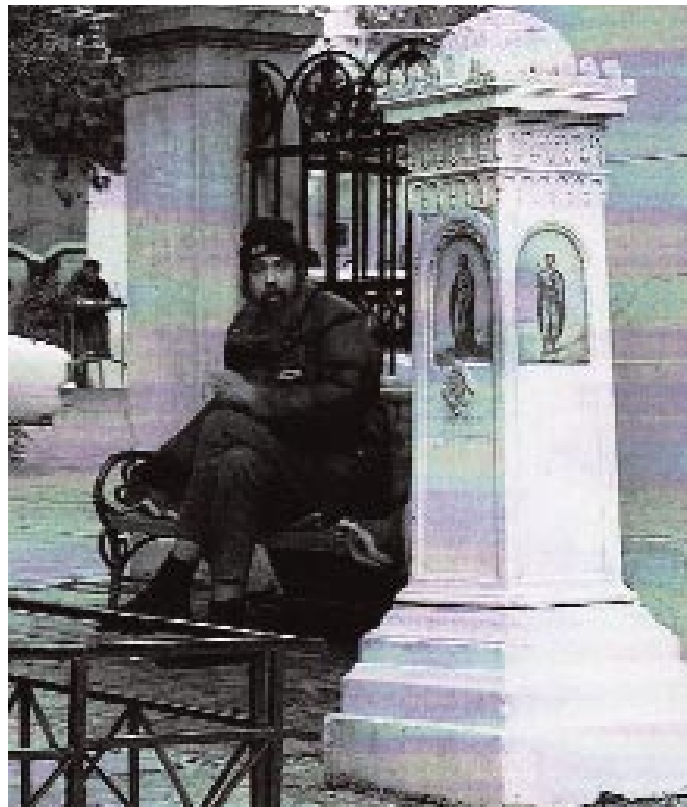
Πευκημένη αλλά μαζί και τραγική η μεταφορά των λέξεων στο δύσκολο περιβάλλον της έλλειψης στέγης. Πέρα όμως

από τους εν πολλοίς δικαιολογημένους μελοδραματισμούς, ποιά ακριβώς είναι αυτό το «δύσκολο περιβάλλον» στο οποίο κινούνται οι άστεγοι στην πόλη;

Για να προσεγγίσουμε αυτήν την πραγματικότητα θα πρέπει να αναλογισθούμε μερικά από τα κρίσιμα χαρακτηριστικά αυτού του πληθυσμού και πρώτα απ' όλα το βασικό του προφίλ. Αμέσως συνειδητοποιούμε ότι δεν πρόκειται για μονοσήμαντη ομάδα ανθρώπων αλλά για μάλλον πολυσυλλεκτική καθώς σε αυτήν περιλαμβάνονται νέοι, ηλικιωμένοι, γυναίκες και άντρες, με μορφωτικό επίπεδο που ποικίλει και δεν περιορίζεται στα προφανή στενά περιθώρια των παραδοσιακά κοινωνικά αποκλεισμένων. Οι πλέον συχνές ιδιότητες είναι άνθρωποι που βρέθηκαν στην Αθήνα και έμειναν, μετανάστες, τσιγγάνοι, πρώην και νυν χρήστες, αποφυλακισμένοι και εν γένει απο-ιδρυματοποιημένοι κ.λπ.

Μηροστά σε αυτήν την πολυμορφία σε ότι αφορά την





προέλευση των αστέγων, τα κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται στους ανθρώπους αυτούς είναι από τη μία πλευρά η προφανής δυσκολία στην εξασφάλιση σταθερής δουλειάς και καταλύματος, από την άλλη δε η απουσία επιθετικών διαθέσεων ως προς την πολιτεία ή τους άλλους κατοίκους της πόλης αναφορικά με την ιδιαιτερότητα της κατάστασής τους, δεν αισθάνονται δηλαδή ότι κάποιος θα έπρεπε να «πληρώσει» για αυτό.

Για τους παραπάνω δύο λόγους οι άστεγοι τείνουν να συγκεντρώνονται και να κυκλοφορούν στον δημόσιο χώρο των μεγάλων σχετικά πόλεων, όπως Αθήνα και Θεσσαλονίκη, που βρίσκεται στις παρυφές του κέντρου και μάλιστα προς τις φτωχές συνοικίες του. Εκεί υπάρχουν παρατηρήματα κτίσματα που μπορεί να τα χρησιμοποιήσουν για κατάλυμα, εκεί κοντά υπάρχει η δυνατότητα να βρει κανείς ευκαιριακό μεροκάματο και στην μεγάλη ανάγκη εκεί υπάρχουν και οι σχετικές υπηρεσίες της κεντρικής ή τοπικής διοίκησης.

Οι σημαντικότερες υπηρεσίες που χρησιμοποιούν οι άστεγοι και κατά συνέπεια τείνουν να βρίσκονται κοντά τους είναι κατά κύριο λόγο οι ξενώνες του Υπουργείου, των κατά τόπους Δήμων ή και άλλων φορέων τομεακών ή εξειδικευμένων. Ακολουθούν σε σημασία τα ιατρεία, τα κέντρα διημέρευσης και οι χώροι που παρέχονται σιτισία. Τέλος λιγότερη σημασία ως πόλοι έλξης αστέγων δείχνουν ότι έχουν οι οργανωμένοι χώροι στους οποίους μπορεί κανείς να βρει δουλειά, πιθανά λόγω καθυστέρησης στην ανάπτυξη των σχετικών δομών με παράλληλη εμφανή δυσπιστία από πλευράς θιγόμενου πληθυσμού.

Ούτως ή άλλως οι περισσότερες από τις παραπάνω υπη-

ρεσίες τείνουν να συγκεντρώνονται στους συγκεκριμένους τομείς των πόλεων που προαναφέρθηκαν με στόχο να βρεθούν από την αρχή κοντά στον πληθυσμό που υποτίθεται ότι εξυπηρετούν. Η τάση αυτή ενισχύει τη συγκέντρωση των αστέγων σε περιοχές όπως η Πλατεία Κουμουνδούρου, ο Βοτανικός, το Μεταξουργείο κ.λπ. Αντίστοιχες περιοχές υπάρχουν στον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αξιοπρέπεια που χαρακτηρίζει τη συντριπτική πλειοψηφία των αστέγων δεν θέτει θέμα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όπως π.χ κλοπής ή διάρρηξης, από τη μεριά τους. Έτσι δεν υπάρχει κανένας λόγος για αυτούς να κυκλοφορούν σε περιοχές μέσω των ή υψηλών εισοδημάτων, όπως πιθανά θα έκαναν κοινοί διαρρήκτες. Στις περιοχές αυτές άλλωστε ακόμα και ο φούρνος ή το γαλακτοπωλείο θα κόστιζαν ακριβότερα με αποτέλεσμα να μην δικαιολογείται η διαδρομή.

Τέλος, σε ότι αφορά το είδος του δημόσιου χώρου που προτιμούν να οικειοποιούνται οι άστεγοι, να σημειωθεί ότι υπάρχει ανάγκη να καλύπτονται αρκετά κριτήρια. Έτσι εκτός από τα προφανή κριτήρια της ησυχίας, της ασφάλειας, της ζεστασιάς για τον χειμώνα θα πρέπει να υπολογίσουμε και την ανάγκη για γεινίαση με μέσα μαζικής μεταφοράς, την ανάγκη για εξασφάλιση των λιγοστών υπάρχοντων κατά τη διάρκεια της ημέρας που θα παραμείνουν κρυμμένα και αποθηκευμένα κ.λπ.

Είναι φανερό ότι χωρίς να είναι σχεδιασμένες για αυτό, οι πόλεις αναγκάζονται να προσφέρουν ζεστή γωνιά για αρκετές εκατοντάδες ανθρώπους που βρίσκονται σε περίοδο ανάγκης. Η άβουλη και γραφειοκρατική διοίκηση, τοπική και κεντρική, όχι μόνο δεν έχει καταφέρει ακόμα να αναπτύξει τις απαραίτητες δομές πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου αλλά ούτε καν προσπάθησε να το καταγράψει.

Τελευταία έγινε καθαρό ότι η πολιτεία είναι αδύνατο να χειρισθεί τα θέματα αυτά χωρίς τη συνδρομή εξειδικευμένων και περισσότερο ευαισθητοποιημένων φορέων του εθελοντικού κυρίως τομέα. Ας ελπίσουμε ότι στο άμεσο τουλάχιστον μέλλον η συνεργασία μεταξύ δημοσίου και εθελοντικών φορέων θα ενισχυθεί με στόχο τη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής.



Παράλληλες αναγνώσεις

του **Νίκου Αναστασόπουλου**, αρχιτέκτονα

Το αστικό τοπίο είναι ένα πυκνό και πολυκύμαντο πεδίο συγκρούσεων και διεκδικήσεων όπου διαφορετικές κοινωνίες σε διαφορετικές χρονικές στιγμές διαχειρίζονται τις εμπλεκόμενες δυνάμεις με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τις αξίες και τις προτεραιότητες τους. Προσδιορίζοντας την έννοια του ευάλωτου χώρου, θεωρούμε ότι πρόκειται για μία συνθήκη τρωτού ή ανυπεράσπιστου χώρου έναντι κάποιας εισβολής, φυσικής ή ύλης. Ενώ ευάλωτοι δυνητικά είναι όλοι οι χώροι, κατ' εξοχήν ευάλωτοι είναι οι αστικοί διότι η πολυπλοκότητα του αστικού τοπίου εισάγει πιο πολλές μεταβλητές:

Τρομοκρατία, απογύμνωση, δημόσια έκθεση, απειλή εξαφάνισης, ιδιωτικό, εμπορικό ή πολιτικό συμφέρον, ατυχήματα και καταστροφές, ατομική ή ομαδική πράξη βίας, αποτελούν ορισμένους μόνο παράγοντες έναντι των οποίων χώροι καθίστανται ευάλωτοι. Το είδος της εισβολής μπορεί να είναι απλά οπτική καταγραφή (το δορυφορικό μάτι του Google πάνω από τον πλανήτη ή μία φωτογραφία από ένα κινητό), παρακολούθηση με κάμερες σε δημόσιους χώρους, καταπατήσεις, παράνομες κατασκευές που μόνιμα ή εφήμερα καταλαμβάνουν δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο. Ο δημόσιος χώρος, –όσο ακόμη τοποθετείται στον αντίποδα του ιδιωτικού– είναι ευάλωτος έναντι του ιδιωτικού, συγκεκριμένα των ιδιωτικών συμφερόντων. Ταυτόχρονα, η κατοικία παραβιάζεται καθημερινά και αν αυτό δεν προσδιορίζεται σαν ακραία μορφή φυσικής εισβολής όπως μία διάρρηξη, πιθανότατα αφορά ανεπιθύμητο διαφημιστικό υλικό που γλιστρά κάτω από τη πόρτα, τηλεφωνικό, τηλεοπτικό και ηλεκτρονικό υλικό που διεισδύει μεταφέροντας απρόσκλητες πληροφορίες.

Παρακάτω χρησιμοποιώ τρεις άξονες παράλληλης ανάπτυξης με μία προσέγγιση του ευάλωτου για τις πόλεις της Αθήνας και της Νέας Υόρκης:

Συνωστισμός και εκτόνωση

Παρότι σημαντικά διαφορετικές σαν πόλεις, η Νέα Υόρκη του κάθετου συνωστισμού και η Αθήνα του οριζόντιου, παρουσιάζουν χαρακτηριστικά της «κουλτούρας του συνωστισμού» όπως προσδιορίστηκε από τον Rem Koolhaas που ως ένα βαθμό φέρεται υπεύθυνη για τις προστριβές του αστικού χώρου.¹

Ο συνωστισμός όταν δεν έχει ως εκτόνωση την τρίτη διάσταση σε ένα ανεπαρκές σε χώρο και ποιότητα περιβάλλον εκδηλώνεται με μία διαρκή τάση υποκλοπής του ενός από τον άλλο σε εφημερη ή μόνιμη βάση: ο πεζός καταχράται της ασφάλτου ελλείψει πεζοδρομίου, το αυτοκίνητο καταχράται του πεζοδρομίου ελλείψει

χώρου στάθμευσης, τα σκουπίδια καταχράνται των πάντων ανεξαιρέτως. Οι ιδιώτες καταχράνται του δημοσίου, ο ένας ιδιώτης τον άλλο και το δημόσιο τους πολίτες. Η συζήτηση μίας δεκαετίας και πλέον για την Αθήνα κυριαρχείται από το ερώτημα του κατά πόσο η τυπολογία της αθηναϊκής πολυκατοικίας και η άναρχη ανάπτυξη συνιστούν ξεχωριστή κατηγορία και μάλιστα αν αυτή είναι καλή ή κακή. Ωστόσο, το πρόβλημα δεν είναι τόσο η πολυκατοικία όσο οι διαδικασίες που παράγουν τον χώρο, ο ΓΟΚ και η προϋπάρχουσα δομή της πόλης, έτσι ώστε από κοινού όλα να οδηγούν σε μία χρόνια κοινωνική παθογένεια από την οποία ένα διαμορφωμένο πλέον σύστημα συμφερόντων παραγωγής χώρου αυτό-αναπαράγεται.² Κατά συνέπεια, ο δημόσιος χώρος (το πεζοδρόμιο, το δημόσιο πράσινο, οι πλατείες – έννοιες που άλλωστε ποτέ στην Αθήνα δεν είχαν ισχυρή παράδοση ανάλογη άλλων πόλεων, ακόμη και στην Ελλάδα) ιδωμένα ως υπόλοιπο, ασφικτικά απειλούνται πάντα από δυνάμεις εισβολής και επιβολής.

Έτσι παρουσιάζοντας το παράδοξο τεράστιων κενών εκτάσεων στην άκρη της συνωστισμένης πόλης, τα Ολυ-



μπιακά Ακίνητα συρματοπλεγμένα σαν φυλακές τα στερείται ο πολίτης που του ανήκουν, ενώ διακόπτουν τη συνέχεια του δημόσιου χώρου της παραλιακής διαδρομής του Φαληρικού Δέλτα, έτσι ώστε η όποια Ολυμπιακή ανάπτυξη να ακυρώνεται και να διατελεί σε καθεστώς είτε εγκατάλειψης είτε εγκλεισμού.

Στη Νέα Υόρκη αντίθετα, το Manhattan Waterfront Greenway (5,1 χλμ. ορίων της πόλης στο παραποτάμιο της μέτωπο που έχει απελευθερωθεί από τις λιμενικές και εμπορικές χρήσεις) προβλέπει τη σταδιακή του απελευθέρωση και την απόδοση του σε κοινωνικές και αθλητικές δραστηριότητες και πράσινο δημόσιο χώρο. Η αποτε-

κάτω: Κατακόρυφος συνωστισμός στο Rockefeller Center
μέση: Αθηναϊκό Τοπίο οριζόντιου συνωστισμού





πάνω: Νέα Υόρκη: Αποκατάσταση προβλήτας μέση αριστερά: Αθήνα: Φαληρικό Δέλτα κάτω αριστερά: Νέα Υόρκη: Το υπό κατασκευή μουσείο των SANAA στο Lower East Side θα αλλάξει ριζικά την περιοχή μέση δεξιά: Αθήνα: 'Πεδίο Μάχης' στον Κεραμεικό κάτω δεξιά: Νέα Υόρκη: Κατάλυμα άστεγου στο Lower East Side



πάνω: Αθήνα: «Πεδίο Μάχης» με φόντο Ολυμπιακές εγκαταστάσεις μέση αριστερά: Αθήνα: Ολυμπιακά ακίνητα ως φυλακές υψίστης ασφαλείας μέση δεξιά: Αθήνα: Αγ. Νικόλαος του Ερνέστου Τσίλερ. Πρώην Κτήμα Θων σε καθεστώς ομηρίας κάτω: Αθήνα: Η προμενάδα του 2004, σήμερα



και ένθεν. Στην Αθήνα αντίστοιχα –τηρουμένων πάντα των αναλογιών– το γνωρίσαμε κατ' αρχήν στη Πλάκα τη δεκαετία του 80 και ακολούθησαν οι περιοχές του Ψυρρή, το Γκάζι, ο Κεραμεικός, το Μεταξουργείο, ο Βοτανικός κλπ. Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Αθήνας –σε αντίθεση με τη Νέα Υόρκη– είναι η σαρωτική ομοιομορφία της αστικής μονάδας της πολυκατοικίας και του παραγόμενου αστικού τοπίου και η συνοδευόμενη ορμή της σε ότι αφορά την επιβολή της τυπολογίας της. Η Αθήνα όμως του σήμερα βιώνει έντονους μετασχηματισμούς που αντανακλώνται στο αστικό περιβάλλον. Μέσα στην φαινομενική ομοιογένεια καταφέρνει πλέον να επιβιώνει μία τεράστια πολυφωνία κοινωνικών και οικονομικών στρωμάτων, κοινοτήτων μεταναστών, ατόμων, ομάδων και διαφορετικών ταυτοτήτων που χαρακτηρίζουν την κάθε περιοχή και η οποία μόνο σταδιακά αποκαλύπτεται στον μνημένο κάτοικο ή επισκέπτη. Ταυτόχρονα, όμως από το φαινόμενο του *gentrification* κινδυνεύουν πλέον και οι εξαιρέσεις της ομοιομορφίας, όχι από αφανισμό, αλλά από εκτοπισμό, εκεί όπου πρώτα υπήρχαν και τώρα βρίσκονται αντιμέτωποι με την «αξιοποίηση», σε ορισμένες από τις περιοχές που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Ελεύθεροι Χώροι - Δράσεις - Κοινωνικές Συμπεριφορές
Σε αντίθεση με άλλες πόλεις, με την εξαίρεση του Λυκαβηττού και του Εθνικού κήπου που αποτελούν ιδιαίτερες περιπτώσεις χώρου πρασίνου και της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων, δεν υπάρχουν ελεύθεροι χώροι ενταγμένοι στο πολεοδομικό σύστημα που μπορούν να θεωρηθούν χώροι εκτόνωσης, τόποι όπου ο πολίτης μπορεί διασχίζοντας τους και μόνο να «ξεφύγει» από την αστική πυκνότητα. Οι ελεύθεροι χώροι που προσδιορίζονται ως ευάλωτοι δεν έχουν ιδωθεί σαν τέτοιοι. Εκτός από το καθημερινό πεδίο μάχης και διαφόρων μορφών εκτόνωσης που εκτυλίσσεται στο πεζοδρόμιο και στους ελεύθερους χώρους, οι λίγες μεγάλες εκτάσεις (Ελληνικό, Ελαιώνας, κτήμα Ζωγράφου) ή κτηριακό απόθεμα υπό αμφισβήτηση (τα Προσφυγικά, η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης) και πολλά άλλα, στο διαρκώς επεκτεινόμενο δίκτυο μίας οιοσεί μεγαλόπολης αποτελούν αντικείμενο διαμάχης για τις οποίες η συζήτηση είναι σε εξέλιξη και το μέλλον θα μας αποκαλύψει την έκβασή της.

Η ιδιαίτερα δημοσιοποιημένη περίπτωση του Highline στην Νέα Υόρκη (1929-34, 20 κλμ.) αντανακλά την ιστορία του νότιου West side ως εμπορικού λιμανιού και διαμετα-

ματικότητα αυτής της δράσης ενισχύεται από την άμεση ανταπόκριση των κατοίκων που την κατοχυρώνει ως μία πραγματικά επιτυχημένη εκτόνωση της Μητρόπολης.

Gentrification

Τα φαινόμενα του συνωστισμού και του κορεσμού στα κέντρα της πόλης έχουν ως κάποια επακόλουθα τις επαναχρήσεις και ανακαινίσεις κτηρίων και συνόλων και τις επανακαλύψεις υποβαθμισμένων περιοχών που συνοδεύονται από το φαινόμενο της αστικής «αναβάθμισης». Η διαδικασία αυτή αφορά το σύνθετο φαινόμενο που στα αγγλικά αποδίδεται με τον όρο *gentrification*, όρο για τον οποίο δεν γνωρίζω την πλήρη ελληνική του μεταφορά, αν και το φαινόμενο μας είναι γνώριμο:

Πρόκειται για τις αλλαγές σε υποβαθμισμένες περιοχές που συνεπάγονται όμως και τον εκτοπισμό κυρίως οικονομικά ασθενέστερων και κοινωνικά ευπαθών υφιστάμενων ατόμων και ομάδων. Το φαινόμενο αυτό είναι σε εξέλιξη στο Μανχάταν περίπου εδώ και τρεις δεκαετίες ξεκινώντας από τις περιοχές του SoHo, της TriBeCa, του Lower East Side και σταδιακά συμπαρασύροντας ολόκληρο το νησί





κοιμιστικού κέντρου εμπορευμάτων της Αμερικής με μια υπερυψωμένη σιδηροτροχιά. Το μέλλον του βιομηχανικού ερειπίου αποτέλεσε για δύο δεκαετίες πεδίο διαμάχης ιδιωτικών συμφερόντων και μεμονωμένων πολιτών που στη συνέχεια οργανώθηκαν σε ισχυρό και ιδιαίτερα ενεργό συλλογικό φορέα. Οι εγκαταλελειμμένες γραμμές συνέβαλαν στη μυθολογία της «άγριας» ατμόσφαιρας του βιομηχανικού άκρου της πόλης και στο καθορισμό της ταυτότητας της γειτονιάς στο στάδιο του gentrification του Chelsea. Η σύγχρονη εκδοχή της περιοχής διατηρεί τα τραχιά χαρακτηριστικά και την αύρα του λιμανιού με τις τεράστιες αποθήκες περισσότερο σαν ελκυστική διακρι-



τική διαφορά από την υπόλοιπη πόλη ενώ μεταλλάσσεται με εντατική επανάχρηση και επανακατοίκηση από εκθεσιακούς χώρους σύγχρονης τέχνης και lofts. Μια σειρά από επιτυχημένες δράσεις και κινητοποιήσεις σε εξέλιξη (όπου ενδεχομένως το gentrification έδρασε ως σύμμαχος), οδήγησε στην επικύρωση από τον Δήμο της Νέας Υόρκης των γραμμών ως διατηρητέων (2005). Το κενό ανάμεσα στην καθαρά ωφελιμιστική ιδιωτική –συνκά παράνομη ή ημι-παράνομη– πρωτοβουλία και



τους δημόσιους φορείς επιχειρείται να καλυφθεί αλλού –πρόσφατα και εδώ– από κινητοποιήσεις πολιτών που συνήθως δραστηριοποιούνται ως ΜΚΟ, τοπικές συλλογικές ή Ομάδες Δράσης με συγκεκριμένη ατζέντα συχνά με τη μορφή ενός αστικού ακτιβισμού.³

Η Αθήνα όμως προς το παρόν παραμένει μία πόλη με ακυρωμένες ή μετέωρες υποθέσεις για δημόσια αγαθά χώρου. Οι κάθε μορφής δράσεις και κινητοποιήσεις ωστόσο που παρατηρούμε πρόσφατα να πυκνώνουν και να εντατικοποιούνται ίσως να διαγράφουν ένα περιθώριο ελπίδας αλλαγών.

αυτό τον τρόπο, επένδυση αυτών των κεφαλαίων στην οικοδόμηση και πάει λέγοντας. Κύκλωμα εύθραυστο που μπορεί να σπάσει κάθε στιγμή και που προσδιορίζει ένα τρόπο αστικοποίησης χωρίς εκβιομηχάνιση...αλλά με γρήγορο ρυθμό οικιστικής εξάπλωσης, με κερδοσκοπία πάνω στα οικόπεδα και στα ακίνητα, με μία ευημερία που συντηρεί τεχνητά το κύκλωμα» σ. 21.

Henri Lefebvre, *Εκβιομηχάνιση και Αστικοποίηση/Το δικαίωμα στη Πόλη*, (μετ. Π. Τουρνικιώτης-Κ. Λωράν), εκδόσεις Παπαζήση, 1977.
3. Το πρόβλημα των ελεύθερων χώρων ή της έλλειψής τους και της διαχείρισης εύλατων χώρων πρόσφατα έχει πάρει μεγάλη δημοσιότητα με κινητοποιήσεις και δημοσιεύσεις στον καθημερινό τύπο. Οργανώσεις όπως το Παρατηρητήριο Ελεύθερων Χώρων,



Βιβλιογραφία

Rem Koolhaas, *Delirious New York*, Monacelli Press. Επανάκδοση, 1997
Henri Lefebvre, *Το δικαίωμα στη Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, (μετ. Π. Τουρνικιώτης-Κ. Λωράν), εκδόσεις Παπαζήση, 1977.
Περιοδικό *Ελεύθεροι Χώροι*.
Παρατηρητήριο Ελεύθερων Χώρων
www.asda.gr/elxoroι.htm
www.thehighline.org
<http://www.dillerscofidio.com>

Σημειώσεις

1. Ο Rem Koolhaas προσδιορίζει την κουλτούρα του συνωστισμού, σε αναφορά με το πεπερασμένο έδαφος και την τυπολογία των ουρανοσυστών του Μανχάταν σαν κατάσταση που προκύπτει από τη συμπύεση όσο το δυνατόν περισσότερων ετερόκλητων λειτουργιών σε περιορισμένο χώρο, που οδηγεί στην «εκτόξευση» κατακόρυφα. *Delirious New York*, Monacelli Press. Επανάκδοση, 1997
2. «η οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το παρακάτω κύκλωμα: κερδοσκοπία πάνω στη γη, δημιουργία κεφαλαίων με

άλλες σημαντικές και αυξανόμενες κινήσεις πολιτών γειτονιάς και ομάδες δράσης αναδύονται ως οι Ρομπέν των Δασών του σύγχρονου αστικού.

δίπλα πάνω: Νέα Υόρκη: Τμήμα του High-line σήμερα
δίπλα μέση αριστερά: Νέα Υόρκη: Πρόταση των Diller+Scofidio για το Highline μετατρέπει σε φυτεμένο περίπατο που εμπνέεται από τη μελαγχολία του βιομηχανικού ερειπίου που «επιστρέφει» στη φύση
δίπλα μέση δεξιά: Αθήνα: Ανώνυμος άγγελος της πόλης
δίπλα κάτω: Αθήνα: Graffiti, εκτόνωση σε εξέλιξη

πάνω: Νέα Υόρκη: Πολιτική, τέχνη και δράση σε έδαφος επικωμμάτων (διεύρυνσης του πεπερασμένου εδάφους) προ 9/11



Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης Ευάλωτοι χώροι νοηματοδοτούν το μέλλον

της **Ελένης Πορτάλιου**, αρχιτέκτονας, αναπλ. καθηγήτριας Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ

Επεκτείνοντας την άποψη του Halbwachs θα ήθελα να πω ότι η πόλη η ίδια είναι η συλλογική μνήμη των λαών. Και όπως η μνήμη είναι συνδεδεμένη με τα γεγονότα και τους τόπους, η πόλη είναι ο «locus» της συλλογικής μνήμης. Αυτή η σχέση ανάμεσα στο «locus» και τους πολίτες γίνεται λοιπόν η κυρίαρχη εικόνα, η αρχιτεκτονική, το τοπίο – και καθώς τα γεγονότα χαράζονται στη μνήμη, καινούργια γεγονότα συμβαίνουν στην πόλη.

Aldo Rossi, Η Αρχιτεκτονική της Πόλης'



Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης είναι ένας αστικός συντελεστής, με το περιεχόμενο που δίνει στον όρο ο Aldo Rossi: υποστασιοποιεί την ύπαρξη της πόλης, συντελεί στο να διατρέχει η πόλη τον χρόνο και παρά τους μετασχηματισμούς να διατηρεί τη συνέχειά της. Η μορφή των αστικών συντελεστών είναι καταλυτική της παρουσίας τους, η μνήμη εδράζεται στη μορφή που υπερβαίνει τη λειτουργία. Αλλά και η λειτουργία περικλείει κοινωνικές διαδικασίες, κοινωνικές, διαπροσωπικές σχέσεις και επενδυμένα νοήματα. Έτσι, αποτελεί και αυτή στοιχείο μνήμης και συνέχειας που, όμως, εξασθενεί ή/και οβηίνει σε μια μακριά διάρκεια.

Αγορά και συνοικία: παράλληλες ιστορίες

Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης οικοδομήθηκε το 1935 με σχέδια της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Αθήνας στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδίου ανοικοδόμησης συνοικιακών αγορών, οι περισσότερες των οποίων, όμως, δεν υλοποιήθηκαν. Αποτελεί ζωντανή μαρτυρία ενός σχεδίου δημόσιων υποδομών, μεταξύ των οποίων και λουτρά, που συγκροτούν το δημόσιο, συλλογικό πρόσωπο της πόλης. Η Κυψέλη είναι πάντα μια όμορφη γειτονιά. Ταυτόχρονα με την όχληση της υψηλής πυκνότητας κατοίκησης και της αταξινόμητης συσσώρευσης χρήσεων, συμπυκνώνει έναν υψηλό βαθμό αστικότητας: αποτελεί ανθολόγιο αξιολογής νεοελληνικής αρχιτεκτονικής από την κλασικιστική εποχή, την προπολεμική και μεταπολεμική περίοδο του μοντέρνου κινήματος, διαθέτει επαρκή κτήρια συλλογικών χρήσεων, όπως τα θέατρα της, τον διαμήκη κοινόχρηστο πολυλειτουργικό άξονα της Φωκίωνος Νέγρη, καθώς και σημειακά, ευανάγνωστα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά στοιχεία, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ως τοπόσημα σε μια ανάπλαση αποκατάστασης της σύγχρονης μορφής και λειτουργίας του χώρου.

Η κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού της Κυψέλης αλλάζει. Τα πιο εύπορα κοινωνικά στρώματα μετακινούνται στα προάστια – παραμένουν κυρίως άνθρωποι μεγάλης ηλικίας – αλλά τα μικροαστικά στρώματα εξακολουθούν να κατοικούν εδώ. Στα υπόγεια και τους χαμηλούς ορόφους των πολυκατοικιών εγκαθίστανται οι νέοι συγκάτοικοι της πόλης – οι μετανάστες. Η Κυψέλη γίνεται πιο σύνθετη κοινωνικά, πιο πολυπολιτισμική.

Η Κυψέλη έχει, τελικά, ιστορικότητα, αρχιτεκτονική ποιότητα, κοινωνική μείξη και ζωή. Έχει, όμως, και πολλά προβλήματα. Στερείται επαρκών, ποιοτικών δημόσιων υποδομών, ενώ υπαρκτοί χώροι και θεσμοί απαξιώνονται και εγκαταλείπονται – θύματα της απόσυρσης της δημοτικής μέριμνας και χρηματοδότησης προς όφελος της εμπορευματοποίησης και ιδιωτικοποίησης συλλογικών αγαθών.

Όμως, ενεργοί πολίτες της Κυψέλης αποφάσισαν ν' αλλάξουν αυτά τα δεδομένα. Διεδίκησαν και διεκδικούν δημοτικούς χώρους για να στεγάσουν συλλογικές δράσεις, που συνθέτουν και νοηματοδοτούν συλλογικές ταυτότητες, και για να αυτοδιαχειριστούν από κοινού τον κοινό χώρο και τον χρόνο εντός των οποίων υφαίνονται αυτές οι ταυτότητες.

Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης έγινε σ' αυτή τη διαδικασία αφύπνισης ένας χώρος εμβληματικός.

Πρώτ' απ' όλα ως λειτουργούσα αγορά υπήρξε χώρος λαϊ-

κός και ανοιχτός, που οι κάτοικοι είχαν πραγματικά οικειοποιηθεί, γι' αυτό και παραμένει τόσο ζωντανή στη συλλογική μνήμη. Διαθέτει το ήθος ενός κτηρίου στο οποίο τα εμπορεύματα έφεραν ακόμα ενεργά το χρηστικό στοιχείο, η συναλλαγή ήταν μια πραγματική ανάγκη και οι αγοραστές γνώριζαν συνήθως τους καταστηματαρχες.

Τυπολογικά η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά ενός τύπου εμπορικού κτηρίου, που υλοποιήθηκε ως δημόσια παρέμβαση για τη διασφάλιση συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας των πολιτών, τον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα, σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις. Οι Halles στο Παρίσι, που κατεδαφίστηκαν εγείροντας μαζικές αντιδράσεις, είναι το πιο γνωστό και «μεγαλοπρεπές» υπόδειγμα του εμπορικού τύπου της αγοράς, ενώ στην Ελλάδα ο τύπος αυτός απέδωσε θαυμάσια κτήρια, από τα οποία ξεχωρίζουν η Κεντρική Αγορά της Αθήνας και η Δημοτική Αγορά των Χανίων.

Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης συγκροτείται από ένα κεντρικό, διπλού ύψους χώρο κίνησης, πρόσβασης στα μαγαζιά και στάσης, πάνω σ' ένα διαμήκη άξονα με δύο μεγάλες εισόδους στις στενές πλευρές και μικρότερες ει-

σόδους στις άλλες δύο. Η περίμετρος έχει μαγαζιά στραμμένα στο εσωτερικό και ορισμένα στους περιβάλλοντες δρόμους. Πρόκειται για ένα είδος στεγάστρου, ένα διαπερατό χώρο, που αδειάζει και γεμίζει συνεχώς με κόσμο, υλοποιώντας μια σχέση αλληλουχίας ανάμεσα στο κεντρικό κλίτος και τις μικρές μονάδες με ανοιχτό μέτωπο σ' αυτόν.

Μορφολογικά η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης συνδυάζει το μοντέρνο ύφος, που αντιστοιχεί στην εποχή και το είδος του κτηρίου, με αφαιρετικά κλασικιστικά διακοσμητικά στοιχεία.

Ένα αστικό κίνημα γεννιέται

Η πρώτη αντίδραση των κατοίκων της Κυψέλης υπέρ της αγοράς τους εκδηλώθηκε για να σταματήσει η προβλεπόμενη, σύμφωνα με απόφαση της πλειοψηφίας του Δημοτικού Συμβουλίου, κατεδάφιση του κτηρίου και απέδωσε, με την ενεργό συμβολή της Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, στην κήρυξη του ως διατηρητέου μνημείου (ΦΕΚ 527/8/24-3-2004) από το ΥΠΠΟ. Παρ' ό' αυτά το κτήριο παρέμεινε κλειστό, ένα σκοτεινό κενό πάνω στο σημαντικότερο δημόσιο χώρο της Κυψέλης: τον πεζόδρομο της Φωκίωνος Νέγρη.

Έτσι, οι προηγούμενες διαμαρτυρίες και πιέσεις προς το Δημοτικό Συμβούλιο για να διατηρηθεί η Αγορά και να ανοίξει στο λαό της πόλης, μετασχηματίστηκαν σ' ένα πραγματικό κοινωνικό αστικό κίνημα, που τροφοδοτήσε και τροφοδοτεί το συλλογικό φαντασιακό των κατοίκων της Κυψέλης και όλης της Αθήνας.

Με πρωτοβουλία της δημοτικής κίνησης «Ανοιχτή Πόλη» και με τη στήριξη 4.000 υπογραφών πολιτών της συνοικίας, η λαϊκή συνέλευση, που πραγματοποιήθηκε μπροστά στο κτήριο στα μέσα Δεκεμβρίου 2006, αποφάσισε ν' ανοίξει την Αγορά. «Με σκούπα και φαράσι ενότητα και πάλη» ήταν το σύνθημα. Έκτοτε η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης πλημμυρίζει κόσμο και λειτουργεί καθημερινά μέχρι αργά το βράδυ ως ανοιχτός, πολιτιστικός και κοινωνικός πολυχώρος, στη βάση των αποφάσεων της συνέλευσης των κατοίκων – η οποία πραγματοποιείται ανά δεκαπενθήμερο περίπου, με τη στήριξη τοπικών φορέων και χάρις στην εθελοντική εργασία πολλών δεκάδων ανθρώπων, που έκαναν την Αγορά το δεύτερο συλλογικό τους σπίτι. Μείξη δραστηριοτήτων και ενδιαφερόντων, σύνθεση εθνικών προελεύσεων, φύλων, ηλικιών και πολιτιστικών προτύπων: ένα δημιουργικό εργαστήρι που έβγαλε τους ανθρώπους από τη μονομέρεια της οικογενειακής εστίας, τη μοναξιά του διαμερισματος και τη βολική εξάρτηση από την τηλεόραση και την αδράνεια.

Τα αστικά κοινωνικά κινήματα λέει ο Manuel Castells είναι συλλογικές πράξεις που συνειδητά σκόπευαν στο μετασχηματισμό των κοινωνικών συμφερόντων και αξιών, οι οποίες εγκαρσώνονται στις μορφές και τις λειτουργίες της δοσμένης ιστορική πόλης...

Κάθε μέρα, σε κάθε περιβάλλον, οι άνθρωποι λειτουργώντας ατομικά ή συλλογικά, παράγουν ή αναπαράγουν τους κανόνες της κοινωνίας τους και τους μεταφράζουν στη χωρική τους έκφραση και τη θεσμική τους διαχείριση. Όπως η κοινωνία δομείται γύρω





από συγκρουόμενες θέσεις που προσδιορίζουν εναλλακτικές αξίες και συμφέροντα, έτσι γίνεται, επίσης, η παραγωγή του χώρου και των πόλεων.²

Τα τρία βασικά περιεχόμενα που διαπιστώνει ο Castells ότι νοηματοδοτούν τα αστικά κοινωνικά κινήματα είναι: 1. Η εξασφάλιση από τους κατοίκους μιας πόλης που οργανώνεται γύρω από την αξία χρήσης σε αντίθεση με την αντίληψη της αστικής ζωής και των υπηρεσιών ως εμπορευμάτων, που είναι η λογική της ανταλλακτικής αξίας. 2. Η αναζήτηση της πολιτιστικής ταυτότητας για να διατηρούνται και να δημιουργούνται αυτόνομες τοπικές κουλτούρες. 3. Η αποκέντρωση της γειτονιάς και η αστική αυτοδιαχείριση. Το σημείο 1 –η αξία χρήσης– είναι η πεμπτούσια του κινήματος της Δημοτικής Αγοράς. Αναδεικνύεται στον αγώνα για τη διατήρηση του κτηρίου και της συλλογικής μνήμης και στη διασφάλιση του δημόσιου χαρακτήρα της ώστε να παραμείνει προσβάσιμη στους κατοίκους, με λειτουργίες εναλλακτικές της σύγχρονης εμπορευματοποιημένης κατανάλωσης. Η αξία της αγοράς είναι κοινωνική και πολιτιστική.

Το σημείο 2 –η ανάδειξη μιας νέας ή παλιάς αλλά ξεκασμένης πολιτιστικής ταυτότητας– στοιχειοθετείται στο κίνημα της Δημοτικής Αγοράς με πολλούς τρόπους. Στεγάζει πλήθος πολιτιστικών δραστηριοτήτων, εντελώς διαφορετικών μεταξύ τους που οργανώνονται από ομάδες καλλιτεχνών (ή ερασιτεχνών) εκτός εμπορικού κυκλώματος. Δίνει χώρο και ψυχή στον καθημερινό πολιτισμό της συνύπαρξης, της αναγνώρισης του άλλου, της αλληλεγγύης, της ανταλλαγής, της μάθησης, της κινητοποίησης, της δράσης, της προσφοράς στο συλλογικό έργο, της φιλίας, της αγωγής του πολίτη.

Το σημείο 3 –η αποκέντρωση και η αυτοδιαχείριση– είναι το «μυστικό» της πολύμηνης ζωής του πειράματος της Δημοτικής Αγοράς. Η αυτοοργάνωση και η δημιουργική παραγωγή συλλογικού έργου δεν είναι προσόντα ή προνόμια λίγων διαφορετικών. Ο καθένας/καθεμιά διαθέτει το χάρισμα της συμμετοχής στα κοινά και την επιθυμία να διαπλάσει και να μοιραστεί συλλογικές ταυτότητες. Οι κάτοικοι της Κυψέλης αυτοδιαχειρίζονται ένα ζωτικό χώρο για να καλύψουν ζωτικές, όπως αποδείχθηκε, ανάγκες τους.

Ανατέμνοντας τις μορφές της σύγχρονης εμπειρίας, ο Alberto Melucci διαπιστώνει ότι αυτή είναι πλέον σε όλες σχεδόν τις μορφές της διαμεσολαβημένη. Κάθε άτομο γίνεται δυνάμει πομπός και δέκτης μιας μεσολαβημένης επικοινωνίας, πράγμα που σημαίνει μετασχηματισμό του παρεμβατικού ρόλου της εξουσίας από ρόλο περιορισμού της πληροφορίας σε ρόλο ελέγχου του τρόπου με τον οποίο παράγεται και λαμβάνεται το νόημα της ίδιας της επικοινωνίας. Η αντίθεση και η αντίσταση σ' αυτή την πραγματικότητα παίρνουν τη μορφή των challenging codes, όπως τους ονομάζει ο Melucci (αμφισβητώ τους κώδικες και κώδικες που αμφισβητούν), ο οποίος θεωρεί ότι τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα είναι μορφές δράσης ικανές να εντοπισθούν σε αυτό το επίπεδο της αμφισβήτησης: με την ύπαρξή τους προτείνουν τη δυνατότητα ενός διαφορετικού νοήματος και αναγκάζουν την κοινωνία να συζητήσει για τους σκοπούς και τις αξίες της συμβίωσης.³

Στο ίδιο μήκος κύματος ο Jürgen Habermas, στο έργο του

Αυτονομία και Αλληλεγγύη, γράφει ότι όταν τα καθοδηγητικά μέσα όπως το χρήμα και η εξουσία διεισδύουν στις περιοχές της πολιτιστικής παράδοσης, επανακαθορίζοντας για παράδειγμα τις σχέσεις σύμφωνα με όρους κατανάλωσης ή γραφειοκρατικοποιώντας τις συνθήκες ζωής, τότε έχουμε κάτι περισσότερο από μια επίθεση εναντίον των παραδόσεων. Τα θεμέλια ενός ήδη εξορθολογισμένου βίοκοσμου δέχονται επίθεση. Αυτό που διακυβεύεται είναι η συμβολική αναπαραγωγή του ίδιου του βίοκοσμου.⁴

Στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης, μέσα από την αυτονομία και την αλληλεγγύη, διατηρούνται ζωντανοί και αναδημιουργούνται ανθρώπινοι όροι αναπαραγωγής του βίοκοσμου, και συμβιωτικά νοήματα που αμφισβητούν τη διαμεσολαβημένη από την αγορά και την εξουσία επικοινωνία.

Σημειώσεις

1. Aldo, Rossi, 1966: *Η Αρχιτεκτονική της Πόλης*, (*L' Architettura della citta*), μτφρ. Βασιλική Πετρίδου, εκδ. University Studio Press, 1991.
2. Castells, Manuel, 1983: *The City and the Grass Roots*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
3. Melucci, Alberto, 1996: *Changing Codes. Collective Action in the Informational Age*, Cambridge/New York: Cambridge University Press
4. Jürgen Habermas, 1987: *Αυτονομία και Αλληλεγγύη*, εκδόσεις Ύψιλον, 1987.





Ψάχνοντας για ένα σπίτι (αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Αμπντού)

του **Γκαζμέντ Καπλάνι**, συγγραφέα

« Ημερομηνία: 08/01/2006
Αριθμός τηλεφώνου: 210 36.....
- Παρακαλώ;
- Καλησπέρα. Τηλεφωνώ για την αγγελία στην εφημερίδα...
- Ναι;
- Πού βρίσκεται ακριβώς... πόσο το δίνετε;
- Στην οδό Λεβέντη... από πού είστε;
- Από το Σουδάν.
- Γιατί το θέλετε το σπίτι;
- Για να μείνω το θέλω.
- Εγώ δεν έχω πρόβλημα, δεν είμαι ρατσίστρια αλλά στην πολυκατοικία δεν γουσταρούν ξένους...

Ημερομηνία: 15/01/2006
Αριθμός τηλεφώνου: 210 51.....
- Εμπρός;
- Καλημέρα σας.
- Καλημέρα...
- Σας παίρνω για το διαμέρισμα...
- Ξένος είσαι;
- Ναι...
Του – του – τουτ

Ημερομηνία: 25/01/2006
Αριθμός τηλεφώνου: 210 92.....
- Λέγετε...
- Γεια σας, τηλεφωνώ για την αγγελία.
- Ναι... Ένα δωμάτιο, τουαλέτα και μικρή κουζίνα. Είναι 30 τμ., υπόγειο, χωρίς παράθυρο αλλά έχει απορροφητήρα, είναι φρεσκοβαμμένο και ανακαινισμένο...
- Πόσο το δίνετε;
- 300 ευρώ.
- Τι πρέπει να κάνω για να το κλείσω;
- Ξένος είσαι;
- Ναι.
- Αλβανός;
- Όχι από το Σουδάν...
- Όχι όχι, είναι της γυναίκας μου το διαμέρισμα και δεν θέλει ξένους... Πιπιπιπιπ...

Ημερομηνία: 14/02/2006
Αριθμός τηλεφώνου: 210 38.....
- Ναιiiii.
- Καλημέρα.
- Καλημέρα.
- Για την αγγελία τηλεφωνώ.
- Ναι, ό,τι διαβάσατε στην αγγελία...

- Μπορώ να έρθω να το δω.
- Αμέ, αύριο στις 3 θα είμαι εδώ.
- Εντάξει.

(Φθάνω, χτυπάω το κουδούνι. Εγώ: «Για την αγγελία». Ιδιοκτήτης: «Μάλιστα, ρίτος όροφος». Ο ιδιοκτήτης στέκεται με ένα αδιάφορο ύφος στη πόρτα. Μόλις με βλέπει το αδιάφορο ύφος γίνεται έκπληκτο. Ιδιοκτήτης: «Εσείς!». Το δάκτυλό του έχει μείνει στον αέρα, σαν να προσπαθεί να συλλάβει το μέγεθος του κοσμογονικού φαινομένου μπροστά του. Εγώ: «Ναι, εγώ». Δεν κάνω καμία χειρονομία. Βλεπόμαστε. Ιδιοκτήτης: «Μα, στο τηλέφωνο δεν σας φαίνεται». Εγώ: «Από το τηλέφωνο δεν φαίνεται». Ιδιοκτήτης: «Ναι, σωστά. Αλλά μιλάτε πολύ καλά ελληνικά». Εγώ: «Ναι, ζω πολλά χρόνια εδώ πέρα». Ιδιοκτήτης: «Έχετε άδεια παραμονής!». Εγώ: «Ναι, έχω». Ιδιοκτήτης: «Κάνετε φορολογική δήλωση!». Εγώ: «Ναι, εδώ και πολλά χρόνια». Ιδιοκτήτης: «Να σας πω. Εγώ πρέπει να ρωτήσω τον αδελφό μου. Το έχουμε μαζί το διαμέρισμα. Εγώ δεν έχω πρόβλημα με τους ξένους αλλά... Ο κουνιάδος μου έδωσε το σπίτι σε κάτι Ρουμάνους και του το ρήμαξαν. Άφησαν και δυο ενοίκια απλήρωτα». Εγώ: «Δεν έχω σχέση με τους Ρουμάνους». Ιδιοκτήτης: «Ναι, έτσι το είπα, για να περάσει η ώρα. Να σας πω, αφήστε μου το τηλέφωνό σας και θα σας τηλεφωνήσω αύριο». Δίνω το τηλέφωνο. Ακόμα περιμένω...)

Ημερομηνία: 11/03/2006
Αριθμός τηλεφώνου: 210 95.....
- Ναι;
- Χαίρετε, σας παίρνω για το διαμέρισμα...
- Είναι πολύ καλό κύριέ μου, σε άριστη κατάσταση, στον τέταρτο όροφο, 40 τετραγωνικά, ανακαινισμένο, φρεσκοβαμμένο, ελάτε να το δείτε, πραγματικά αξίζει τον κόπο...
- Πόσο είναι ενοίκιο;
- Έλληνας είστε;
- Όχι μετανάστης...
- Αλβανός;
- Όχι, από το Σουδάν...
- Πάλι καλά... Έχετε χαρτιά και ΑΦΜ;
- Τα χαρτιά τα φτιάνω, ΑΦΜ έχω...
- Όχι όχι δεν δίνω τέτοιο διαμέρισμα σε ξένο... Αν θες, έχω μια ημιυπόγεια γκαρσονιέρα...

Είναι η ημιυπόγεια γκαρσονιέρα όπου μένω σήμερα...»

easao07: elefsina: city_index 3 κύκλοι διαλέξεων + 2 εκθέσεις

Η 27η easa [European Architecture Students Assembly] θα πραγματοποιηθεί στην Ελευσίνα, από 22 Ιουλίου έως 5 Αυγούστου, με γενικό θέμα city_index.

Η easa είναι ένα διεθνές δίκτυο νέων αρχιτεκτόνων, που σε συνεργασία με επαγγελματίες αρχιτέκτο-

και με αφετηρία το διάβασμα της πόλης μέσα από τρία αλληπάλληλα ιστορικά επίπεδα (layers: αρχαία περίοδος, βιομηχανική περίοδος, σύγχρονη εποχή), η easao07 προτείνει την ανάπτυξη ενός ευέλικτου εργαλείου, ικανού να οργανώνει, αποθηκεύει, ανακαλεί αστική πληροφορία. Μια εναλλακτική μέθοδος ανάγνωσης και κατανόησης της πόλης, ένα μέσο για να διασυνδεθούν αρχιτεκτονικές δράσεις.



easao05 Switzerland: trans – transit – transition

νες αλλά και καλλιτέχνες, διερευνά την αρχιτεκτονική, την πόλη, την τεχνολογία. Αποτελεί μια πλατφόρμα επικοινωνίας για ανταλλαγή ιδεών, εμπειριών, προβληματισμών, την αφετηρία για διαδράσεις στο πεδίο της πόλης. 500 νέοι αρχιτέκτονες, συναντώνται σε μια ευρωπαϊκή πόλη κάθε καλοκαίρι και για 2 εβδομάδες συμμετέχουν σε διαλέξεις, συζητήσεις, workshop, εκθέσεις, που σχετίζονται με τη θεματική που έχει εμπνεύσει ο τόπος.

Κάτω από το γενικό θέμα city_index

Διαλέξεις

Στα πλαίσια της easao07, θα πραγματοποιηθούν τρεις κύκλοι διαλέξεων:

[01] Elefsina: 3_layered city [Δευτέρα 23 Ιουλίου]
η νέα ταυτότητα της Ελευσίνας όπως ορίζεται από το απλοποιητικό μοντέλο τριών αλληπάλληλων ιστορικών επιπέδων [layer]. Η σημερινή κατάσταση της πόλης ως ένα «flatten image».

[02] city_index [Τρίτη 24 Ιουλίου]
η ανάπτυξη της ιδέας ενός παγκό-

σμιου εργαλείου για την οργάνωση της πληροφορίας της πόλης, που επιτρέπει πολλαπλές αναγνώσεις, ενισχύει την αστική αφήγηση, εμπλουτίζει την αστική εμπειρία και εφοδιάζει τη μνήμη του χώρου.

[03] city+ new technology [Σάββατο 28 Ιουλίου]
project που αφορούν στην οργάνωση της πληροφορίας και τη μετατροπή της πόλης σε ένα αφηγηματικό πεδίο διαδράσεων, με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών [collaborative mapping, ubiquitous computing, locative media].

Την easao07 συνδιοργανώνουν το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, η Νομαρχία Δυτικής Αττικής και ο Δήμος Ελευσίνας, ενώ υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής (ΕΙΑ) και το Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών (ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ).

[Περισσότερες πληροφορίες για τους ομιλητές και το ακριβές πρόγραμμα θα είναι σύντομα διαθέσιμα στην ιστοσελίδα www.easao07.gr]

Luigi Colani - Translating Nature

Αναδρομική έκθεση της δουλειάς του Luigi Colani λαμβάνει χώρα στο Design Museum του Λονδίνου, από 3 Μαρτίου έως 17 Ιουνίου 2007. Η έκθεση περιλαμβάνει σχέδια, φωτογραφίες, μακέτες και κρηστικά πρωτότυπα από τη δουλειά ενός εκ των μεγαλύτερων πρωτοπόρων του σχεδιασμού τον 20ού αι. Με σπουδές σε Σχολή Καλών Τεχνών αλλά και Αεροδυναμικής ο Colani αρχικά έγινε γνωστός στον κόσμο της αυτοκίνησης για το προσωπικό, μπαρόκ, ιδίωμα που ανέπτυξε με τις τολμηρά σμιλεμένες φορμές των προτάσεων του. Από το 1982 και μετέπειτα, όταν και άρχισε να εργάζεται στην Ιαπωνία, μετέτρεψε με τα καμπυλόγραμμα του σχέδια πολλά κρηστικά αντικείμενα, από φωτογραφικές μηχανές (Canon) έως και ακουστικά (Sony). Τα σχέδιά του, πολλά από τα οποία ουτοπικά, είναι εμπνευσμένα από τη φύση και το ζωικό βασίλειο. Οι φόρμες του πηγάζουν από τη μορφή θαλάσσιων οργανισμών αλλά και πτηνών, μια μέθοδος η οποία κρίνεται αποτελεσματική αφού και εφαρμόζει τα μοντέλα αυτά κατ' αναλογία σε οχήματα της στεριάς και του αέρα, για τα οποία η αεροδυναμική απόδοση είναι το ζητούμενο. Ο Colani αν και γοητευμένος από την εκφραστική δύναμη του σχεδίου, ψάχνει πάντα την πειθαρχία των αρχών της μηχανικής ώστε να προσδώσει στη μορφοποιητική διαδικασία μια εσωτερική λογική. Στην έκθεση αναγνωρίζεται η παράδοση που θέλει τον σχεδιασμό να εμπνέ-

Εκθέσεις

Στα πλαίσια της easao07, θα διοργανωθούν δύο εκθέσεις:

[01] index_arch[gr] [Τρίτη 24 Ιουλίου]
το ευρετήριο των δραστηριοτήτων-προβληματισμών νέων Ελλήνων αρχιτεκτόνων. Ένας χάρτης που διασυνδέει και συνοψίζει διαφορετικές τάσεις και αντιλήψεις στην Αρχιτεκτονική σήμερα.

[02] report:final [Σάββατο 4 Αυγούστου]
έκθεση αποτελεσμάτων των εργασιών της easao07



Είσοδος στην έκθεση



Σπουδή Βιομορφικής αρχιτεκτονικής, 2005
Το κτήριο σχεδιάστηκε ως μια κατασκευή από μπαμπού με οροφή από μαξιλάρια γεμισμένα με ήλιο. Κάθε τομή έχει το σχήμα σταγόνας νερού

ται από τη φύση με αναφορές στους Frei Otto και Ernst Haeckel, των οποίων το έργο αποτέλεσε και αποτελεί πηγή έμπνευσης για πολλούς σχεδιαστές ακόμα και σήμερα. Άξιο αναφοράς είναι το video-installation των Squint Opera που φιλοξενείται στην έκθεση αφιερωμένο στη δουλειά του Colani. Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.designmuseum.org/exhibitions/current-exhibitions/luigi-colani>

102 Χ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ, S. Buerger, Δ. Κατσώτα, Γ.Α. Πανέτσος (επιμ.), εκδόσεις Προβολή, Αθήνα 2007

Στις 5 Απριλίου 2006, πριν ένδεκα μήνες, προκηρύχθηκε ο πανευρωπαϊκός αρχιτεκτονικός διαγωνισμός που οργάνωσαν η ΓΕΚ ΑΕ Συμμετοχών, Ακινήτων, Κατασκευών και το αρχιτεκτονικό περιοδικό ΔΟΜΕΣ για ένα συγκρότημα κατοικιών και καταστημάτων στο Μεταξουργείο της Αθήνας. Ο διαγωνισμός αυτός, προϊόν της συνεργασίας μιας από τις μεγαλύτερες ιδιωτικές εταιρίες της χώρας και ενός δυναμικού αρχιτεκτονικού περιοδικού, εισήγε ένα νέο θεσμό, αυτόν του ανοικτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για ιδιωτικά έργα, διαγωνισμού δηλαδή με ελεύθερη συμμετοχή, χωρίς πρόσκληση, προεπιλογή ή οποιονδήποτε περιορισμό άλλου τύπου.

Ο διαγωνισμός ολοκληρώνεται τυπικά τώρα, με την κυκλοφορία από τις αρχιτεκτονικές εκδόσεις των ΔΟΜΩΝ τόμου 296 σελίδων μεγάλου σχήματος, που τεκμηριώνει με πληρότητα τη διαδικασία, τον προβληματισμό και –κυρίως– την αρχιτεκτονική, που παρήχθη με αυτόν σαν αφορμή. Επιμελητές του είναι οι S. Buerger, εντεταλμένος λέκτορας, Δ. Κατσώτα, λέκτορας, και Γ. Πανέτσος, αναπληρωτής καθηγητής αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Πατρών, και επιστημονικοί επιμελητές των ΔΟΜΩΝ.

Στον εξαιρετικά καλαίσθητο τόμο περιλαμβάνονται επινύμωες, αναλυτικά παρουσιασμένες και πλούσια εικονογραφημένες, όλες ανεξαιρέτως οι 102 προτάσεις, που υπεβλήθησαν.

Περιέχονται ακόμη αναλυτική εισαγωγή στον διαγωνισμό, συστηματική αποτίμησή του τόσο από καθαρά αρχιτεκτονική, όσο και από επαγγελματική άποψη με χρήση –μεταξύ άλλων– στατιστικών δεδομένων, κριτικά κείμενα των μελών της Επιτροπής (Δ. Φατούρου, Μ. Κάμπα, Κ. Κυριακίδη, Γ. Πανέτσου), βιογραφικά σημειώματα όσων συμμετείχαν, επιλογή βιβλιογραφίας και, στα πλαίσια ενός «έντυπου



forum», απόψεις διακεκριμένων αρχιτεκτόνων για τα αρχιτεκτονικά και θεσμικά ζητήματα, που έθεσε ο διαγωνισμός, αλλά και για τον ίδιο τον διαγωνισμό ως οργάνωση και διαδικασία. Το τελευταίο αυτό μέρος αποτελεί μίαν ακόμη καινοτομία, αφού συνιστά δημόσια κριτική του διαγωνισμού από μέρους

των διαγωνισθέντων, αλλά και εξωτερικών παρατηρητών.

Ο διαγωνισμός του Μεταξουργείου, αποκλειστική πρωτοβουλία δύο ιδιωτικών φορέων με συγκεκριμένες, όχι απεριόριστες δυνατότητες, αποδεικνύει ότι αυτό που επί 20 και πλέον χρόνια αποτυγχάνουν να κάνουν τα διάφορα επίπεδα της διοίκησης με επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής όλων μας, είναι εν τέλει εφικτό, χωρίς χρονική καθυστέρηση, με ελάχιστη δαπάνη και με πολύ βελτιωμένα αποτελέσματα. Ήταν μια από τις ελάχιστες αφορμές που δόθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα για τη συγκεκριμένη αρχιτεκτονική διερεύνηση του ζητήματος της κατοικίας. Ο τόμος 102 Χ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ αποτελεί τη μόνη σχετική έκδοση των τελευταίων χρόνων στην ελληνική γλώσσα.

Οι 102 προτάσεις, φτιαγμένες με πραγματικό εργούδι, για πραγματικό θέμα και υπό πραγματικές συνθήκες, αλλά χωρίς περιορισμούς στη δημιουργικότητα, δείχνουν τις ευρείες δυνατότητες της αρχιτεκτονικής και των αρχιτεκτόνων, για τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος, όπου ζούμε, και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής μας, όταν υπάρχουν εργοδότες με διάθεση καινοτομίας και στόχευση στην ποιότητα. Καλύπτουν όλο το φάσμα των αρχιτεκτονικών προσεγγίσεων, από τις εκσυγχρονισμένες πραγματιστικές εκδοχές του γαϊωμένου αρχιτεκτονικού τύπου της πολυκατοικίας, μέχρι ριζοσπαστικές συνθέσεις, που ανταποκρίνονται σε μελλοντολογικά σενάρια για τη ζωή στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, και εννοιολογικές προτάσεις, που προσεγγίζουν κριτικά την πολυκατοικία ως τρόπο κατοίκησης, κατασκευαστική δομή, πολεοδομικό κύτταρο...

Για μια «προφτεία του 21ου»

Ε. Καλαφάτη, Δ. Παπαλεξόπουλος, Τάκης Ζενέτος, Ψηφιακά οράματα και αρχιτεκτονική, εκδόσεις Libro, Αθήνα 2006, σελ. 167 (ιταλική έκδοση D. Paralaxoroulos, E. Kalafa-

ti, Takis Zenetos. Visioni digitali, architettura costruite, Εκδόσεις EdilStampa, Ρώμη 2006, σελ. 96).

Με το βιβλίο αυτό, ο Δημήτρης Παπαλεξόπουλος και η Ελένη Καλαφάτη επιχειρούν μια ερευνητική περιήγηση στον ουτοπιστικό προβληματισμό του Τάκη Ζενέτου. Χωρίς προθέσεις εξαντλητικής ανάλυσης του έργου του, αλλά ταυτόχρονα με ακρίβεια και ευστοχία, εμβαθύνουν σε τρία ζητήματα: στη



διατύπωση της «Ηλεκτρονικής πολεοδομίας» (1962-74, μιας ψηφιακής δηλαδή οργάνωσης της μελλοντικής πόλης βασισμένης στην τεχνολογία των επικοινωνιών), στις εκφάνσεις του τεχνολογικού οράματος του Ζενέτου μέσω συγκεκριμένων έργων του (όπως το εργοστάσιο Φιξ στη Συγγρού και το Θέατρο Λυκαβηττού), ενώ προχωρούν σε μια διεξοδικότερη ανάλυση του κτηρίου που αποτελεί τη *summa* της σχεδιαστικής του φιλοσοφίας: του «στρογγυλού» σχολείου στον Άγιο Δημήτριο.

Οι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι «το έργο του Ζενέτου αποκαλύπτει τη μορφή όχι ως λύση της μελέτης ενός αντικειμένου αλλά ως μιας φάσης υλοποίησης των δράσεων». Η διαδικασία αυτής της υλοποίησης οφείλεται ακριβώς στις δημιουργικές δυνατοότητες της πληροφορικής και της ψηφιακής τεχνολογίας.

Πρόκειται για μια προωθημένη αντίληψη του ρόλου των νέων τεχνολογιών ακόμη και στο πλαίσιο των αναζητήσεων της διεθνούς πρωτοπορίας στη δεκαετία του '60, όπως τονίζει και ο Antonino Saggio με

ενθουσιασμό –τόσο για τον αρχιτέκτονα όσο και για τη μελέτη των Ελλήνων συγγραφέων– στον ιταλικό πρόλογο του βιβλίου.

Από ποιους εκφράζονταν αυτοί οι οραματισμοί; Από έναν πρωτοπόρο της τεχνοκρατικής και ουμανιστικής ουτοπίας όπως ο Buckminster Fuller, καθώς και από τον παροξυσμό της μετα-μπτροπολιτικής αρχιτεκτονικής και της υπερτεχνολογικής φα-ντασίωσης ερευνητών όπως ο Yona Friedman, ο Paolo Soleri, οι Archi-gram καθώς και οι Ιάπωνες μετα-βολιστές (Κ. Kikutake, Κ. Kurokawa, F. Makii, Μ. Otaka, Ν. Kawazoe) οι οποίοι κατανοούν την πόλη ως οντότητα υπό συνεχή χωρολειτουργική μεταβολή, ενώ προτείνουν αστικές μεγαδομές γιγαντιαίας κλίμακας ή μελέτες ελικοειδών και θαλάσσιων βιομορφικών πόλεων.

Ο Ζενέτος, πρωτεύικός εκπρόσωπος μιας παγκόσμιας digital generation, προφήτης μιας ψηφιακής on-line αρχιτεκτονικής, ανήκει σε αυτόν τον πολύ στενό κύκλο των διεθνών οραματιστών των αρχών της δεκαετίας του '60. Με την «Ηλεκτρονική πολεοδομία» του επεξεργάζεται ένα σχέδιο δημιουργίας ευέλικτων μεγαπόλεων-οικιστικών συγκροτημάτων που φτάνουν ως τα όρια της βιώσιμης ατμόσφαιρας και οργανώνονται σε επάλληλα επίπεδα αναρτημένα από καλώδια πάνω από τις υπάρχουσες «ιστορικές» πόλεις και το φυσικό περιβάλλον.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι, αντίθετα από άλλους πρωτοπόρους συναδέλφους του, ο Ζενέτος εργάζεται ταυτόχρονα και ως αρχιτέκτονας, υλοποιώντας πολλές μελέτες στις οποίες διαφαίνονται χωρολειτουργικά και ιδιωματικά στοιχεία ανανέωσης δυσερμήνευτα αν δεν συνδυαστούν με την πειραματική έρευνα που ο ίδιος παράλληλα ανέπτυξε. Παράδειγμα αποτελεί το εμβληματικό σχολείο στον Άγιο Δημήτριο, «στρογγυλό» όχι για να εκφράσει ένα μορφολογικό καπρίτσιο αλλά για να αποτελέσει ένα ευέλικτο κέλυφος διαμορφωμένο με βάση το όραμα της μελλοντικής κοινωνίας της πληροφορίας.

Αντρέας Γιακουμακάτος

Αναπληρωτής καθηγητής ΑΠΘ

Κώστας Ντάφλος (επιμέλεια & σχεδιασμός), **Εγχειρίδιο. Τρέχουσες εικαστικές διαλογικές εγκαταστάσεις οο_06/Πλάνα διαλογικών εγκαταστάσεων**, εκδόσεις Παπασωτηρίου

Το Ι μέρος, μονογραφία του Κώστα Ντάφλου σε μορφή δοκιμίου, περιλαμβάνει, σχέδια, κείμενα και εικόνες με αφορμή τις εγκαταστάσεις των διαλογικών περιβαλλόντων CIPO, στα πλαίσια ανεξάρτητων συμβάντων τέχνης και φεστιβάλ τέχνης-τεχνολογίας.

Το πρόγραμμα αναφέρεται σε «ανοικτές» και «ατελείς» στην εξέλιξή τους εγκαταστάσεις δράσεων, οι οποίες βασίζονται στον χρόνο και επιδιώκουν την ενεργή συνεισφορά των θεατών και τη ζωτική ενέργεια της σωματικής τους παρουσίας. Ενεργοί ακροατές/θεατές συμμετέχουν, συνεισφέροντας ως ομοσυντάκτες των έργων σε περιβάλλοντα προπαρασκευασμένων εγκαταστάσεων, με παραγωγές ελεύθερων αποτελεσμάτων από άμεσες σωματικές δράσεις και προσωπικές εκτελέσεις.

Σε σχέση με ένα είδος πρωτο-κυβερνητικής τέχνης, που βασίζεται στην άρθρωση των αρχαϊζόντων, των σύγχρονων και των υπερμοντέρνων: -συστημάτων απεικόνισης, -συσκευών, -οργάνων, -σχεδίων, για την παραγωγή υβριδικών τεχνολογικών χειροποίητων μετα-αντικείμενων, εμφανίζεται η πεποίθηση πως μια παρεκκλίνοσα και αποδιοργανωτική ιστορία της τεχνολογίας μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική αφετηρία για τη φαντασία.

Στο ΙΙ συλλογικό μέρος φιλοξενούνται πλάνα εγκαταστάσεων, που προέρχονται από τη σύζευξη της εφευρετικής με την καλλιτεχνική δραστηριότητα, απαλλαγμένες από τη ζήτηση της επίσημης πολιτιστικής αγοράς και την κοινωνικοποίηση της τεχνολογίας. Ως εφαρμοσμένες έρευνες, διερευνούν ιδιότητες όσο και «παράξενες» πρακτικές επεκτείνοντας τις αισθητικές και τις τεχνολογικές αρχές με απρόβλεπτους τρόπους. Ενσωματώνουν πειθαρχίες και εμπειροτεχνικές δοκιμές μιας σύγχρονης πειραματικής τέχνης που ακολουθεί εγκαταλειμμένα και ασύμφορα πρότυπα σε σχέση με τις καθιερωμένες ερευνητικές προτεραιότητες.

Παρουσιάζονται καίρια, σύγχρονα ζητήματα αναφορικά με τον χώρο, το έργο τέχνης και το ανθρώπινο σώμα: Επισκοπήσεις και απολογισμοί γύρω από τα νέα μέσα, εκφραστικές προσεγγίσεις και πρακτικές που ενσωματώνουν νέα ή/και παλαιότερα μέσα σε συνδυασμό με την παρουσία του σώματος. Περιοχές της τέχνης που συνδυάζονται με την παρουσία μιας διάχυτης τεχνολογίας προκαλώντας υβριδικούς χώρους.

Περιγραφές έργων, προσέχδια ή ανε-



πεξέργαστες προτάσεις που βρίσκονται στη διαδικασία σύνταξης ή πρόσληψής τους.

Συμβάλλουν:

(σύγχρονες κριτικές)

Δημήτριος Βογιατζής, Κωνσταντίνος Γρίβας, Νίκος Δασκαλοθανάσης, Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος, Δημήτρης Κουής, Θανάσης Μουτσόπουλος, Νίκος Πατσαβός, Μάνθος Σαντοριναίος, Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Μάκης Φάρος (δικτυωμένες εκτελέσεις δράσεων)

Μαρία Θεοδώρου, Πάνος Κούρος, Νικόλαος Λάσκαρης (υβριδικές εγκαταστάσεις)

Andre Decosterd, Michel Decosterd,

Γιάννης Μελανίτης, Σπύρος Παπαδόπουλος, Philip Ross, Polona Tratnik (περιγραφές διαλογικών περιβαλλόντων)

Δημήτρης Λιούπης, Δημήτρης Παπα-

λεξόπουλος, Αντρέας Σιτορέγκο, Κωνσταντίνος Τηλιγάδης

Στο <http://handbookforinteractiveinstallations.blogspot.com/> θα βρείτε τα περιεχόμενα αυτού του βιβλίου.